الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون

بفضل خالق دوجہان و عون عنایت ایزد منان بہ تحشی و تصحیح جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول
حضرت مولانا مولوی ظہور احمد رحمہ اللہ الصمد کتاب لاجواب منتخب مثنوی شریف مولانائے روم المسمیٰ بہ

لباب

بجسے ۱۳۳۲

بہ سعی احقر ازلی بندہ محمد انوار ہاشمی صانہ اللہ عن الشر الخفی والجلی و بہ حسن انتظام منشی محمد علی پرنٹر و
منیجر مطبع بتاریخ دوازدہم ماہ ربیع الثانی سنہ ۱۳۳۲ ہجری مطابق ۱۰ مارچ سنہ ۱۹۱۴ عیسوی

در مطبع ہاشمی واقع کلیان ہند طبع گردید

ذخیرہ

روزنامہ سفر مصر و شام و حجاز

[illegible] حضرت خواجہ حسن نظامی کا مشہور سفرنامہ مصر و شام و حجاز ہر وقت پاس رکھنے کی چیز ہے۔ اسکا ہر بیان اسلامی [illegible] کی تصویر ہے۔ [illegible] پر لطف عبارت ایسے [illegible] کا سفرنامہ شائع نہیں ہوا۔

[illegible] کے قریب [illegible] تصویریں ہیں جن میں فرعون کی [illegible] حضرت یوسف علیہ السلام کی تصویر لاکھوں [illegible] حضرت موسیٰ کے سامنے جادو اور خدائی کا دعوے [illegible] ایسا [illegible] قابل [illegible] تصویریں ہیں۔

[illegible]

التعاون فی علاج الطاعون

اسکی حقیقت [illegible] نہایت محققانہ بحث کی [illegible] قیمت ۔ ۔ ۴ر

خون ناحق

بعض اقوام اسلام اور مسلمانوں کو صفحۂ دہر سے مٹانے کے لئے دوستی کے پردہ میں خفیہ سازشیں کر رہی ہیں اگر آپ اس سربستہ راز کا پورا پورا انکشاف چاہتے ہوں تو کتاب خون ناحق کا مطالعہ کیجئے جسمیں سواحل طرابلس پر اٹلی کے خونی کارناموں کو ایسی دل ہلا دینے والی صورت میں پیش کیا گیا ہے جسے ایک نظر دیکھتے ہی یورپین چالوں کی بھول بھلیاں میں پہنچکر انسان محو حیرت ہو جاتا ہے۔ خان بہادر لسان العصر مولینا سید اکبر حسین صاحب الہ آبادی مدظلہ فرماتے ہیں "خون ناحق بہت عمدہ مجموعہ مضامین کا ہے۔ اس سے ظاہر ہوتا ہے کہ دنیا میں اس ملک کی نسبت کیا خیالات تھے۔ اور مسلمانوں کے دلوں پر کیا گزرتی تھی۔ نہ زمانہ وہ جائیگا نہ یہ لوگ جائینگے بین بشری کے وہ حالات گزشتہ کا آئینہ رہینگے" اور بہت سے بزرگوں و سیکڑوں اخباروں نے تعریفیں کی ہیں۔ لکھائی چھپائی سب فاضل اخبار الہلال آجکل کی بہتر سے بہتر مطبوعات بھی اسکا مقابلہ نہیں کر سکتیں۔ تقطیع ۲۰×۳۰ کلاں ضخامت ۱۲۸ صفحے قیمت مجلد ایک روپیہ۔ غیر مجلد ۱۲ر

تحقیق الحق فی الوجود المطلق

اگر آپ مسئلہ وحدت الوجود کی حقیقت و حقیت کو سمجھنا چاہتے ہیں تو اس رسالہ کا ضرور مطالعہ کیجئے۔ قیمت ۔ ۔ ۴ر

انتخاب توحید

اخبار توحید کا انتخابی خلاصہ حضرت خواجہ حسن نظامی کی برگزیدہ انشاپردازی کے مستانہ نمونے اور نامور [illegible] کی زبردست اور دلچسپ تحریریں۔ اخبار توحید کے پچھلے پرچے ناپید تھے اور ایک روپیہ کو بھی ایک پرچہ نہ ملتا تھا۔ اب یہ کتاب سب شوق پورا کر دیگی حجم دو سو صفحہ۔ قیمت ۔ ۔ ۱۲ر

محمد انوار ہاشمی مدیر مکتبہ قادریہ شہر میرٹھ

Marfat.com

(اطلاع) مطابق غلطنامہ ہذا کتاب درست کی گئی ہے۔ المصحح حافظ محمد غلام الدین عفی عنہ

غلطنامہ کتاب لب لباب مثنوی معنوی

صفحہ	باب	غلط	صحیح
دیباچہ	فہرست ابواب	باب در صفت ابی بکر صدیق رض	باب در وصف عمر رض

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۸	۱۵	مرورا	مرورا
۹	۵	چونکہ حشمت را	چونکہ چشمت را
″	۱۵	دست اشکستہ برآورد دعا	دست اشکستہ برآورد دعا
۱۰	۱۲	پیش عیسی و	پیش عیسے و
۱۲	۲	کہ روی تو پدید	کہ روی تو بدید
″	۱۳	ازجاں شد رو	ازجاں شد روا
۱۷	۱۰	پس جواب الاحمق السلطان	پس جواب الاحمق ای سلطان
۱۸	۱۴	احداثِ صنم	احداث وصنم
۱۹	۱۰	خود را پرواری	خود را پروائے
۲۰	۳	بشگافیں جبین	بشگاف ایں جنیں
″	۵	موسیٰ	موسیِ
″	۸	″	″
۲۰	۱۱	ہرکہ سوئے غیر خواندان تو رود دیو با اوداں کہ ہمکاسہ شوید	ہرکہ سوئے غیر خوانِ تو رود دیو با اوداں کہ ہمکاسہ شود
۲۱	۵	فضلت نخست	فضلت نجست
″	۱۴	کہ بینی زندہ نو	کہ بینی زندہ تو
۲۴	۸	نار قلیش قند	نار و قلیش قند
۲۵	۲	ہر منبر رفت	بر منبر برفت
۲۸	۷	تا ہمہ عضو	تا ہمہ ایں عضو
″	۱۰	گرچہ باشد	اے چہ باشد
″	۱۵	باقرست	بافرست
۳۴	۹	اِغْتَذِ بِالنُّوْرِ	اِغْتَذِ بِالنُّوْرِ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۸	۱۵	عقل مفلست	عقل مفلست
۴۰	۱۲	ہیں بکش	ہیں بکش
۴۱	۲	سگ حو	سگ چو
″	۱۲	خویشتن گولی	خویشتن گول
″	۱۴	بہ ذقن	بہ ذقن
۴۲	۱۲	ذرہ گردی	ذرہ گر بودی
۴۸	۳	عقل وجزوی	عقلِ جزوی
″	۷	ببریدہ اندہ	ببریدہ اند
″	۱۱	می افزود درد	می افزود درد
۴۹	۳	بر درم ساکن شود	بر درم ساکن شود
″	۸	ان زنان	آن زنان
۵۰	۱۲	حاق عشق	حلق عشق
۵۲	۹	سبزی و توی	سبزی و نوی
″	۱۲	لجم عاشق	لجم عاشق
۶۰	۵	آب میباشد	آب می پاشید
″	۱۴	کہ زبخشایش	کہ زبخشایش
۶۲	۵	مرکبت رد میدم	مرکبت را دمیدم
۶۵	۱۱	گنجہا نشاں	گنجہا نشاں
″	۱۲	چوں زمانہ شمع	چوں زبانہ شمع
۷۰	۴	او زنغز و مغز	او زنغز و مغز
۷۵	۶	داں مقام	داں مقام
″	۱۵	فکر کن تا دار ہی	فکر کن تا دار ہی
۸۱	۸	خرج کن چوں خرج شد	خرج کن چوں خرج شد
۸۲	۵	آں بیر گرد	آں بیر گرد

Marfat.com

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۱۰	[illegible]	فرج کن
[illegible]	۴	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
۸۰	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]

الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون

بفضل خالق و جہان و عون عنایت ایزدمنان بتحشی و تصحیح جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول حضرت مولانا مولوی ظہور احمد رحمہ اللہ الصمد کتاب لاجواب منتخب مثنوی شریف مولانائے روم رح المسمیٰ بہ

لباب مثنوی معنوی

بحرے ۱۳۳۲

بہ سعی احقر ازلی بندہ محمد انوار ہاشمی صانہ اللہ عن الشر الخفی والجلی و بہ حسن انتظام منشی محمد علی پرنٹر و مینجر مطبع۔ بتاریخ دوازدہم ماہ ربیع الثانی سنہ ۱۳۳۲ ہجری مطابق ۱۰ مارچ سنہ ۱۹۱۴ء

در مطبع شمل واقع شہر مدھیہ طبع گردید

بار سوم

(۵۰۰ جلد)

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

پس حمد فراوان و نعت بی پایان این مقدمه کتاب منتخب مثنوی شریفست مسمی بلب لباب اولو الالباب واصل الی الحق میگردانند و طالب کامل را بمطلوبش میرساند تحفه ایست برای اهل بصیرت معنی مین حق آمین تذکره ایست جهت صاحب سریرت انصاف قرین حقیقت گزین حرفی چند انشا نمودم درین درج و دو وسط سودمند درین خرج مشتمل بر پنج مقصد +

مقصد اول در بیان حقیقت ترتیب منتخب شریف مسمی بلب لباب باسناد رساله مولانا درویش محمد بن دوست محمد بخاری غفر لهما الله الوهاب

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة علی رسوله محمد وآله اجمعین اما بعد حمد و درود حضرت صلی الله علیه وسلم میگوید ضعف العباد درویش محمد بن دوست محمد بخاری که یکی از خادمان کمینه و مریدان کهینه حضرت معارف دستگاهی حقائق آگاهی عارف اسرار لاهوتیه کاشف انوار جبروتیه نقاوه ابرار زبده اخیار خواجه عبید الله احرار است که چون مثنوی مولوی مولانا جلال الدین رومی مانند بحر زخار که لا ساحل له و مثل شجره طیبه که اصلها ثابت و فرعها فی السماء از ذات شریفش برآمده و نشو و نما یافت و اکثر مردم طالب آن شدند که درین بحر غوطه زده لآلی آبدار و در شاهوار برآرند و ساعی آن گشتند که ازین شجره ثمره حکمیه بچینند اما نتوانستند چه این کتاب معجزه و کرامت مولویست تا مادام که الهام ربانی و واردات رحمانی از حجب غیب روی ننماید و این غوامضات و مشکلات از قوت شیخ کامل و مرشد مکمل نکشاید بکنه آن رسیدن و بر اسرار آن مطلع شدن از مقوله محالاتست و از قبیله مشکلات چه این مثنوی نزد اکثر علمای شریعت و علمای مفسر قرآنی و علمای احادیث و اهل سلوک و حقائق و نزدیک حکما و فقهای دین و اهل یقین معتبرست و سخن مولوی بطریق براهین و استدلال در کتب معتبره خویش می آرند خصوصاً نزد خواجگان نقشبندیه رحمهم الله که پیش ایشان بسا مقبول و معتبرست و اکثر اعزه این سلسله شریفه فقیر را باعث می بودند که اگر ازین کتاب پر زر و جواهر زواهر بر وجه ایجاز براری بطریق انتخاب

Marfat.com

انتخاب و فهرست ابواب پس خالی از فوائد نخواهد بود بنابران که سند این مثنوی اُبا عَن جدٍ از حضرت مولوی باین فقیر رسیده بود تا روزی حضرت ایشان قدس الله روحه باین ذره امر کردند و فرمودند که ای فلانی درین روزها از کتب معتبره چیزی مطالعه میکنی گفتم فرصت نیست اما گاه گاهی مثنوی مولوی رح دیده می شود فرمودند که نقلست از **خواجه یوسف** همدانی قدس سره که حضرت مولوی در خواب آمدند فرمودند که هر که مثنوی شما را بطریق وظیفه چیزی هر روز خواند او را احتیاج بتلاوت قرآنی نباشد همین بسست حضرت مولوی بطریق اعتذار هم در خواب فرمودند که سبحان الله کجا مگس و کجا عنقا کلام سبحانی را چه نسبت بهذیانات انسانی خواجه فرمودند که حق تعالی بسر من خطاب فرمود و گفت که ای یوسف بنده من بزبان من کلامی گفته است که در آیات مجید و فرقان حمید من هیچ تفاوت نیست الا فرق زبان عربی و عجمی اما آنچه خشک و تر در قرآن ست که لَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِيْنٍ درین کتاب نیز هست پس خواننده مثنوی را بحساب در بهشت خواهم برد فرمودند از حضرت عزیزان نقلست که هر که مثنوی را مداومت نماید و هر روز صبح و شام پاره ازین بخواند با وضو و عقیده از جمیع آفات و بلیات آخر زمان در امان باشد و ابواب کشف و یقین و حکمت بروی مفتوح باشد بعده حضرت ایشان باین فقیر فرمودند که کتاب مثنوی مولوی بسیار طول ست اگر تو ازین انتخاب کنی پس بهر خاص و عام بهره تمام خواهد رسید و روح پر فتوح مولوی از تو شاد خواهد شد چون بنده ظاهر و باطن منقاد امر ایشان بود ضرورة بنابر فرموده ایشان درین تردد افتاد اما حیران بود که بچه طرز غواصی کند تا دُرِ آبدار و جواهر شاهوار ازین لجه اسرار بیرون آرد همدرین اثنا در ماه ذی الحجه سنه تسع و تسعمایه شب جمعه بود که فقیر خواجه بزرگ خواجه **بهاؤالدین نقشبند** را قدس سره در خواب دید که آمده گفتند ای فلانی برخیز و انتخاب مثنوی مولوی که کرده بیار که حضرت مولوی هم همراه من آمده اند می خواهند که ببینند من گفتم یا حضرت خواجه مدتست که من در پی آن بودم که انتخاب بکنم اما تا الی غایة هیچ نه نوشته ام حضرت خواجه دست مبارک خود را دراز کردند و این انتخاب را از سینه من برآوردند و فرمودند که اینست انتخاب و مسوده را پیش مولوی بردند حضرت مولوی دیده شاد شدند و تبسم فرموده گفتند که مبارکست هر که ازین انتخاب یابی بعد از نماز بامداد و یابی بعد از نماز عصر خواهد خواند بیشک او در روز قیامت همسایه من در بهشت برین جای خواهد یافت و انواع اسرار حقائق و معارف الهی

روی مکشوف خواهد شد بعد ازین حل فقیر بیدار شد مؤذن اذان بامداد داد من وضو کرده در حجرهٔ حضرت ایشان
آمدم ایشان چون دیدند فرمودند ای فلانی حضرت خواجهٔ بزرگ و حضرت مولوی را زیارت کردی من بر
قدم ایشان افتادم ایشان بر من بسیار التفات فرموده تصدق کردند که علوم اولین و آخرین همه بر من
روشن گشت و در اندک مدت این انتخاب مسوده نموده بنظر مبارک ایشان درآوردم ایشان نیز دیده
فرمودند که مبارک است پس **بخواجهٔ قاسم** اشارت نمودند که بطالبان فرماید که مسودهٔ این را بگیرند و هر روز
مواظبت نمایند که هر روز همیشه صبح و شام ازین انتخاب یک باب بخواند حاجت خواندن قرآن نیست همین بسند است
زیرا که اکثر مردمان که قرآن خواندن نمیدانند ایشان همین انتخاب بس است و آسانست تلاوت این بعده این ابیات خواندند **مثنوی**

این چنین فرمود مولانای ما	پیشوای اهل دین و مقتدا	مثنوی را هر که خواند صبح و شام
آتش عشق بر دل زد مدام	سر حکمت پیش او روشن شود	صاحب کشف ای تن شود
در معارف در حقایق بی نظیر	گرد او از خوف حق دائم نذیر	از حسد و کینه دل صافی کند
داد دریای حق او دم زند	از بلیات جهان یابد امان	عارف کامل شود اندر زمان
در قیامت حشر او با انبیا	میشود از همت آن پیشوا	پس این فقیر انتخاب را بعینه چنانچه

خواجهٔ بزرگ قدس سره از سینهٔ من برآورده بودند نقل کرده تا هر که مطالعه کند حظ دنیا و آخرت یابد و این مستمند را از فاتحه فراموش
یاد نماید برحمک یا ارحم الراحمین اللهم احفظ القاریها و سامعها و ناظرها بحق آیات القرآن بمنه و فضله برحمتک یا ارحم الراحمین

مقصد دوم در بیان کیفیت درستی و تحشی

سپاس بیقیاس مر شیرازه بند دفتر کائنات را سزد که ترکیبات گوناگون ارکان اربعه و تالیفات بوقلمون
عناصر هفت پیکر سبعه سیاره منوط و مربوط ساخته و حمد قدسی اساس مر جمعیت بخش اوراق پریشان موجودات
را زیبد که بحر مواج نبوت یعنی نقطهٔ انتخاب دیوان رسالت را واسطهٔ تکوین عالم ایجاد پرداخته شانش از وصف
وصاف بالاتر و اطرای مطری در مدح اعجازش هر قدر زیاده کمتر **اما بعد** بر سباحان دریای ناپیدا کنار
معرفت و غواصان دریای مصاطریقت اسرار عرفانی مخفی مستتر مباد که من ابتدای شروع

Marfat.com

صناعت چاپه تا این زمان کدامی کتاب علم طریقت و رسالهٔ فن معرفت قلیل الحجم کثیر الانتفاع مطبوع النظم مقبول الطباع که طالب صادق را بمطلوب رساند و عاشق کامل را واصل الی الحق گرداند غالیه آرای طرهٔ انطباع نگردید و نسخهٔ نافعهٔ علی العموم مثنوی مولانای روم اگرچه در صیقل قلوب و تصفیهٔ دلها و پیدا کردن درد دل و آه سرد خاصیت اکسیر دارد بجهت زیادت قیمت و افلاس شائقان که از مقتضیات زمان حالست اکثر ناس را میسر نمی شود و اگر به بعضی بهم رسید بعلت زیادت ضخامت و قصور همت از مطالعهٔ آن حظ وافی نصیب نگردید لهذا نظر بفائده علی الدوام و افادهٔ بهر خاص و عام بمحض تائید ایزدی نعم البدیل حذا المثیل یعنی این منتخب مثنوی معنوی مشتمل بر هفتاد و هشت باب که تعداد اشعار آبدارش بسه هزار و ششصد و پنجاه میرسد چنانچه حقیقت ترتیبش در بیان اصل ترتیب کماهی مرقوم مرتب شده هر چند که این شاهد زیبا و عروس رعنا بفحوای مصرع حاجت مشاطه نیست روی دلارام را + اصلا التفاتی بحواشی نداشت و هم شرح شعری ازین نگاشتن دست بخونریزی جانبازی داشت زیرا که در اشعار بابی اشعاری نیست که این شعر از فلان دفتر ست چه جای تعیین مقام و نبودن شرحی حامل المتن مثنوی معنوی امریست مشهور بهر خاص و عام الا چون روی تابان مقصود و چهرهٔ درخشان مطلوب اشعار در نثارش که اشعار بآیات و احادیث دارد در نقاب دقت و پردهٔ متانت پنهان و مستور بود و بنا علیه آراستگی آن بنظر از دیاد خوبی و زیادت محبوبی بگلگونهٔ حواشی موضحه و غازهٔ حل اشعار مشکله و زیور ترجمهٔ احادیث و آیات بتعیین سیپاره و سوره از هفت هشت شروح معتبره مثل شرح ملک العلما بحر العلوم مولانا **عبد العلی** مرحوم و مطرح الفیوض والایادی مولانا شاه **ولی محمد** اکبرآبادی و سر دفتر ارباب صفوت و صفا مولانا **محمد رضا** و مبین نکات مرغوب مولانا **محمد ایوب** و حلال غوامض لاینحل مولانا شاه **محمد افضل** و شارح دقائق لطیف مولانا **عبد اللطیف** و غیرهم غفرلهم الله المنان و افاض علیهم سجال العفو و الغفران از قسم واجبات نمود تا بر شائقان کامل طلب و جویندگان اصل مطلب حسن و جمال مخدرات معانی با حسن وجوه جلوه گری فرماید و بوجه من الوجوه وقتی رو نماید هر چند همچو ترتیب عجیب و غریب ازین همچدان که دانستن را از ندانستن نداند و فهمیدن را از نافهمیدن نفهمد چون جرم قمر بکتان دوختن و نمایش مهر تابان را بمشعل فروختن یا ریگ صحرا بانگشت شمردن و آب دریا بمشت پیمودن بود که کجا ذره و کجا آفتاب و کجا نکته و کجا کتاب که **شعر**

Marfat.com

دل چاہتا ہے ابروی پرخم کو دیکھنا اس حوصلے کو دیکھنا اور ہمکو دیکھنا مگر بعض محبان اہل مذاق مخلصان

این ترتیب را بس مشتاق علی الخصوص حبیب قلبی طبیب دلی مورد انوار لاریبی واقف اسرار غیبی ثانی سبحانی

این معجون روحانی ہمراز راز خدا دانی **شیخ رحیم بخش** صاحب ڈاکٹر حال وارد اکبر آباد این از خودی گزشتہ

بخودی پیوستہ را بخود نگذاشت و معذرتش را از پایۂ اجابت انداخت ناچار با ہزاران ہزار افکار گرفتار و محض

بی بضاعتی و بی مایگی دو چار تر و لیدہ حالی پریشان بالی رو بخاک نہادہ دل از دست دادہ تا آشنای رمز

آشنای نادان اسرار دانایان دانائی معصیت شعاری غفلت کرداری بفحوای یادگاری از بیکاری بمقتضای این اشعار

نظم

بماند سالہا این نظم ترتیب	ز ماہر ذرہ خاک افتد بجائے	غرض نقشیست کز ما یاد ماند
کہ ہستی را نمی بینم بقائے	مگر صاحبدلی روزی برحمت	کند در کار این مسکین دعائے

نگ خلائق نالائقی را لائق نیاز مستند **حضور احمد** ولد مولوی حاجی **نور احمد** مرحوم و مغفور ساکن قصبۂ سہسوان

ضلع بدایون کہ عین عنایات ایزدی بمحض توجہات محمدی صلے اللہ علیہ وسلم بر میان جان چست بست غبار

پست ہمتی و بی بضاعتی از دامان ایمان پاک شست بفرط شوق شائقان باندک زمان با صرف بی اسبابی

توامان ہمتی برگماشت تخم نادانی بکشت دانش نارکاشت تا باشد کہ لمعۂ از آفتاب عالمتاب انوار محمدی و پرتوے

از ماہتاب جہانتاب اسرار حضور احمدی بکاشانۂ دل بیدلم افروزند و این بینوا را بنوازندگی بنوازند **مصرعہ**

شاہان چہ عجب گر بنوازند گدا را و الا للہ الحمد و المنۃ کہ بعد عرقریزی بسیار و جانبازی بیحد و شمار کہ روزہا

شب گردید و شبہا تا صبح دود چراغ بدماغ پیچید نقش تمنا خاطر خواہ صورت بست و صورت مراد حسب آرزو

بل خیل زیادہ از دو برکرسی نشست **شعر**

الحمد للہ کہ آن نقش کہ خاطر میخواست	آمد آخر ز پس پردۂ تقدیر پدید

چنانچہ دریای رحمت الٰہی و فیضان عین عنایت نامتناہی بمحض توجہات محمدی صلے اللہ علیہ وسلم کہ جان جانان جان

جہان نثار آن جان جان بجانان دست و گریبان ست بواسطۂ روح مولانا کہ لائق فائق مصداق علماء امتی

کانبیاء بنی اسرائیل آن چہ طبیل تواند بود و معجزۂ محمدی تعبیر از دست و چشمۂ فیض ایزدی عبارت بدست و چنان

جوشید کہ بر یک یک شعر شکل چند حواشی مرقوم گردید و گرہی و مشکلی از اشعار مشکلہ باقی نماند کہ حل نگردید

اللہ اللہ چون نازم بر بندہ نوازی شان بی نیازی کہ نشان مقبولیت بضاعت مزجاتم بہ نشان دادن

Marfat.com

زبانِ مقبولانِ بارگاہِ خویش داد اعنی یادگار علمای سلف وتذکارِ کبرای خلف جامع علوم ظاہری و باطنی مولانا **شاہ سلامت اللہ** بدایونی ومطرح الفیوض والآیادی مولانا حافظ **رحمت اللہ** الہ آبادی ودر زندہ دلی چون اعجازِ مسیح جناب مولانا **محمد فصیح** غازی پوری ومتبع سنت سید المرسلین مولانا وسیدنا مولوی **زین العابدین** وغیرہم خیلی پسند فرمودند وفرمودند انچہ فرمودند جَزَآؤُہُمْ عِنْدَ رَبِّہِمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ نفع اللہ بہا لسائر الطالبین الصادقین وہو حسبی ونعم المعین ونعیم الاحسان وعلیہ التوکل والتکلان چون بہمرسی شرح ہر شعری از منتخب شریف از قسم محالات گردید کہ شرحی مثنوی معنوی حامل المتن بسمع سامعی نرسید وعجلت طبع بفرط شوق شائقین بدرجۂ غایت کشید وانتظام تحشی داعی تزیین تحشی کل کتاب گردید لہذا حقیر حسب فہم نافہم خود بتقویت باطنی جناب مولانا مرشدنا اکثر جانگاشتنی نگاشت تا شاید برائے ہیچ من کم فہم مفید افتد وگرہی از روی راز سربستہ واشود پس در صورت خطائی مستحق عطائے کہ الانسان مرکب من الخطاء والنسیان وبر تقدیر فروگذاشت نکتۂ از نکات ومشکلی از مشکلات حرف گیری بر صفحۂ نادانش نباید نگاشت بل نادانی نادان را باد باید گذاشت وباصلاحش باید پرداخت وبذیل عفو تواند نگاہداشت کہ عرچہ نسبت خاک را بعالم پاک وَالْعُذْرُ عِنْدَ کِرَامِ النَّاسِ مَقْبُوْلٌ شعر

نازم بسرمایۂ فضل خویش		بدرویزہ آوردہ ام دست پیش

زیرا کہ قدردانانِ اہلِ فصاحت معنی بین وبالغانِ فن بلاغت حق آئین بنزاکت فہمی مشہور را چنان دستور کہ نکتہ را بکتاب وذرہ را با آفتاب قیمت می نہند چنانکہ سعدی شیراز با نوار قدس ہمراز بوستانِ خود ترانہ سنج شعر

ببخشای کانانکہ مردِ حق اند		خریدار اردوکان بی رونق اند

اگرچہ تحریر نام گمنام نہ کام این ناکام بود چنانچہ در لوح مثبت نگنانیدم زیرا کہ تحریر نام نامی بگمنامی حالی از بدنامی ونادانی نیست الا مجان جانی نگذاشتند توکلت علی الحی الذی لا ینام ولا یموت وہو خالق معشر الجن والانس والملک والملکوت وحسبی ونعم الوکیل نعم المولیٰ ونعم النصیر شعر

ہر کہ خواند دعا طمع دارم	زانکہ من بندۂ گنہگارم	اُفَوِّضُ اَمْرِیْ اِلَی اللّٰہِ اِنَّ اللّٰہَ بَصِیْرٌ بِالْعِبَادِ

مقصدِ سوم در بیانِ فوائدِ چند

باید دانست کہ اکثر اشعارِ مشکل ومقاماتِ لاینحل کہ زبان زدِ ہر ناقص وکامل بودہ بچند شرح حل شدہ تا ناظرش را

Marfat.com

خلشی ناشی نگردد و تردد باقی نماند که فلان شارح چه نگاشته پس اتفاق علامات علامت اتفاق شارحین ست باهمدگر دران تقریر قطع نظر از کمی بیشی در بعض الفاظ چنانچه چند مقام بحکم مشتی نمونه از خروارے یاد میکنیم مع تعین صفحه و ابواب

صفحه	ابواب	اشعار	صفحه	ابواب	اشعار
۹۷	ب ۳۰ در صبر	وصل پیدا گشت از عین بلا + آه	۱۴۸	ب ۵۱ در مذمت دنیا و اهلها	آن خیالاتی که دام اولیاست + آه
۱۸۰	ب ۶۴ در ادب	بدزگستاخی کسوف آفتاب + آه	۱۸۰	ب ۶۴ در ادب	هین و گستاخ در دشت بلا + آه
۱۹۹	ب ۷۰ در حواس	چشم حس را هست مذهب اعتزال + آه			و بر اکثر اشعار اشعاری رفته که این اشعار از فلان دفتر از

فلان قصه که حقیقتش چنینست و قصه توبه نصوح هم بعد ختم درج کرده شد و بخلاف اکثر کتب که بنای اهتمامش محض نمایش و آرایش باشد بقرب اختتام نظر بدقت مقام و دشواری مرام تحشی زیاده گردید که العبرة بالخواتیم و از اول تا آخر حل آیات مندرجه ترجمه شاه **ولی الله** محدث قدس سره العزیز مرقوم نظر بکمال اعتبار هرچند بهمرسی اصل نسخه منتخب شریف از بس اشکال بل از قبیل محال شده بود که النادر کالمعدوم الا بفضله تعالی بکمال تلاش چهار نسخ بهم شد و از ان مقابله کرده هر نسخه که با فهام اهل اهتمام قرین صحت رسید حواله تحریر گردید بل بسیاری از مثنویهای صحیحه مکتوبه شارحین نامی چون شاه **ولی محمد** اکبرآبادی صحیح کرده شد مگر مقامیکه مقامش در مثنوی شریف معلوم نگردید و در دیگر انتخاب هم بهم نرسیده و از چهار نسخ بهمرسیده این نسخه بدرجها بهتر ؛

مقصد چهارم در بیان علامات شرح شارحین و دیگر کتب لغات

بر شرح مولانا عبد العلی مرحوم **ع** بر شرح مولانا ولی محمد و بر شرح شاه افضل اله آبادی **ل** بر شرح مولانا عبد اللطیف **ف** بر شرح مولانا محمد رضا **م** بر شرح مولانا محمد ایوب **ب** شرح منسوب ملا نظام الدین **ملا** بر ترجمه شاه ولی الله محدث دهلوی و سوای این شروح انچه شرح مرقوم شده علامتش محض بی علامتی ست **یا** **شرح** و بعض جا و بجای سهواً بجای **ح** و مرقوم گشته یا ولی محمد **لغات** از رشیدی **ر** از لطائف معنوی **ف** از برهان قاطع **ب** ؛

مقصد پنجم در بیان فهرست ابواب و حکایات لباب برای علم اجمالی ناظرین کتاب

Marfat.com

فہرست ابواب

صفحہ	ابواب
۲	باب ۱ در حمد
۱۵	باب ۲ در نعت
۲۱	باب ۳ در صفت ابی بکر صدیق رضؓ
۲۲	باب ۴ ~~در صفت ابی بکر صدیق رضؓ~~
۲۵	باب ۵ در صفت عثمان رضی اللہ عنہ
۲۶	باب ۶ در صفت علی بن ابیطالب
۲۷	باب ۷ در ایمان
۲۹	باب ۸ در طہارت
۳۰	باب ۹ در صلات
۳۲	باب ۱۰ در زکات
۳۳	باب ۱۱ در صوم
۳۸	باب ۱۲ در حج
۳۹	باب ۱۳ در علم
۴۲	باب ۱۴ در توحید
۴۴	باب ۱۵ در صدق
۴۵	باب ۱۶ در عشق
۵۹	باب ۱۷ در اخلاص
۶۰	باب ۱۸ در توبہ

صفحہ	ابواب
۶۳	باب ۱۹ در زہد
۶۵	باب ۲۰ در فقر
۶۸	باب ۲۱ در جہاد
۶۹	باب ۲۲ در مراقبہ
۷۰	باب ۲۳ در تقوی
۷۲	باب ۲۴ در ذکر
۷۴	باب ۲۵ در استغفار
۷۵	باب ۲۶ در خلوت
۷۵	باب ۲۷ در تفکر
۷۷	باب ۲۸ در خوف
۷۸	باب ۲۹ در رجا
۸۳	باب ۳۰ در صبر و حلم
۸۶	باب ۳۱ در شکر
۸۷	باب ۳۲ در رضا
۸۸	باب ۳۳ در توکل
۹۳	باب ۳۴ در رضا بالقضا
۹۶	باب ۳۵ در تسلیم
۹۶	باب ۳۶ در صبر

در صفت عمر رضؓ

Marfat.com

باب ۳۷ در قرب	۱۰۱
باب ۳۸ در انس	۱۰۲
باب ۳۹ در مکاشفه و مشاهده	۱۰۳
باب ۴۰ در وجد	۱۰۶
باب ۴۱ در فنا و بقا	۱۰۹
باب ۴۲ در صحبت	۱۱۵
باب ۴۳ در طلب	۱۲۰
باب ۴۴ در صفت اولیا	۱۲۴
باب ۴۵ در پیر و شیخ	۱۲۸
باب ۴۶ در صوفی	۱۳۴
باب ۴۷ در محقق و مقلد	۱۳۶
باب ۴۸ در مکالمه	۱۳۸
باب ۴۹ در نطق	۱۳۹
باب ۵۰ در آفت لسان	۱۴۱
باب ۵۱ در مذمت دنیا و اهل آن	۱۴۵
باب ۵۲ در مذمت خلق	۱۵۰
باب ۵۳ در مذمت اهل نفاق	۱۵۴
باب ۵۴ در حرص	۱۵۷
باب ۵۵ در قناعت	۱۶۰
باب ۵۶ در طمع	۱۶۲
باب ۵۷ در حسد	۱۶۲
باب ۵۸ در عداوت شیطان	۱۶۵
باب ۵۹ در مدح طاعت	۱۶۸
باب ۶۰ در مذمت معصیت	۱۷۲
باب ۶۱ در عدل و ظلم	۱۷۵
باب ۶۲ در حسن خلق	۱۷۷
باب ۶۳ در سخا	۱۷۸
باب ۶۴ در ادب	۱۷۹
باب ۶۵ در کبر و عجب	۱۸۲
باب ۶۶ در آفت ریاست	۱۷۵
باب ۶۷ در رحم و شفقت	۱۸۷
باب ۶۸ در تضرع و بکا	۱۹۰
باب ۶۹ در دعا	۱۹۴
باب ۷۰ در حواس	۱۹۸
باب ۷۱ در مذمت بدن	۲۰۰
باب ۷۲ در مذمت نفس	۲۰۵
باب ۷۳ در آفت شهوت	۲۱۵
باب ۷۴ در عقل	۲۱۷
باب ۷۵ در قلب	۲۲۱
باب ۷۶ در روح	۲۳۰
باب ۷۷ در موت فجار	۲۳۶
باب ۷۸ در موت ابرار و احرار	۲۳۷

Marfat.com

فهرست حکایات

صفحه		
۲۸	حکایت گبری که در زمان بایزید بود	دفتر پنجم
۶۰	حکایت آتش افتادن در عهد حضرت عمر رضی الله عنه در بغداد	دفتر اول
۶۶	حکایت خلیفه گردانیدن محمود غازی غلامی را	دفتر ششم
۷۳	حکایت ذاکر خدا که حمایت الهی حفاظتش کرد از تلبیس ابلیس	دفتر سوم
۷۸	حکایت سزا دادن حضرت عمر رضی الله عنه دزدی را	دفتر اول
۷۹	حکایت پیر جنگی که بدولت فیضان صحبت حضرت عمرؓ هدایت یافت	دفتر اول
۹۰	حکایت در وحی فرستادن او تعالی بسوی موسیٰ که ترا دوست میدارم	دفتر چهارم
۹۱	حکایت گاوی حریص که گاهی سیر نمیشد	دفتر پنجم
۹۵	حکایت مهمان شدن یاری بخدمت حضرت یوسف علیه السلام	دفتر اول
۱۱۴	حکایت نحوی در نصیحت کردن بکشتیبان	دفتر اول
۱۳۴	حکایت آمدن وحی بموسیٰ که چرا عیادتم نکردی	دفتر دوم
۱۴۹	حکایت در آمدن بگریه وزاری استن حنانه در هجر رسول صلی الله علیه وسلم	دفتر اول
۱۵۲	حکایت گفتن گنهگاری با حضرت شعیبؑ که خدا بجرمم نمیگیرد	دفتر دوم
۱۹۴	حکایت گریستن زاهدی در محبت خدا و مانع شدن یاری	دفتر دوم
۱۹۷	حکایت دزدیدن دزدی ماری از مارگیر	دفتر دوم
۲۱۱	حکایت اژدها آوردن مارگیری و لقمه کردن اژدها او را	دفتر سوم
۲۱۶	حکایت جستن اهلدلی زنده دلی را و اعتراض نمودن نادانی	دفتر پنجم
۲۱۷	حکایت احولی در شکستن شیشه	دفتر اول
۲۲۶	حکایت شبان و باز داشتن حضرت موسیٰؑ از گفتارش	دفتر دوم

تمت

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

ای خدا از فضلِ تو حاجت روا — با تو یادِ هیچکس نبود روا

گفت المعنی هو الله شیخ دین — بحرِ معنیهای رب العالمین

صانعِ بی آلت و بی جارحه — واهبِ این هدیهای رابحه

واحد اندر ملک و او را یارئے — بندگانش را جزا و سالارئے

خالقِ افلاک و انجم بر علا — مردم و دیو و پری و مرغ را

خالقِ دریا و دشت و کوه و تیه — مملکت او بیحد و او بی شبیه

ای مبدل کرده خاکی را بزر — خاک دیگر را بکرده بو البشر

ای که خاکِ شوره را تو نان کنی — وی که نانِ مُرده را تو جان کنی

Marfat.com

می کنی جزوِ زمین را آسمان — می فزائی در زمین از اختران

رو نگردانیم از فرمانِ تو — کفر باشد غفلت از احسانِ تو

کُلُّ شَیْءٍ مَا خَلَا اللّٰهَ بَاطِلٌ — اِنَّ فَضْلَ اللّٰهِ غَیْمٌ هَاطِلٌ

هیچ برگی بر نیفتد از درخت — بی قضا و حکمِ آن سلطانِ تخت

از دهان لقمه نشد سوی گلو — تا نگوید لقمه را حق کاد خلو

در زمین و آسمانها ذرّهٔ — بر نجنباند نگردد پرّهٔ

جز بفرمانِ قدیمِ نافذش — شرح نتوان کرد جلدی نیست خوش

جمله ذرّاتِ زمین و آسمان — لشکرِ حقند گاهِ امتحان

جزوِ جزوت لشکرِ او در وفاق — مر ترا اکنون مطیعند از نفاق

گر بگوید چشم را کور افشار — دردِ چشم از تو برآرد صد دمار

ور بدندان گوید او بنما وبال — پس ببینی تو ز دندان گوشمال

باز کن طب را بخوان باب العلل — تا ببینی لشکرِ تن را عمل

چونکه جانِ جانِ هر چیزی ویست — دشمنی با جانِ جان آسان نیست

خاک را و نطفه را و مضغه را — پیشِ چشمِ ما همی دارد خدا

کز کجا آوردمت ای بدنیت — که ازان آید همی خضرِ یقیت

بهرِ آن پیغمبر این را شرح ساخت — هر که خود بشناخت یزدان را شناخت

ای خنک آنرا که ذاتِ خود شناخت — اندر امنِ سرمدی قصری بساخت

هین رها کن بدگمانی و ضلال — سر قدم کن چونکه فرمودت تعال

لطفهای مضمر اندر قهرِ او — جان سپردن جان فزاید بهرِ او

بدترین قهرش به از مهرِ دو کون — نعم ربُّ العالمین نعم عون

هر شمالی را یمینی او دهد — سنگ را مائی معینی او دهد

آنکه گل را شاهدِ خوشبو کند — هر چپی را راست فضلِ او کند

گرچه با حضرتِ او راست باش — تا به بینی دست بُردِ لطفهاش

مشتری ماست اللهُ اشتری — از غمِ هر مشتری هین بر تر آ

مشتری جو که جویانِ تو اوست — عالمِ آغاز و پایانِ تو اوست

مشتری خواهی که از وی زر بری — به ز حق کی باشد ای جان مشتری

زین دکانِ زشت کیشان بر تر آ — تا دکانِ فضل کاللهُ اشتری

کالهٔ که هیچ خلقش ننگرید — از خلاقت آن کریم آن را خرید

هیچ قلبی پیشِ او مردود نیست — زانکه قصدش از خریدن سود نیست

گفت پیغمبر که حق فرموده است — قصدِ من از خلق احسان بوده است

من نکردم امر تا سودی کنم — بلکه تا بر بندگان جودی کنم

من نکردم پاک از تسبیح شان — پاک هم ایشان شوند و درفشان

آفریدم تا ز من سودی کنند — تا ز شهدم دست آلودی کنند

حق هزاران صنعت و فن ساختست — تا که مادر بر تو مهر انداختست

پس حق حق سابق از مادر بود — هر که این حق را نداند خر بود

لابه مندیش و مکن لابه دگر — جز بدان شاه رحیم دادگر

تربیهٔ آن آفتاب روشنم — ربی الاعلی ازان رو میزنم

علم الانسان خم طغرای ماست — علم عند الله مقصدهای ماست

جان ازو آمد نیامد او ز جان — صد هزاران جان دهد او رایگان

شش جهت عالم همه کرام اوست — هر طرف که بنگری انعام اوست

باد و خاک و آب و آتش بنده اند — با من و تو مرده با حق زنده اند

آب و باد و خاک و نار پرشرر — بیخبر با ما و با حق باخبر

ما بعکس آن ز غیر حق خبیر — بیخبر از حق و از چندین نظیر

پیش تو آن سنگ ریزه ساکتست — پیش احمد او فصیح و ناطقست

پیش تو استون مسجد مرده است — پیش احمد عاشق دل برده است

جملهٔ اجزای جهان پیشِ عوام
مرده زین سویند و زانسو زنده اند

چون ازان سو شان فرستد سوی ما
مرده و پیشِ خدا دانا و رام

کوهها هم لحنِ داؤدی کنند
خامش اینجا و انطرف گوینده اند

باد حمّالِ سلیمانی شود
آن عصا گردد سوی ما اژدها

ماه با احمد اشارت بین شود
جوهرِ آهن بکف مومی کند

خاک قارون را چو ماری درکشد
بحرِ موسیٰ را سخندانی شود

سنگ بر احمد سلامی می کند
نار ابراهیم را نسرین کند

ما سمیعیم و بصیریم و خوشیم
استنِ حنّانه آید در رشد

چون شما سوی جمادی میروید
کوه یحییٰ را پیامی می کند

از جمادی عالمِ جانها روید
با شما نامحرمان ما خوشیم

باد گوید پیکم از شاهِ بشر
محرمِ جانِ جمادی چون شوید

زانکه مامورم امیرِ خود نیم
غلغلِ اجزای عالم بشنوید

باد را بی چشم اگر بینش نداد
گه خبر خیر آورم گه شوم و شر

چون همی دانست مومن از عدو
من چو تو غافل زشاهِ خود کیم

چون همی دانست مل را از کدو
فرق کی کردی میانِ قومِ عاد

گر نبودی واقف از حق جانِ باد — فرق چون می کرد اندر قومِ عاد

بادِ آتش می شود از امرِ حق — هر دو سرمست آمدند از خمرِ حق

بادِ را دیدی که با عاد آن چه کرد — آب را دیدی که با طوفان چه کرد

گر نبودی نیل را آن نورِ دید — از چه قبطی را ز سبطی می گزید

موجِ دریا چون بامرِ حق بتاخت — اهلِ موسیٰ را ز قبطی واشناخت

خاکِ قارون را چو فرمان در رسید — باز رو تختش بقعرِ خود کشید

نورِ موسیٰ دید موسیٰ را نواخت — خسفِ قارون کرد و قارون را شناخت

رجف کرد اندر هلاکِ هر دعی — فهم کرد از حق که یا ارضُ ابلعی

تا بگوشِ خاکِ حق چه خوانده است — کو مراقب گشته خامش مانده است

آتشِ ابراهیم را دندان نزد — چون گزیدهٔ حق بود چونش گزد

پیشِ حق آتش همیشه در قیام — همچو عاشق روز و شب پیچان مدام

آتشِ نمرود را گر چشم نیست — با خلیلش چون ترحم کرد نیست

سنگ بر آهن زنی بیرون جهد — هم بامرِ حق قدم بیرون نهد

پرورد در آتش ابراهیم را — ایمنیِ روح سازد بیم را

ای خرد برکش تو پر و بالها — سوره برخوان زلزلت زلزالها

در قیامت این زمین با نیک و بد
کی زنا دیده گواهی می دهد

اگر نه کوه و سنگ با دیدار شد
پس چرا داود را او یار شد

این زمین را گر نبودی چشم جان
از چه قارون را فرو برد آنچنان

گر نبودی چشمِ جان خانه را
چون بدیدی هجر آن فرزانه را

سنگریزه گر نبودی دیده ور
چون گواهی دادی اندر مشت در

بر عدمها کان ندارد چشم و گوش
چون فسون خواندهی آید بجوش

از فسونِ او عدمها زود زود
خوش معلق میزند سوی وجود

صنعِ حق با جملهٔ اجزای جهان
چون دمِ حرف ست از افسون گران

جذبِ یزدان با اثرها و سبب
صد سخن گوید نهان بی حرف و لب

گفت در گوشِ گل و خندانش کرد
گفت با سنگ و عقیق و کانش کرد

گفت با جسم آیتی تا جان شد او
گفت با خورشید تا رخشان شد او

باز در گوشش دمد نکتهٔ مخوف
در رخِ خورشید افتد صد کسوف

تا بگوشِ ابر آن گویا چه خواند
کو چو مشک از دیدهٔ خود اشک راند

در تردد هر که او آشفته است
حق بگوشِ او معما گفته است

کُلَّ یَومٍ هُوَ فِی شَانٍ بخوان
مرد را بی کار و بی فعلی مدان

کمترین کارش هر روز آن بود
لشکری ز اصلاب سوی امهات
لشکری ز ارحام سوی خاکدان
لشکری از خاکدان سوی اجل
صد چو عالم در نظر پیدا کند
از پی آن گفت حق خود را بصیر
از پی آن گفت حق خود را سمیع
از پی آن گفت حق خود را علیم
صد هزاران میچشاند هوش را
حاکمست و یفعل الله ما یشا
در شکست پای حق بخشد پری
فهم و خاطر تیز کردن نیست راه
خواجهٔ اشکسته بند آنجا رود
چون شکسته دل شده از حال خویش
دست اشکسته برآورد دعا

کوسه لشکر را روانه می کند
بهر آن تا در رحم روید نبات
تا ز نر و ماده پر گردد جهان
تا به بیند هر کسی حسن عمل
چونکه چشمت را بخود بینا کند
که بود دیدویت هر دم نذیر
تا به بندی لب ز گفتار شنیع
تا نیندیشی فسادی تو ز بیم
که خبر نبود دو چشم و گوش را
او ز عین درد انگیزد دوا
هم ز قعر چاه بکشاید دری
جز شکسته می نگیرد فضل شاه
که در آنجا پای اشکسته بود
جای برآستگان دیدی ز پیش
سوی اشکسته بود فضل خدا

کی شود چون نیستی رنجور و زار
خواری و دونیِ مسها بر ملا
هیچکس در ملکِ او بی امرِ او
گر بیابان پُر شود زر و نقود
تا نشانِ حق نیارد نوبهار
در زمستان شان اگرچه داده مرگ
در زمستان شان اگر محبوس کرد
منکران گویند خود هست این قدیم
کوریِ ایشان درونِ دوستان
هر جمادی را کند فضلش خبیر
صد هزاران نیزهٔ فرعون را
صد هزاران طب جالینوس بود
صد هزاران دفترِ اشعار بود
آفتاب و مه چو دو گاوِ سیاه
می پرستید اختری کو زر کند

آن جمالِ صنعتِ طب آشکار
گر نباشد کی نماید کیمیا
در نیفزاید سرِ یکتار مو
بی رضایِ حق جوی نتوان ربود
خاک سرها را نکرده آشکار
زنده شان کرد از بهار و داد برگ
آن غرابان را خدا طاؤس کرد
این چرا بندیم بر ربِّ الکریم
حق برویانید باغ و بوستان
عاقلان را کرده قهرِ او ضریر
در شکست از موسی با یک عصا
پیشِ عیسی و دمش افسوس بود
پیشِ حرفِ میمش آن عار بود
یوغ در گردن به بندد شانِ آله
رو بوی آرید کو اختر کند

می پرستید آفتابِ چرخ را — خوار کرده جانِ عالی نرخ را

آفتاب از امرِ حق طباخِ ماست — ابلهی باشد که گوید او خداست

ملک ملکِ اوست فرمان آنِ او — کمترین سگ بر دران شیطانِ او

گفت حق گر فاسقی و اهلِ صنم — چون مرا خواندی اجابتها کنم

شاد باش و فارغ و ایمن که من — آن کنم با تو که باران با چمن

عشقها داریم با این خاکِ ما — زان که افتادست در قعرِ رضا

کارِ ما اینست برکوریِ آن — که بکارِ ما ندارد میلِ جان

این فضیلت خاک را زان رو دهم — زانکه نعمت پیشِ بی برگان نهم

با چنین غالب خداوندی کسی — چون نمیرد گر نباشد او خسی

این همه گفتیم لیک اندر پسیچ — بی عنایاتِ خدا هیچیم و هیچ

بی عنایاتِ حق و خاصانِ حق — گر ملک باشد سیاهستش ورق

یَا غِیَاثَ الْمُسْتَغِیثِینَ اهْدِنَا — لَا افْتِخَارَ بِالْعُلُومِ وَالْغِنَا

لَا تُزِغْ قَلْبًا هَدَیْتَ بِالْکَرَمْ — وَاصْرِفِ السُّوءَ الَّذِی خَطَّ الْقَلَمْ

گمراه مگردان دلی را که براه راست رسانیدی بکرم خود — و برگردان بدی را که نوشت او را قلم

بگزران از جانِ ما سوءَ القضا — وامبر ما را ز اخوانِ صفا

تلخ تر از فرقتِ تو هیچ نیست — بی پناهت غیر هیچا هیچ نیست

Marfat.com

از فراق و هجر میگوئی سخن
هرچه خواهی کن ولیکن این مکن

رحم کن بروی که روئی تو بدید
فرقتِ تلخِ تو چون خواهد کشید

صد هزاران مرگِ تلخ ای خوبرو
نیست مانندِ فراقِ روی تو

تلخی هجر از ذکور و از اناث
دور دار ای مجرمان را مستغاث

بر امیدِ وصل تو مردن خوشست
تلخیِ هجرِ تو فوقِ آتشست

حرص اندر عشقِ تو فخرست و جاه
حرص اندر غیرِ تو ننگ و تباه

یا الٰهی سُکِّرَت اَبصارُنا
فَاعْفُ عَنّا اَثْقَلَتْ اَوزارُنا

یا خَفِیّاً قد مَلأتَ الخافِقَین
قد عَلَوتَ فَوقَ نُورِ المَشرِقَین

اَنتَ سِرٌّ کاشِفُ اَسرارِنا
اَنتَ فَجرٌ مُفجِرُ اَنهارِنا

یا خَفِیَّ الذّاتِ مَحسُوسَ العَطا
اَنتَ کالماءِ وَنَحنُ کالثَّرا

اَنتَ کالرِّیحِ وَنَحنُ کالغُبارِ
یَختَفِی الرِّیحُ وَغَیرُ الغُبارِ

تو بهاری ما چو باغِ سبز خوش
او نهان و آشکارا بخشش

تو چو جانی ما مثالِ دست و پا
قبض و بسطِ دست از جان شد روا

تو چو عقلی ما مثالِ این زبان
این زبان از عقل دارد این بیان

ای برون از وهم و قال و قیلِ من
خاک بر فرقِ من و تمثیلِ من

ربنا انا ظلمنا سهو رفت — رحمتی کن ای رحیمیهات زفت

دستگیر از دستِ ما ما را بخر — پرده را بردار و پرده ما مدر

این دعا هم بخشش تعلیم تست — ورنه در گلخن گلستان از چه رست

ما چو چنگیم و تو زخمه میزنی — زاری از ما نی تو زاری می کنی

ما چو کوهیم و صدا در ما ز تست — ما چو نائیم و نوا در ما ز تست

ما چو شطرنجیم اندر بردو مات — بردو مات ما ز تست ای خوش صفات

ما که باشیم ای تو ما را جانِ جان — ما که باشیم تا تو باشی درمیان

ما عدمهائیم و هستیهای ما — تو وجودِ مطلقی فانی نما

ما همه شیران ولی شیرِ علم — حمله شان از باد باشد دمبدم

حمله شان پیدا و ناپیداست باد — آنکه ناپیداست هرگز کم مباد

باد ما و بود ما از دادِ تست — هستیِ ما جمله از ایجادِ تست

لذتِ هستی نمودی نیست را — عاشقِ خود کرده بودی نیست را

لذتِ انعام خود را وامگیر — نقل و باده جام خود را وامگیر

ور بگیری کیست جست و جو کند — نفس با نقاش چون نیرو کند

منکر اندر ما مکن در ما نظر — اندر اکرام و سخای خود نگر

ما نبودیم و تقاضامان نبود — لطفِ تو ناگفته می‌شنود

این طلب در ما هم از ایجادِ تست — رستن از بیداد یارب دادِ تست

این قدر ارشاد تو بخشیدهٔ — تا بدین بس عیبِ ما پوشیدهٔ

قطرهٔ دانش که بخشیدی بپیش — متصل گردان بدریاهای خویش

بی طلب تو این طلب بنهادهٔ — گنجِ احسان بر همه بگشادهٔ

تو ز قرآن باز جو تفسیرِ بیت — گفت ایزد ما رمیت اذ رمیت

گر بپرّانیم تیرِ آن نی ز ماست — ما کمان و تیر اندازش خداست

یارب این بخشش نه حدِ کارِ ماست — لطفِ تو لطفِ خفی را خود سزاست

صد هزاران دام و دانه است ایخدا — ما چو مرغانِ حریصِ بینوا

دمبدم پابستهٔ دامِ توئیم — هر یکی گر باز و سیمرغی شویم

میرهانی هر دمِ ما را و باز — سوی دامی میرویم ای بی‌نیاز

گر هزاران دام باشد در قدم — چون تو با مائی نباشد هیچ غم

ما درین انبارِ گندم می‌کنیم — گندمِ جمع آمده کم می‌کنیم

می نیندیشیم آخر ما بهوش — کین خلل در گندم ست از مکرِ موش

گر نه موشِ دزد در انبارِ ماست — گندمِ اعمالِ چل ساله کجاست

چون عنایاتت بود با ما مقیم — کی بود بیمی ازان دزدِ لئیم

ای عظیم از ما گناهانِ عظیم — تو توانی عفو کردن در جریم

ما ز آز و حرص خود را سوختیم — وین دعا را هم ز تو آموختیم

آنکه خواهی کز غمش خسته کنی — راهِ زاری بر دلش بسته کنی

تا فرود اید بلا بی دافعی — چون نباشد از تضرّع شافعی

وانکه خواهی گر بلایش واخری — جان او را در تضرّع آوری

آفرینها بر تو باد ای خدا — ناگهان کردی مرا از خود جدا

گر سر هر موی من باشد زبان — شکرهای تو نیاید در بیان

این ثنا گفتن ز من ترکِ ثناست — کین دلیلِ هستی و هستی خطاست

جان و دل را طاقتِ آن جوش نیست — با که گویم در جهان یک گوش نیست

تا قیامت گر بگویم زین کلام — صد قیامت بگذرد وین ناتمام

روز آخر شد سبق فردا بود — راز ما را روز کی گنجا بود

دست را اندر احد و احمد بزن — ای برادر واره از بوجهلِ تن

باب دوم در نعتِ رسول الله صلی الله علیه وسلم

بود در انجیل نامِ مصطفیٰ — وان سرِ پیغمبران بحرِ صفا

بود ذکرِ حلیها و شکلِ او
حلیه بالکسر پیرایه و آرایش ۱۲
طائفهٔ نصرانیان بهرِ ثواب

بود ذکرِ غزو و صوم و اکلِ او
یعنی جنگ یعنی جهاد ۱۲
چون رسیدندی بدان نام و خطاب

بوسه دادندی بدان نامِ شریف
روی نهادندی بدان وصفِ لطیف

شد نیازِ طالبان ارنگری
شعلها از گوهرِ پیغمبری

زین سبب فرمود یزدان والضحیٰ
والضحیٰ نورِ ضمیرِ مصطفیٰ

هین قم اللیل که شمعی ای همام
شمع اندر شب بود اندر قیام

بیفروغت روزِ روشن هم شبست
بی پناهت شیر اسیرِ ارنبست

الحق همین ست که تا آفتاب نورِ محمدی در دل پرتو نیندازد
مصطفیٰ را وعده کرد الطافِ حق
گر بمیری تو نمیرد این سبق

من کتاب و معجزت را رافعم
بیش و کم کن را ز قرآن دافعم

من ترا اندر دو عالم حافظم
طاعنان را از حدیثِ رافضم
یعنی مخالفان دین ترا ۱۲

کس نیابد بیش و کم کردن درو
توبه از من حافظی دیگر مجو

باش کشتیبان درین بحرِ صفا
که تو نوحِ ثانیئ ای مصطفیٰ

پس بکش تو زین جهانِ بیقرار
جوقِ کوران را قطار اندر قطار

کارِ هادی این بود تو هادیئ
ماتمِ آخر زمان را شادیئ

هین روان کن ای امامِ المتقین
این خیال اندیشگان را بالیقین
یعنی بدرستیکه ما فرستادیم قرآن را که یاد کرد مومنانست

هر که در مکرِ تو دارد دل گرو — گر دلش را میزنم تو شاد رو

بر سرِ کوریش کوریها نهیم — او شکر پندارد و زهرش دهیم

منبر و محراب سازم بهرِ تو — وز محبت قهر من شد قهرِ تو

از هراس و ترس گفتارِ لعین — دینت پنهان میشود زیرِ زمین

چاکرانت شهرها گیرند و جاه — دینِ تو گیرد ز ماهی تا بماه

تا قیامت باقیش داریم ما — تو مترس از نسخِ دین ای مصطفا

خیز در دم تو بصورِ سهمناک — تا هزاران مُرده بر روید ز خاک

چون تو اسرافیلِ وقتی راست خیز — رستخیزی ساز پیش از رستخیز

هر که گوید کو قیامت ای صنم — خویش بنما که قیامت آن منم

ور نباشد زاهل این ذکر و قنوت — پس جوابِ الاحمق ای سلطان سکوت

راست می فرمود آن بحرِ کرم — بر شما من از شما مشفق ترم

من نشسته در کنارِ آتشی — با فروغِ شعله و بس ناخوشی

که شما پروانه وار از جهلِ خویش — پیش آتش می کشید این جمله پیش

من همی رانم شما را همچو مست — از درافتادن در آتش با دو دست

همچو پروانه شما آنسو دوان — هر دو دستِ من شده پروانه ران

گفت پیغمبر شما ای مهان — چون پدر هستم شفیق و مهربان

زان سبب که جمله اجزای منید — جزو را از کل چرا برمی کنید

جزو از کل قطع شد بیکار شد — عضو از تن قطع شد مردار شد

تا نه پیوندد بکل بار دگر — مرده باشد نبودش از جان خبر

تو دلا منظور حق آنگه شوی — که چو جزوی سوی کل خود روی

دید احمد را ابوجهل و بگفت — زشت نقشی کز بنی آدم شگفت

گفت احمد مر ورا که راستی — راست گفتی گرچه کار افزاستی

دید صدیقش بگفت ای آفتاب — نی ز شرقی نی ز غربی خوش بتاب

گفت احمد راست گفتی ای عزیز — ای رهیده تو ز دنیای رجیز

حاضران گفتند ای صدر الوری — راست گو گفتی دو ضد را گو چرا

گفت من آئینه ام مصقول دست — ترک و هندو در من آن بیند که هست

ختمهای کانبیا بگذاشتند — آن بدین احمدی برداشتند

چند بت بشکست احمد در جهان — تا که یارب گوی گشتند امتان

گر نبودی کوشش احمد تو هم — می پرستیدی چو اجداد صنم

آن سرت دارست از سجده بتان — تا بدانی حق او بر امتان

هر کراماتی که می جوئی بجان — او نمودت تا طمع کردی دران

صد هزاران آفرین بر جانِ او — بر قدوم و دورِ فرزندانِ او

آن خلیفه زادگانِ مقبلش — زاده اند از عنصرِ جان و دلش

گر ز بغداد و هری یا از رَیند — بی مزاجِ آب و گل نسلِ ویند

شاخِ گل هر جا که روید هم گُلست — خم مل هر جا که جوشد هم ملست

پنج نوبت میزنندش بر دوام — همچنین هر روز الی یوم القیام

قفلهای[۵۱] ناکشاده مانده بود — از کفِ اِنّا فتحنا برکشود

هست اشاراتِ مُحمّد المراد — کل کشاد اندر کشاد اندر کشاد

از پیِ نَظّارهٔ او حور و جان — پُر شده آفاق و هر هفت آسمان

خویشتن آراسته از بهرِ او — خود ورا پروای غیرِ دوست کو

آنچنان گشته پُر از اجلالِ حق — که درو هم ره نیابد آلِ حق

لَا یَسَعُ[۵۲] فِیهَا نَبِیٌّ مُرسَلٌ — والملک والروح ایضا فاعقلوا

گفت[۵۳] ما زاغیم همچون زاغ نی — مستِ صَبّا غیم و مستِ باغ نی

زان مُحمّد شافعِ هر داغ بود — که ز سرمه چشمِ او ما زاغ بود

از الم نشرح[۵۴] دو چشمش سرمه یافت — دید آنچه جبرئیل آن بر نتافت

چونکه مخزنهای افلاک و عقول
چون خسی آمد برِ چشمِ رسول

پس چه باشد مکهٔ و شام و عراق
که نماید او بنزدِ اشتیاق

احمدا خود کیست اسیاه زمین
ماه بین بر چرخ و بشگاف این جبین

تا بداند سعد و نحسِ بخیر
دورِ تست این دور نی دورِ قمر

دورِ تست آنرا که موسیِ کلیم
آرزو می بُرد زین دورت مقیم

چونکه موسی رونقِ دورِ تو دید
کاندرو صبحِ تجلّی می دمید

گفت یارب اینچه دورِ رحمت ست
این گذشت از رحمت اینجا رویت ست

غوطه ده موسیِ خود را در بحار
درمیانِ دورهٔ احمد برار

چون محمّد یافت آن ملک و نعیم
قرصِ مه را کرد او در دم دو نیم

هر که بگزیند جز این بگزیده خوان
عاقبت گیرد گلویش استخوان

هر که سوی غیر خوان تو رود
دیو با او دان که همکاسه شود

هر که از همسائگی تو رود
دیو بیشکی که همسایه بود

از سرِ اکرام از بهرِ خدا
پیش ازین ما را مدار از خود جدا

ما بگفتارِ خوشت خو کرده ایم
ما ز شیرِ حکمتِ تو خورده ایم

ما چو طفلانیم و ما را دایه تو
بر سرِ ما گستران آن سایه تو

ای که چونتو در زمانه نیست کس — الله الله خلق را فریادرس

گوش ماهوشست چون گویاتوئی — خشک ما بحرست چون دریاتوئی

با تو مارا خاک بهتر از فلک — ای سماک از تو منوّر تا سمک

بی تو مارا این فلک تاریکیست — با تو ای ماه این فلک تاریکیست

مرغ و ماهی در پناه عدل تست — کیست آن گم گشته کش فضلت نجست

داد ده مارا که بس زاریم ما — بی نصیب از باغ و گلزاریم ما

شهره ما در ضعف و شکسته پری — شهره تو در لطف و مسکین پروری

داد ده مارا ازین غم کن جدا — دست گیر ای دست تو دست خدا

هر کسی را جفت کرده عدل حق — پیل را با پیل و بق را جنس بق

مونس احمد بمجلس چار یار — مونس بوجهل عتبه ذو الخمار

چشم احمد بر ابوبکری زده — وز یکی تصدیق صدّیق آمده

باب سوم در صفت ابی بکر صدّیق رضی الله تعالی عنه

چون ابوبکر آیت توفیق شد — با چنان شه صاحب صدیق شد

مصطفی زین گفت کای سرّ جو — مرده را خواهی که بینی زنده تو

میرود چون زندگان بر خاکدان — مردهٔ جانش شده بر آسمان

Marfat.com

جانش را این دم ببالا مسکنی ست — گر بمیرد روح او را نقل نیست

زانکه پیش از مرگ او کردست نقل — این بمردن فهم آید نے بعقل

نقل باشد نی چو نقلِ جان عام — همچو نقلی از مقامی تا مقام

هر که خواهد کو به بیند بر زمین — مردهٔ را میرود ظاهر چنین

مر ابو بکر تقی را گو ببین — شد ز صدیقی امیر المومنین

اندرین نشأت نگر صدیق را — تا بحشر افزون کنی تصدیق را

دوست شو در خوی ناخوش بر ترے — تا ز خمرهٔ زهر هم شکر خورے

زان نشد فاروق را زهری گزند — که بدآن تریاق فاروقش قند

باب چهارم در وصف عمر رضی الله تعالیٰ عنه

چون عمر شیدای آن معشوق شد — حق و باطل را چو دل فاروق شد

با عمر آمد ز قیصر یک رسول — در مدینه از بیابانِ نغول

گفت کو قصرِ خلیفه اے حشم — تا من اسپ و رخت را آنجا کشم

قوم گفتندش که او را قصر نیست — مر عمر را قصرِ جانِ روشنی ست

گرچه از میری و را آوازه ایست — همچو درویشان مر او را گازه ایست

ای برادر چون به بینی قصرِ او — چونکه در چشمِ دلت هستست مو

چشم و دل از موی علت پاک آر — وانگهان دیدار قصرش چشم دار

هر که را هست از هوسها جان پاک — زود بیند حضرتِ ایوانِ پاک

چون محمّد پاک شد زین نار و دود — هر کجا رو کرد وجه الله بود

چون رفیقی وسوسه بدخواه را — کی بدانی ثمّ وجه الله را

هر کرا باشد ز سینه فتح باب — او ز هر ذرّه ببیند آفتاب

حق پدیدست از میانِ دیگران — همچو ماه اندر میانِ اختران

دو سرِ انگشت بر دو چشم نه — هیچ بینی از جهان انصاف ده

گر نه بینی این جهان معدوم نیست — عیب جز انگشتِ نفسِ شوم نیست

تو ز چشم انگشت را بردار هین — وانگهانی هر چه میخواهی ببین

آدمی دیدست باقی پوستست — دید آنست آنکه دیدِ دوستست

چونکه دیدِ دوست نبود کور به — دوست کو باقی نباشد دور به

چون رسولِ روم این الفاظِ تر — در سماع آورد شد مشتاق تر

دیده را بر جستنِ عمر گماشت — رخت را و اسپ را ضائع گذاشت

هر طرف اندر پیِ آن مردِ کار — می شدی پرسان و دیوانه وار

کین چنین مردی بود اندر جهان — در جهان مانندِ جان باشد نهان

جست اورا تاش جوینده بود — لاجرم جوینده یابنده بود

دید اعرابی زنی اورا ذخیل[۱] — گفت عمر نک زیر آن سایهٔ نخیل

مختصر اینک ۱۲

زیر خرمابن ز خلقان او جدا — زیر سایهٔ خفته بین سایهٔ خدا

خرمابن بمعنی درخت خرما ۱۲

آمد او آنجا و از دور ایستاد — مر عمر را دید در لرزه فتاد

هیبتی زان خفته آمد بر رسول — حالتی خوش کرد بر جانش نزول

مهر و هیبت[۲] هست ضد همدگر — این دو ضد را دید جمع اندر جگر

گفت با خود من شهان را دیده ام — پیش سلطانان بسی بگزیده ام

از شهانم[۳] هیبت و ترسی نبود — هیبت این مرد هوشم را ربود

رفته ام در بیشهٔ شیر و پلنگ — روی من زایشان نگردانید رنگ

بس شدستم در مصاف و کارزار — همچو شیر آن دم که باشد کارزار

بس که خوردم بس زدم زخم گران — دل قوی تر بوده ام از دیگران

بی سلاح این مرد خفته بر زمین — من بهفت اندام لرزان چیست این

هیبت[۴] حقست و این از خلق نیست — هیبت این مرد صاحب دلق نیست

هر که ترسید[۵] از حق و تقوی گزید — ترسد از وی جن و انس و هر که دید

چونکه عثمان آن عیان را عین گشت — نور فائض بود ذی النورین گشت

[۱] وخیل بفتح مساوی که در شعر در آید و اسپی که در میدان میان دو اسپ در آید و بمعنی دوست خالص و معتمد و صاحب سر آمده ۱۲ ب و

[۲] زیرا که مهر از انس نیست و نفرت از هیبت بود و انس بود و اهل بود و انس نبود است که دو ضد در ذات او و فتوحات ۱۲ م

[۳] از این بیت تا ابیات پنجم مقول رسول قیصر روم است که بدیدن حضرت عمر بمعنی طاری اطوارش که دید بمعنی پدید در این حال پر اختلال بمعنی زیر و زبر و در خود از ال بود و ریب از ال گفت که مولانا

[۴] بسلک نظم سفت ۱۲ اشارت بحدیث شریف که من خاف الله خوفه کل شیء و من خاف غیر الله خوفه الله من کل شیء یعنی هر که خوف کرد از عظمت و جلال آن ذو الجلال خوف کرد از همه مخلوقات و کسی که خوف کرد از سوای ذات مستجمع صفات کمالات جناب باری تعالی او را از هر شیء ۱۲ محمد رضا ولی محمد ۱۲

[۵] الحق از هیبت حق است و بیان نیکو حق اندر وجود آمد شیران و بیان آن زیرا که با چه دبای انسان ۱۲

[۶] در شعر مقول رسول است تا آخر ۱۲

Marfat.com

باب پنجم در وصف عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه

قصهٔ عثمان که بر منبر رفت — چون خلافت یافت بشتابید تفت

منبر مهتر که سه پایه بدست — رفت ابوبکر و دوم پایه نشست

بر سیم پایه عمر در دور خویش — از برای حرمت اسلام و کیش

دور عثمان آمد و بالای تخت — بر شد و بنشست آن محمود بخت

پس سوالش کرد شخصی بوالفضول — کان دو نشستند بر جای رسول

پس تو چون جستی از ایشان برتری — چون برتبت تو از ایشان کمتری

گفت اگر پایه سیم را بسپرم — وهم آید که مثال عمرم

گر دوم پایه شوم من جائے جو — گوئیم مثل ابوبکر ست او

هست این بالا مقام مصطفا — وهم مثلی نیست با آن شه مرا

بعد از آن بر جای خطبه آن ودود — تا بقرب عصر لب خاموش بود

زهره نی کس را که گوید هین بخوان — یا برون آید ز مسجد آن زمان

هیبتی بنشسته بد بر خاص و عام — پر شده نور خدا در صحن و بام

بهر این فرمود پیغمبر که من — همچو کشتی ام بطوفان زمن

ما و اصحابیم چون کشتی نوح — هر که دست اندر زند یابد فتوح

باب ششم در وصف علی بن ابیطالب رضی الله تعالی عنه

از علی آموز اخلاصِ عمل — شیر حق را دان مُطَهَّر از دغل

راز بکشا اے علیِ مرتضےٰ — ای پس سوءِ القضا حسن القضا

چونتو بابی آن مدینه علم را — چون شعاعی آفتابِ حلم را

باز باش ای بابِ رحمت تا ابد — بارگاهِ مالهٗ کفوًا اَحَد

زین سبب پیغمبرِ با اجتهاد — نامِ خویش و آن علی مولیٰ نهاد

گفت هر کورا منم مولا و دوست — ابن عم من علی مولایِ اوست

گفت پیغمبر علی را کاے علی — شیر حقی پهلوان و پر دلی

لیک بر شیری مکن هم اعتمید — اندر آ در سایهٔ نخلِ امید

یا علی از جملهٔ طاعات راه — برگزین تو سایهٔ خاصِ اِله

هر کسی در طاعتی بگریختند — خویشتن را مخلصی انگیختند

تو برو در سایهٔ عاقل گریز — تا رهی زان دشمنِ پنهان ستیز

از همه طاعات اینت بهترست — سبق یابی بر هران سابق که هست

چون ز رویش مرتضی شد درفشان — گشت او شیرِ خدا در مرجِ جان

تازه کن ایمان نه از گفت زبان — ای هوا را تازه کرده در نهان

باب هفتم در ایمان

تا هوا تازه است ایمان تازه نیست — کین هوا جز قفلِ آن دروازه نیست

هر که خود را از هوا خود باز کرد — گوشِ خود را آشنایِ راز کرد

عروة الوثقی ست این ترکِ هوا — بر کشید این شاخ جان را بر سما

باد در مردم هوا و آرزوست — چون هوا بگذاشتی پیغامِ هوست

با هوا و آرزو کم باش دوست — که یُضِلَّکَ عَن سَبِیلِ اللهِ اوست

تختِ دل معمور شد پاک از هوا — بر وی الرَّحمٰنُ عَلَی العَرشِ استَوٰی

ذاتِ ایمان نعمتِ لوتیست هول — ای قناعت کرده از ایمان بقول

مصطفا فرمود از گفتِ حمیم — کو ز مومن لا به گردد ز بیم

گویدش بگذر ز من ای شاه زود — هین که نورت سوزِ نارم را ربود

پس هلاکِ نارِ نورِ مومن ست — زانکه بی ضد دفعِ ضد لا یمکن ست

نارِ ضدِ نور باشد روزِ عدل — کان ز قهر انگیخته شد این ز فضل

گر همی خواهی تو دفعِ شرِ نار — آبِ رحمت بر دلِ آتش بگار

چشمهٔ آن آبِ رحمت مومن ست — آبِ حیوان روحِ پاکِ محسن ست

بر دل و دینِ خرابت نوحه کن — که نمی بینی جز این خاکِ کهن

مومن آن باشد که اندر نیک و بد
کافر از ایمانِ او حسرت خورد

گر بگوئی گبر را کین آسمان
آفریده کیست وین خلق و جهان

گوید او کین آفریده از خداست
کافرینش بر خدائیش گواست

کفر و فسق و استمِ بسیارِ او
هست لایق با چنان اقرارِ او

فعلِ او کرده دروغ آن قول را
تا شد او لایق عذابِ هول را

پس چنان کن فعل کان خود بیزبان
باشد اشهد گفتن و عین و عیان

تا همه این عضو عضوت ای پسر
گفتهٔ اشهد تو اندر نفع و ضرر

رفتنِ بنده پی خواجه گواست
که منم بنده و این مولایِ ماست

حکایت

بود گبری در زمانِ بایزید
گفت اورا یک مسلمانِ سعید

ارچه باشد گر تو ایمان آوری
تا بیابی صد نجات سرمدی

گفت این ایمان اگر هست ای مرید
آنکه دارد شیخ عالم بایزید

من ندارم طاقتِ آن تابِ آن
کانفزون آمد ز کوششهایِ جان

گرچه در ایمان و دین ناموقنم
لیک در ایمانِ او بس مومنم

دارم ایمان کان ز ایمان برترست
بس لطیف و با فروغ و با فرست

مومنِ ایمانِ اویم در نهان
گرچه مُهرم هست محکم بر زبان

باز ایمان گر خود ایمانِ شماست
نی بدان میلستم و نی اشتهاست

آنکه صد میلش سوی ایمان بود
چون شمارا دید زان فاتر شود

آنکه نامش باشد و میلش نے
چون بیابان را مفازه گفتنے

عشقِ اورا دزدِ ایمان بفشرد
چون بایمانِ شما او بنگرد

در وضو هر عضو را وردی جدا
آمده اندر خبر بهرِ دعا

باب هشتم در طهارت

چونکه استنشاقِ بینی می کنی
بوی جنّت خواه از ربِّ غنی

تا ترا آن بو کشد سوی جنان
بوی گل باشد دلیلِ گلستان

بو قلاوز است و رهبر مر ترا
می برد تا خلد و کوثر مر ترا

بر نمی داری سوی این باغ گام
بوی افزون خوی کن دفعِ زکام

تا که آن بو جاذبِ جانت شود
تا که آن بو نورِ چشمانت شود

بینی آن باشد که او بوئی برد
بوی او را جانبِ کوئی برد

تا ز زهر و از شکر در نگذری
کی تو از گلزارِ وحدت بو بری

چونکه استنجا کنی وردِ سخن
این بود که از ذمائم پاک کن

دستِ من اینجا رسید این را نشست
دستم اندر شستنِ جانست سست

ای تو کس گشته جانِ ناکسان
دستِ فضلِ خویش بر جانم رسان

حد من این بود کردم من لئیم
ذا نسوی حدا نقی کن ای کریم

از حدث شستم خدایا پوست را
از حوادث تو بشو این دوست را

روی ناشسته نه بیند روی حور
لَا صَلٰوةَ گفت اِلَّا بِالْحُضُور

باب نهم در صلوٰة

پنج وقت آمد نماز ای رهنمون
عاشقان خود فی صَلٰوتِهِم دَائِمُون

نی به پنج آرام گیرد آن خمار
که دران سرهاست آن پانصد هزار

هست زرغبا وظیفه عاشقان
سخت مستقیست جانِ عارفان

هر نبی زو بر آورده برات
اِسْتَعِیْنُوْا مِنْهُ صَبْرًا وَالصَّلٰوت

آنکه معرض را ز زر قارون کند
رو بدو آری بطاعت چون کند

مر هوا را تو وزیرِ خود مساز
که برآید جان پاکت از نماز

پنج حسِّ ظاهر و پنج درون
در صفند اندر قیام الصافون

هر کسی کو از صفِ دین سر کشست
میرود سوی صفی کان ناخوش ست

مومنی آخر در آ در صف رزم
که ترا در آسمان بودست بزم

Marfat.com

برامید راه بالا کن قیام
گرچه نعمت دادنش بی علتست

چون چنین رفتست سنت کار کن
گفت پیغمبر رکوعست و سجود

حلقهٔ آن در هر انکو میزند
گفت واسجد واقترب یزدان ما

چون سجودی یار کوعی مرد گشت
چون پریده از دهانش حمد حق

مالک الملکست هر کش سر نهد
لیک ذوق سجدهٔ پیش خدا

بادشاهان جهان از بدرگی
ورنه ادهم وار سرگردان و دنگ

خود که یابد این چنین بازار را
دانهٔ را صد درختستان عوض

کان الله دادن آن حبه است

همچو شمعی پیش محراب ای غلام
طاعت او کار صاحب دولتست

کار کن جان پدر بسیار کن
بر در حق کوفتن حلقه وجود

بهر او دولت سری بیرون کند
قرب جان شد سجدهٔ ابدان ما

شد در آن عالم سجود او بهشت
مرغ جنت سازدش رب الفلق

بیجهان خاک صد ملکش دهد
خوشتر آمد از دو صد دولت ترا

بو نبردند از شراب بندگی
ملک را برهم زدندی بیدرنگ

که بیک گل می خری گلزار را
حبهٔ را آیدت صد کان عوض

تا که کان الله لهٔ آید بدست

الله الله زود بفروش و بخر
ده زکاتِ روی خوب ای خوبرو

قطرهٔ ده بحرِ پُر گوهر بخر
شرحِ جانِ شرحه شرحه باز گو

باب دهم در زکات

ای زکاتت کیسه‌ات را پاسبان
وی صلاتت هم زکاتت را شبان

ابر بر ناید پیِ منعِ زکات
وز زنا افتد وبا اندر جهات

آن درم دادن سخی را لائقست
دادنِ جان خود سخایِ عاشقست

نان دهی بهرِ خدا نانت دهند
جان دهی از بهرِ حق جانت دهند

پس گدایان آینهٔ جودِ حقند
وان که با حق اند جودِ مطلقند

صد نشان باشد درونِ ایثار را
صد علامت هست نیکوکار را

ای بسا امساک کز انفاق به
مالِ حق را جز بامرِ حق مده

تا عوض یابی تو گنجِ بیکران
تا نباشی از عدادِ کافران

امرِ حق را باز جو از واصلی
امرِ حق را در نیابد هر دلی

چون ز دستت رفت ایثارِ زکات
گشت این دست آنطرف نخلِ نبات

قرض ده این دولت اندر اقرضوا
تا که صد دولت به بینی پیش رو

دولتِ رفته کجا قوت دهد
دولتِ آینده خاصیت دهد

ما نقص مال من الصدقات قط
تا بگفته مصطفا شاه نجاح
جوشش وافزونی زر در زکات
مال در ایثار اگر گردد تلف
گرز شیر و دیو تن را وا بری
باش در روزه شکیبا و مصر

انما الخیرات نعم المرتبط
السماح یا اولی النعما رباح
عصمت از فحشاء و منکر در صلات
در درون صد رنگ می آید خلف
در فطام او بسی نعمت خوری
دمبدم قوت خدا را منتظر

باب یازدهم در صوم

لب فرو بند از طعام و از شراب
این دهان بستی دهانی باز شد
در جهان گر لقمه و گر شربتست
زین خورشها اندک اندک باز بر
تا غذای اصل را قابل شوی
آن طعام الله قوت خوشگوار
چشم گریان بایدت چون طفل خرد
تن چو با برگست روز و شب زان

سوی خوانی آسمانی کن شتاب
کو خورنده لقمهای راز شد
لذت او فرع محو لذتست
کین غذای خر بودنی زان حر
لقمهای نور را آکل شوی
بر چنان دریا چو کشتی شو سوار
کم خور آن نان را که نان آب تو برد
شاخ جان در برگ ریزست و خزان

برگِ تن بی برگیِ جانست زود
این بباید کاستن آنرا فزود

اقرضُ اللهَ قرض ده زین برگِ تن
تا بروید در عوض در دل سمن

قرض ده کم کن ازین لقمه تنت
تا نماید وجه لا عینٌ رأت

تن ز سرگین خویش چون خالی کنی
پر ز مشک و دُرِّ اجلالی کنی

یا حریصَ البطنِ عرِّج هکذا
اِنّما المنهاجُ تبدیلُ الغذا

یا مریضَ القلبِ عرِّج للعلاج
جملةُ التدبیرِ تبدیلُ المزاج

ایّها المحبوسُ فی رهنِ الطّعام
سوفَ تنجی اِن تحمّلتَ الفطام

اِنّ فی الجوعِ طعاماً وافرهْ
اِفتقِدها وارتجِ کُن نافرهْ

اِعتذِ بالنورِ کُن مثلَ البصرْ
وافِقِ الاملاکَ یا خیرَ البشرْ

چون ملک تسبیح حق را کن غذا
تا رهی همچون ملائک از اذی

اندکی زین شرب کم کن بهرِ خویش
تا که حوض کوثری یابی به پیش

وارهی زین روزیِ ریزه کثیف
در فتی در لوث و در قوتِ شریف

ای پدر الانتظار الانتظار
لذ برای خوانِ بالامر دوار

هر گرسنه عاقبت قوتی بیافت
آفتابِ دولتی بر وی بتافت

ضیفِ باهمت چو ناشی کم خورد
صاحبِ خوان آشِ بهتر آورد

سر برادر ہمچو کوہی ای سند — تا نخستین نورِ حق بر تو زند

کان سرِ کوہِ بلندِ مستقر — ہست خورشیدِ سحر را منتظر

نفس تو تامستِ نقلست و نبید — دانکہ روحت خوشۂ عنبی ندید

خوی معدہ زین کہ وجو باز کن — خوردنِ ریحان و گل آغاز کن

معدہ را خو کن بدان ریحان و گل — تا بیابی حکمت و قوتِ رسل

معدۂ تن سوی کہدان می کشد — معدۂ دل سوی ریحان می کشد

ہر کہ کاہ و جو خورد قربان شود — ہر کہ نورِ حق خورد قران شود

مائدۂ عقلست نی نان و شوا — نورِ عقلست ای پسر جانرا غذا

گر خوری یکبار ازان ماکول نور — خاک ریزی بر سرِ نان تنور

نیم تو مشکست و نیمی پشک ہین — ہین میفزا پشک افزا مشکِ چین

معدہ را بگذار و سوی دل خرام — تا کہ بی پردہ ز حق آید سلام

کین جہاد و صوم سختست و خشن — لیک این بہتر ز بعدای ممتحن

رنج کی ماند دمی کہ ذوالمنن — گویدت چونی تو ای رنجورِ من

این دہان بربند تا بینی عیان — چشم بندِ آن جہان حلق و دہان

ای دہان تو خود دہانہ دوزخی — وی جہان تو بر مثالِ برزخی

کارِ دوزخ میکنی در خوردنی — بهرِ او خود را تو فربه می‌کنی

کارِ خود کن روزیِ حکمت بخور — تا شود فربه دلِ با کر و فر

خوردنِ تن مانعِ این خوردنست — جان چو بازرگان و تن چون رهزنست

شمعِ تاجر انگهست افروخته — که بود رهزن ز دار آویخته

هر زمان می‌درد این دلقِ تنت — پاره بر وی میزنی زین خوردنت

پاره دوزی می‌کنی اندر دوکان — زیرِ این دکانِ تو مدفون دوگان

پاره برکن ازین قعرِ دوکان — تا برارد سر به پیشِ تو دوگان

پاره دوزی چیست خوردن آب و نان — میزنی این پاره بر دلقِ گران

ای ز نسلِ پادشاهِ کامگار — با خود آزین پاره دوزی ننگ دار

وانکه هر شهوت چو خمرست و چو بنگ — پردهٔ هوشست و عاقل زوست دنگ

خمر تنها نیست سرمستیِ هوش — هر چه شهوانیست بند چشم و گوش

نفسِ فرعونیست هین سیرش مکن — تا نیارد یاد زان کفرِ کهن

گر بگرید در بنالد زار زار — او نخواهد شد مسلمان هوشدار

چون گلو تنگ آورد بر ما جهان — خاک خوردی کاشکی حلق و دهان

اشکم لی لاف للّهی نزد — کاتشش را نیست از هیزم مدد

از این بیت تا سوم از دفتر ششم ست ۱۲

اشکمِ خالی بود زندانِ دیو — کش غمِ نان مانفست از مکر و ریو

اشکمِ پرلوت دان بازارِ دیو — تاجرانِ دیو را دروے غریو

جوع خود سلطانِ داروهاست این — جوع در جان نه چنین خواش مبین

گر نباشد جوع صد رنجِ دگر — از پیِ هیضه برآرد از تو سر

رنجِ جوع اولی بود خود زان علل — هم بلطف و هم بخفت و هم عمل

رنجِ جوع از رنجها پاکیزه تر — خاصه در جوعست صد نفع و هنر

جمله ناخوش از مجاعت خوش شود — جمله خوشهایی مجاعت رد بود

آن یکی می خورد نانِ مخفره[51] — گفت سائل چون بدین ستت شره[52]

گفت[53] جوع از صبر چون دوتا شود — نانِ جو در پیشِ او حلوا شود

پس[54] توانم که همه حلوا خورم — چون کنم صبرِ صبوران لاجرم

لذت[55] از جوعست نی از نقلِ نو — با مجاعت از شکر به نانِ جو

هر کرا در و مجاعت نقد شد — تو شدن با جزو جزوش عقد شد

خود نباشد جوع هر کس را زبون — کین علف زاریست زاندازه برون

جوع[56] مر خاصانِ حق را داده اند — تا شوند از جوع سیر و زورمند

جوع هر جلفِ گدا را کے دهند — چون علف کم نیست پیشِ او نهند

که بخور که هم بدین ارزانئی
تو نهٔ مرغاب مرغ نانئی

از برائے غصهٔ نان سوختی
دیدهٔ صبر و توکل دوختی

جوع رزقِ جانِ خاصانِ خداست
کی زبون همچو تو گیج گداست

باش فارغ تو ازانها نیستی
که درین مطبخ تو بے نان ایستی

تو نهٔ زان نازنینانِ عزیز
کی ترا دارند بی جوز و مویز

کاسه برکاست نان بر نان مدام
از برای این شکم خوارانِ عام

راهِ لذت از درون دان نی برون
ایلهی دان جستنِ قصر و حصون

قصر چیزی نیست ویران کن بدن
کنج ویرانه است ای میرِ من

قوتِ جبریل از مطبخ نبود
بود از دیدارِ خلاق و دود

همچنین این قوتِ ابدالِ حق
هم ز حق دان نه از طعام و نه از طبق

کعبهٔ جبریل و جانها سدره
قبلهٔ عبدالبطون شد سفره

باب دوازدهم در حج

حج زیارت کردنِ خانه بود
حجِ رب البیتِ مردانه بود

کعبهٔ مردان نه از آب و گلست
طالبِ دل شو که بیت الله دلست

قبلهٔ عارف بود نورِ وصال
قبلهٔ عقلِ مفلسف شد خیال

قبلهٔ زاهد بود دیرِ دانِ بر — قبلهٔ مطمع بود همیان زر

قبلهٔ معنی دران صبر و درنگ — قبلهٔ صورت پرستان نقش و سنگ

قبلهٔ باطن نشینان ذو المنن — قبلهٔ ظاهر پرستان روی زن

ابلهان تعظیمِ مسجد می کنند — در جفایِ اهلِ دل جد می کنند

آن مجاز است این حقیقت ای خران — نیست مسجد جز درونِ سروران

مسجدی کان اندرونِ اولیاست — سجده گاهِ جمله است آنجا خداست

کعبه هر چندی که خانهٔ برّ اوست — خلقتِ من نیز خانهٔ سر اوست

تا بگرد آنخانه را دروے نرفت — وندرین خانه بجز آن حی نرفت

چون مرا دیدی خدا را دیدهٔ — کرد کعبه صدق بر گردیدهٔ

خدمتِ من طاعت و حمدِ خداست — تا نه پنداری که حق از من جداست

تا دلِ مردِ خدا نامد بدرد — هیچ قومی را خدا رسوا نکرد

کعبه نادیده مکن زور و متاب — از قیاس الله اعلم بالصواب

قطرهٔ دل را یکے گوهر فتاد — کان بدریاها و گردونها نداد

قطرهٔ علمست اندر جانِ من — وارهانش از هوا در خاکِ تن

باب سیزدهم در علم

خاتمِ ملکِ سلیمانست علم — جملہ عالم صورت و جانست علم

آدمِ خاکی ز حق آموخت علم — تا بہفتم آسمان افروخت علم

نام و ناموسِ ملک را در شکست — کوریِ آنکس کہ در حق در شکست

بوالبشر چون علّم الاسماء گشت — صد ہزاران علمش اندر ہر رگست

اسم ہر چیزی چنان کان چیز ہست — تا بپایان جانِ او را داد دست

اسم ہر چیزی تو از دانا شنو — سرِّ رمزِ علّم الاسماء شنو

ہر لقب کو دادان مبدل نشد — آنکہ چیستش خواند او کاہل نشد

ہین مکش تو بر ہوا این بارِ علم — تا شوی راکب تو بر رہوارِ علم

علم چون بر دل زند یاری شود — علم چون بر تن زند ماری شود

گفت ایزد یحمل اسفارہ — بار باشد علم کان نبود زہو

علم کان نبود ز حق بی واسطہ — آن نیاید ہمچو رنگِ ماشطہ

لیک چون این بار را نیکو کشی — بار بر گیرند و بخشندت خوشی

خواب بیداریست چون با دانشست — وای بیداری کہ با نادان نشست

ہین مکش بہرِ ہوا این بارِ علم — تا بہ بینی در درون انبارِ علم

در دلت بینی علومِ انبیا — بی کتاب و بی معید و اوستا

طالعِ عیسیٰ ست علم و معرفت — طالعِ خر نیست ای تو خر صفت

علم چون آموخت سگ رست از ضلال — می کند در بیشها صیدِ حلال

سگ چو عارف گشت شد چالاک و زهف — سگ چو عارف گشت شد ز اصحاب کهف

علم دریائیست بی حد و کنار — طالبِ علم ست غوّاصِ بحار

اگر هزاران سال باشد عمرِ او — او نگردد سیر خود از جستجو

ای بسا عالم ز دانش بی نصیب — حافظِ علم ست آنکس نی حبیب

صد هزاران فضل دارد از علوم — جانِ خود را می نداند این ظلوم

داند او خاصیتِ هر جوهری — در بیانِ جوهرِ خود چون خری

قیمتِ هر کاله میدانی که چیست — قیمتِ خود را ندانی احمقیست

تو همیدانی یجوز ولا یجوز — خود ندانی تو که حوری یا عجوز

این روا آن ناروا دانی تو لیک — تو روا یا ناروائی بین تو نیک

گرچه دانی دقّتِ علم ای امین — زانت نکشاید دو دیدهٔ عیب بین

چون مبارک نیست بر تو این علوم — خویشتن گولی کن و بگذر ز شوم

چونکه یک لحظه نخوردی بر ز فن — ترکِ فن کن مطلبِ ربُّ المنن

روز حکمت خور علف کان را خدا — بی غرض داد ست از محضِ عطا

فهم ناکردی به حکمت ای رهی
دانشی باید که اصلش زان سرست
حکمتِ دنیا فزاید ظن و شک
دل ز دانشها بشستند این فریق
چون تجلی کرد اوصافِ قدیم
چون شدی بر بامهای آسمان
ور کنی خدمت بخوانی یک کتیب
جانِ جمله علمها این ست این
چیست توحیدِ خدا آموختن

زانچه حق گفتست کُلُوا مِن رِزقِه
زانکه هر فرعی باصلش رهبرست
حکمتِ دینی برد فوقِ فلک
زانکه این دانش نداند این طریق
پس بسوزد وصفِ حادث از کلیم
سست باشد جستجوی نردبان
علمهای نادره یابی زجیب
که بدانی من کیم در یوم دین
خویشتن را پیشِ واحد سوختن

باب چهاردهم در توحید

روح را توحیدِ الله خوشترست
یعنی باید که روح توحید الله تعالی حاصل کند دست و پای ظاهر گر
گر تو پیوندی بدان شه شه شوی
برتر انداز عرش و کرسی خلا
معدن گرمیست اندر لامکان
نور خواهی مستعدِ نور شو

غیر ظاهر دست و پایِ دیگرست
ذره گر بودی ولیکن مه شوی
چنانکه قطره دریا که از دریا جدا شده چون بدریا پیوندد بعینه دریا گردد
ساکنانِ مقعدِ صدقِ خدا
هفت دوزخ از شرارش یک خان
دور خواهی خویش بین و دور شو

دامن او گیر ای یار دلیر — کو منزّه باشد از بالا و زیر

با تو باشد در مکان و لامکان — چون بمانی از سر آزادگان

۹۱ لامکانی کاندر و نور خداست — ماضی و مستقبل و حال از کجاست

۹۲ چون ز ساعت ساعتی بیرون شوی — چون نماندی محرم بیچون شوی

۹۳ گر همی خواهی که بفروزی چو روز — هستی همچون شب خود را بسوز

۹۴ دو مگو و دو مدان و دو مخوان — بنده را در خواجهٔ خود محو دان

۹۵ آفتاب معرفت را نقل نیست — مشرق او غیر جان و عقل نیست

در درون یک ذرّه نور عارفی — به بود از صد معرّف ای صفی

سیر عارف هر دمی تا تخت شاه — سیر زاهد هر مهی یک روزه راه

۹۶ عارفان که جام حق نوشیده اند — رازها دانسته و پوشیده اند

بر لبش قفلست و در دل رازها — لب خموش و دل پر از آوازها

هر کرا اسرار کار آموختند — مُهر کردند و دهانش دوختند

عارفا تو از معرف فارغی — خود همی بینی که نور بازغی

۹۷ عارفان ز آغاز گشته هوشمند — از غم و احوال آخر فارغند

گفت شاه ما همه صدق و صفاست — آنچه با ما میرسد آنهم ز ماست

Marfat.com

باب پانزدهم در صدق

صدق جان دادن بود هین سابقوا
این شعر در دفتر چهارم ست ۱۲

در حدیث راست آرام دلست
دل نیارامد ز گفتار دروغ
آن دروغت این تن فانی بود
جوهر صدقت خفی شد در دروغ
سالها این دوغ تن پیدا و فاش
کودکی گرید پی جوز و مویز
پیش دل جوز و مویز آمد جسد
هر که محجوبست او خود کودکست
گر بریش و جامه مردستی کسی
هین روش بگزین و ترک ریش کن
تا شوی چون بوی گل با عاشقان
پس قیامت روز عرض اکبرست
هر که چون هندوی بدسودائیست

از نبی برخوان رجال صدقوا
نبی بالضم مراد از قرآن مجید ۱۲

راستیها دانهٔ دام دلست
زاب و روغن هیچ نفروزد فروغ
راستت آن جان ربانی بود
همچنانکه روغن اندر متن دوغ
روغن جان اندرو فانی ولاش
پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز
طفل کی در دانش مردان رسد
مرد آن باشد که بیرون از شکست
هر بزی را ریش و مو باشد بسی
ترک این ماو منی تشویش کن
پیشوا و رهنمای گلستان
عرض او خواهد که بازیبا و فرست
روز عرضش نوبت رسوائیست

صدق می خواهد گواهِ حالِ او — تا بتابد نورِ او بے گفت گو

برق و فرِ روی خوبِ صادقین — تن فنا شد وان بجا تا یومِ دین

زنگِ شک و زنگِ کفران و نفاس — تا ابد باقی بود بر جانِ عاق

زنگِ صدق و زنگِ تقوی و یقین — تا ابد باقی بود بر عابدین

چونکه هنگامِ فراقِ جان شود — دیو دلالِ دُرِ ایمان شود

پس فروشد ابلہ ایمان را شتاب — اندران تنگی بیک ابریق آب

آن خیالی باشد و ابریق نی — قصدِ آن دلّال جز تحریق نی

این زمان که تو صحیح و فربہی — صدق را بہرِ خیالی میدہی

می فروشی ہر زمانی در دکان — ہمچو طفلی می ستانی کردکان

پس دران رنجوریِ روزِ اجل — نیست نادر گر بود اینت عمل

ای فسردہ عاشقی تمکین نمد — کوز بیم جان ز جانان میرمد

باب شانزدہم در عشق

شاد باش ای عشقِ خوش سودای ما — وی طبیبِ جملہ علتہای ما

ای دوایِ نخوت و ناموسِ ما — ای تو افلاطون و جالینوسِ ما

سینہ خواہم شرحہ شرحہ از فراق — تا بگویم شرحِ دردِ اشتیاق

عاشقِ تصویر و هم خویشتن — کی بود چون عاشقانِ ذوالمنن

جسمِ خاک از عشق بر افلاک شد — کوه در رقص آمد و چالاک شد

عشق جانِ طور آمد عاشقا — طور مست و خرّ موسیٰ صعقا

جمله معشوقست و عاشق پردهٔ — زندهٔ معشوقست و عاشق مردهٔ

چون نباشد عشق را پروای او — او چو مرغی ماند بی پروای او

آتشِ عشقست کاندر نی فتاد — جوششِ عشقست کاندر می فتاد

آتشست این بانگِ نای و نیست باد — هر که این آتش ندارد نیست باد

عاشقی پیداست از زاریِ دل — نیست بیماری چو بیماریِ دل

علّتِ عاشق ز علتها جداست — عشق اصطرلابِ اسرارِ خداست

عاشقی گر زین سر و گر زان سرست — عاقبت ما را بدان سر رهبرست

هر چه گویم عشق را شرح و بیان — چون بعشق آیم خجل باشم ازان

گرچه تفسیرِ زبان روشنگرست — لیک عشقِ بی زبان روشن ترست

چون قلم اندر نوشتن می شتافت — چون بعشق آمد قلم بر خود شگافت

عقل در شرحش چو خر در گل بخفت — شرحِ عشق و عاشقی هم عشق گفت

آفتاب آمد دلیل آفتاب — گر دلیلت باید از وی رخ متاب

آفتابست و از ثانی قرص آفتاب پس امر بدیهیست که قرص آفتاب را از انوار آفتاب می شناسند احتیاج دلیل دیگر نیست فاندفع ما ورد علیه من انه یلزم علة الشیء بنفسه

عشقهای کز پی رنگی بود
عشق نبود عاقبت ننگی بود

زانکه آن مسِّ زر اندود آمدست
ظاهرش نور اندرون دود آمدست

چون شود نور و شود پیدا دخان
بفسرد عشقِ مجازی آن زمان

عشق بر مرده نباشد پائدار
عشق را بر حی و بر قیّوم دار

زانکه عشقِ مردگان پاینده نیست
زانکه مرده سوی ما آینده نیست

هرچه جز عشقِ خدای حیّ است
گر شکر خوردن بود جان کندنست

عشق زنده در روان و در بصر
هر دمی باشد ز غنچه تازه تر

عشقِ آن زنده گزین کو باقیست
از شرابِ جان فزایت ساقیست

عشقِ آن بگزین که جمله انبیا
یافتند از عشقِ او کار و کیا

عاشقِ صنعِ خدا با فر بود
عاشقِ مصنوعِ او کافر بود

هر که عاشق دیدیش معشوق دان
گو بنسبت هست هم این و هم آن

تشنگان گر آب جویند از جهان
آب هم جوید بعالم تشنگان

بیدلان را دلبران جسته بجان
جمله معشوقان شکارِ عاشقان

چونکه عاشق اوست تو خاموش باش
او چو گوشت میکشد تو گوش باش

عاشق از خود چون غذا یابد ز حق
عقل آنجا کم شود کم ای رفیق

عاشقی زین هر دو حالت برترست
باغِ سبزِ عشق کو بی منتهاست
عقلِ جزوی عشق را منکر بود
زیرک و داناست اما نیست نیست
آتشی از عشق در جان بر فروز
من غلامِ آن مس همت پرست
ناف ما بر مهرِ او بریده اند
ما هم از مستانِ این می بوده ایم
عاشقان را هر نفس سوزیست نیست
سخت ترشد بندِ من از پندِ تو
آن طرف که عشق می افزود درد
اندرین بحث از خرد ره بین بدی
لیک چون من لم یذق لم یدر بود
آنکه ارزد صید را عشقست و بس
تو مگر آئی و صیدِ او شوی

بی بهار و بی خزان سبز و ترست
جز غم و شادی درو بس میوه هاست
گرچه بنماید که صاحب سر بود
تا فرشته لا نشد آهرمنیست
سر بسر فکر و عبارت را بسوز
کو بغیر کیمیا نارد شکست
عشقِ او در جان ما کاریده اند
عاشقانِ درگهِ وی بوده ایم
پردهِ ویران خراج و عشر نیست
عشق را نشناخت دانشمندِ تو
بوحنیفه شافعی درسی نکرد
فخرِ رازی رازدارِ دین بدی
عقل تخییلاتِ او حیرت فزود
لیک او کی گنجد اندر دامِ کس
دام بگذاری بدامِ او روی

Marfat.com

عشق میگوید بگوشم پست پست
صید بودن بهتر از صیادیست

گول مسکین خویش را غره مشو
آفتابی را رها کن ذره شو

بر درم ساکن شو و بیخانه باش
دعوی شمعی مکن پروانه باش

تا به بینی چاشنی زندگی
سلطنت یابی نهان در بندگی

صدق عاشق بر جمادی می تند
چه عجب که بر دل دانا زند

غیر ازین معقولها معقولها
یابی اندر عشق با فر و بها

چون ببازی عقل در عشق صمد
عشر امثالت دهد تا هفت صد

آن زنان چون عقلها درباختند
بر رواق عشق یوسف تاختند

عقل شان یکدم ستد ساقی عمر
سیر گشتند از خرد باقی عمر

اصل صد یوسف جمال ذوالجلال
ای کم از زن شو فدای آن جمال

ای عدو شرم و اندیشه بیا
که دریدم پردهٔ شرم و حیا

عاشقم من بر فن دیوانگی
سیرم از فرهنگی و فرزانگی

عاشق مستی و بگشاده زبان
الله الله اشتری بر ناودان

وقت آن آمد که من عریان شوم
جسم بگذارم سراسر جان شوم

بوی جانان سوی جانم میرسد
بوی یار مهربانم میرسد

Marfat.com

باز آمد آبِ جان در جوی ما — باز آمد شاهِ ما در کوی ما

ملکِ دنیا تن پرستان را حلال — ما غلامِ ملکِ عشقِ بیزوال

عقلِ هر عطار کاگه شد ازو — طبلها را ریخت اندر آب جو

اژدهای ناپدید و دلربا — عقل همچون کوه اورا کهربا

عشق قهارست و من مقهورِ عشق — چون شکر شیرین شدم از شورِ عشق

برگِ کاهم پیشِ تو ای تندباد — من چه دانم که کجا خواهم فتاد

در نگنجد عشق در گفت و شنید — عشق دریائیست قعرش ناپدید

عشق و ناموس ای برادر راست نیست — بر در ناموس ای عاشق مایست

نعرهٔ مستانه خوش می آیدم — تا ابد ای جان چنین می بایدم

هرچه غیرِ شورش و دیوانگی ست — اندرین ره دوری و بیگانگی ست

زانکه نزدِ عقلِ هر دانندهٔ است — آنکه با شوریده شورانندهٔ هست

بنگر این کشتیِ خلقان غرقِ عشق — اژدهای گشت سوی حلقِ عشق

عاشقان در سیلِ تند افتاده اند — بر قضای عشق دل بنهاده اند

از قدح گر در عطش آبی خورند — در درونِ آب حق را ناظر اند

آنکه عاشق نیست او در آب در — صورتِ خود بیند ای صاحب نظر

صورتِ عاشق چو فانی شد درو — پس دراب اکنون کرا بیند بگو

کی رسند این خائفان در گردِ عشق — کاسمان را فرش سازد دردِ عشق

دیوا[۵۱] اگر عاشق شود هم گوی برد — جبرئیلی گشت وان دیوی بمرد

مایه در بازارِ دنیا این زرست — مایه آنجا عشق و دو چشمِ ترست

خواب را بگذار اے چشمِ پدر — یک شبی بر کوی بیخوابان گذر

عشق[۵۲] را پانصد پرست و هر پرے — از فرازِ عرش تا تحت الثرے

زاهدان با ترس میتازد بپا — عاشقان پران تر از برق و هوا

شرحِ عشق از من بگویم بر دوام — صد قیامت بگذرد وان ناتمام

زانکه تاریخ قیامت را حدست — حد کجا آنجا که وصفِ ایزدست

عشق[۵۳] ز اوصافِ خدای بی نیاز — عاشقی بر غیر او باشد مجاز

توبه[۵۴] کرم و عشق همچون اژدها — توبه وصفِ خلق وآن وصفِ خدا

عاشقی و توبه با امکانِ صبر — این محالی باشد ای جان بس سطبر

بنده[۵۵] آزادی طمع دارد ز حد — عاشق آزادی نخواهد تا ابد

بنده دائم خلعت وا در اجوست — خلعتِ عاشق همه دیدارِ دوست

دورِ گردونها ز موجِ عشق دان — گر نبودی عشق بفسردی جهان

همچو سنگِ آسیا اندر مدار — روز و شب گردان و نالان بیقرار

عشق بشگافد فلک را صد شگاف — عشق لرزاند زمین را از گزاف

عشق جوشد بحر را مانندِ دیگ — عشق ساید کوه را مانند ریگ

با محمدؐ بود عشقِ پاک جفت — بهرِ عشق او را خدا لولاک گفت

منتهیِ عشق چون او بود و فرد — پس مر او را از انبیا تخصیص کرد

گر نبودی بهرهٔ عشق پاک را — کی وجودی دادمی افلاک را

من بدان افراشتم چرخِ سنی — تا بلندی عشق را فهمی کنی

خاک را من خوار کردم یکسری — تا ز ذلِّ عاشقان بوئی بری

خاک را دادیم سبزی و توی — تا ز تبدیلِ فقیر آگه شوی

با تو گویند این جبالِ راسیات — وصفِ حالِ عاشقان اندر ثبات

لحمِ عاشق را نیارد خورد دد — عشق معروفست پیشِ نیک و بد

تا تو باشی در حجابِ بوالبشر — سرسری در عاشقان کمتر نگر

زین گذر کن پند من بپذیر هین — عاشقان را تو بچشمِ عشق بین

فهم کن موقوفِ آن گفتن مباش — سینهای عاشقان را کم خراش

خانه را من روفتم از نیک و بد — خانه ام پر هست از عشقِ احد

در بیتی

چونکه باحق متصل گردید جان — ذکرِ آن اینست و ذکرِ اینست آن

دینِ من از عشق زنده بودنست — زندگی زین جان و سرننگِ منست

چون غبارِ تن بشد ماهم بتافت — ماهِ جانِ من هوای صاف یافت

عشق ارزد صد چو خرقه کالبد — گه حیاتی دارد و حسن و خرد

خاصه خرقه ملک دنیا ابترست — پنج وانگه مستیش دردِ سرست

غرقِ عشقستم که غرقست اندرین — عشقهای اولین و آخرین

رستم از آب و زنان همچون ملک — بیغرض گردم برین در چون فلک

بیغرض نبود بگردش در جهان — غیرِ جسم و غیرِ جانِ عاشقان

هرچه گوید مردِ عاشق بوی عشق — از دهانش میجهد در کوی عشق

سالها پرّم به پر و بالها — سالها چه بود هزاران سالها

می دوم یعنی منی ارزد بدان — عشقِ جانان کم مدان از عشق نان

عشقِ جانان کو غذای عاشقست — بند هستی نیست هر کو صادقست

عاشقان را کار نبود با وجود — عاشقان راهست بی سرمایه سود

عشق را با پنج و با شش کار نیست — مقصد او جز که جذبِ یار نیست

عاشقان اندر عدم خیمه زدند — چون عدم یکرنگ و نفسِ واحدند

بال نی و گرد عالم مے پرند
دست نی و گوز میدان مے برند

عشق چون در سینهٔ منزل گرفت
جانِ آنکس را ز هستی دل گرفت

هر کجا شمع بلا افروختند
صد هزاران جانِ عاشق سوختند

مرد را این درد در خون افگند
سرنگون از پردهٔ بیرون افگند

تو مکن تهدید از کشتن که من
تشنهٔ زارم بخون خویشتن

این ابیات از دفتر چهارم ست ۱۲

گر بریزد خونِ من آن دوست رو
پای کوبان جان برافشانم برد

گر بریزد خونم آن روح الامین
جرعه جرعه خون خورم همچون جنین

چون جنین و چون زمین خونخواره ام
تا که عاشق گشته ام این کاره ام

یعنی از دقیقه ۱۲

گوبران بر جانِ مستم خشم خویش
عیدِ قربان اوست عاشق گاو میش

سوی تیغ عشقش ای ننگِ زنان
صد هزاران جان نگردستک زنان

عشق چون دعوی جفا دیدن گواه
چون گواهت نیست شد دعوی تباه

چون گواهت خواهد این قاضی مرنج
بوسه ده بر مار تا یابی تو گنج

عشق از اول چرا خونی بود
تا گریزد هر که بیرونی بود

تو بیک خواری گریزانی ز عشق
تو بجز نامی چه میدانی ز عشق

الرستخیز ۱۲

چون تو عاشق نیستی ای نرگدا
همچو کوه بیخبر داری صدا

تا خیال دوست در اسرار ماست — جانگزی و جانسپاری کار ماست

آزمودم مرگ من در زندگی ست — چون هم زین زندگی پایندگی ست

اقتلونی اقتلونی یا ثقات — ان فی قتلی حیاتاً فی حیات

یا مثیر الخد یا روح البقا — اجتذب روحی وجدلی باللقا

لی حبیب حبه یشوی الحشا — لو یشا یمشی علی عینی مشا

پارسی گو گرچه تازی خوشترست — عشق را خود صد زبان دیگرست

بوی آن دلبر چو پران می شود — آن زبانها جمله حیران می شود

بس کنم چون دلبر آمد در خطاب — گوش کن والله اعلم بالصواب

چونکه عاشق توبه کرد اکنون بترس — گو چو عیاران کند بردار درس

عاشقان را شد مدرس حسن دوست — دفتر و درس و سبق شان روی اوست

خامشند و نعرهٔ تکرار شان — میرود تا عرش تخت یار شان

درس شان آشوب چرخ و زلزله — نی زیاد است و باب و سلسله

سلسلهٔ این قوم جعد مشکبار — مسئله دور است لیکن دور یار

هر که اندر عشق یابد زندگی — کفر باشد پیش او جز بندگی

عاشقان را شادمانی و غم اوست — دست مزد و اجرت و خدمت هم اوست

عشق آن شعله است کو چون برفروخت
هرچه جز معشوق باقی جمله سوخت

تیغ لا در قتلِ غیرِ حق براند
در نگر زان پس که بعدِ لا چه ماند

ماند اِلّا الله باقی جمله رفت
شاد باش ای عشقِ شرکت سوز زفت

عاشقی کز عشقِ یزدان خورد قوت
صد بدن بیش نیرزد ذرّهٔ توت

عاشقِ آنم که هر آن آنِ اوست
عقل و جان در امرِ یک فرمانِ اوست

از محبت تلخها شیرین شود
از محبت مسّها زرّین شود

از محبت دُردها صافی شود
از محبت دردها شافی شود

از محبت مرده زنده می کند
از محبت شاه بنده می کند

دوست گیری چیزها را از اثر
پس چرا از آثار بخشی بی خبر

از خیالِ دوست گیری خلق را
چون نگیری شاهِ غرب و شرق را

هیچ عاشق خود نباشد وصل جو
که نه معشوقش بود جویای او

میلِ معشوقان نهانست و ستیر
میلِ عاشق با دو صد طبل و نفیر

لیک میلِ عاشقان تن زه کند
میلِ معشوقان خوش و فربه کند

چون درین دل برقِ مهرِ دوست جست
اندران دل دوستی میدان که هست

در دلِ تو مهرِ حق چون شد دو تو
هست حق را بیگمانی مهرِ تو

هیچ بانگِ کف زدن ناید بدر — از یکی دستِ تو بیدستِ دگر

تشنه می نالد که کو آبِ گوار — آب هم نالد که کو آن آب خوار

عشقِ معشوقان دو رخ افروخته — عشقِ عاشق جانِ او را سوخته

جذبِ آبست[51] این عطش در جانِ ما — ما ازآنِ او و او هم زانِ ما

حکمتِ[52] حق در قضا و در قدر — کرد ما را عاشقانِ همدگر

لیک شمعِ عشق چون آن شمع نیست — روشن اندر روشنی ست

او بعکسِ شمعهای آتشیست — می نماید آتش و جمله خوشیست

پس[53] شدند شکسته اش آن صادقان — لیک کو آن خود شکستِ عاشقان

عاقلان اشکسته اند از اضطرار — عاشقان اشکسته باصد اختیار

عاقلانش بندگانِ بندی اند — عاشقانش شکری قندی اند

اِئْتِیَا طَوْعًا[54] مهارِ عاقلان — اِئْتِیَا کَرْهًا مهارِ عاشقان

با دو عالم عشق را بیگانگی — اندر و هفتاد و دو دیوانگی

سخت پنهانست و پیدا حیرتش — جانِ سلطانانِ جان در حسرتش

غیرِ هفتاد و دو ملت کیشِ او — تختِ شاهان تخته بندِ پیشِ او

مطربِ عشق این زند وقتِ سماع — بندگی بند و خداوندی صُداع

نعل بینی واژگونه در جهان
پس چه باشد عشقِ دریای عدم
عقل کی ماند چو باشد مرده او
بندگی و سلطنت معلوم شد
عشق را صد ناز و استکبار هست
عشق چون وافیست وافی می خرد
آن جماعت را که وافی بوده اند
عاشقانی کز درونِ خانه اند
ملتِ عشق از همه دینها جدا است
شرحِ این هجران و این خونِ جگر
چونکه گل رفت و گلستان در گذشت
هر که او از همزبانی شد جدا
با لب دمسازِ خود گر خفتمی
تا که در هر گوش ناید این سخن
ور بگویم عقلها را بر کند

تخته بندان را لقب گشته شهان
در شکسته عقل را آنجا قدم
کُلُّ شَیْءٍ هَالِکٌ اِلَّا وَجْهَهُ
زین دو پرده عاشقی مکتوم شد
عشق با صد ناز می آید بدست
در حریفِ بیوفا می ننگرد
بر همه اصنافِ شان افزوده اند
شمعِ روی یار را پروانه اند
عاشقان را مذهب و ملت خداست
این زمان بگذار تا وقتِ دگر
نشنوی زان پس ز بلبل سرگذشت
بی نوا شد گرچه دارد صد نوا
همچو نی من گفتنیها گفتمی
یک نمی گویم ز صد سرِّ لدن
ور نویسم بس قلمها بشکند

گر کشاید دل سرِ ابنانِ راز — جان بسوی عرش سازد ترکتاز

بعد ازین گر شرح گویم لاهبیت — زانکه شرح این ورای آگهیست

در نیابد حالِ پخته هیچ خام — پس سخن کوتاه باید والسلام

این بیت از دفتر اول است

باب هفتدهم در اخلاص

کار پنهان کن تو از چشمان خود — تا بود کارت سلیم از چشمِ بد

چونکه اسرارت نهان در دل شود — هر مرادت زودتر حاصل شود

گفت پیغمبر که هر کو سر نهفت — زود گردد با مرادِ خویش جفت

دانها چون در زمین پنهان شود — سرّشان سرسبزیِ بستان شود

شرط من جا بالحسن نی کردنست — این حسن را سوی حضرت بردنست

در حدیث آمد که تسبیح از ریا — همچو سبزهٔ گولخن دان ای کیا

کار او دارد که حق را شد مرید — بهرِ کارِ او ز هر کاری برید

پس ریایِ شیخ به ز اخلاصِ ما — کز بصیرت باشد آن وین از عما

بی ادب حاضر ز غائب خوشترست — حلقهٔ گر کج بود هم بر درست

عیب کم کن بندهٔ الله را — متهم کم کن بدزدی شاه را

در رخِ مه عیب بینی می کنی — در بهشتی خارچینی می کنی

در تنگ دریا گهر با سنگهاست | فخرها اندر میان ننگهاست

حکایت

آتشی افتاد در عهد عمرؓ | همچو چوب خشک میخورد او حجر
در فتاد اندر بنای خانها | باد زد بر پر مرغ ولانها
نیم شهر از شعلها آتش گرفت | آب میپاشید او زان می شگفت
مشکهای آب و سرکه میزدند | بر سر آتش کسان هوشمند
آتش از استیزه افزون تر شدی | میرسید اورا مدد از بیحدی
خلق آمد جانب عمرؓ شتاب | کاتش ما می نمیرد هیچ زاب
گفت آن آتش ز آیات خداست | شعلهٔ آن آتش از بخل شماست
آب چه بود بر عطای نان تنید | بخل بگذارید اگر آل منید
خلق گفتندش که در بگشوده ایم | ما سخی زاهل فتوت بوده ایم
گفت نان در رسم و عادت داده اید | دست از بهر خدا نگشاده اید
بهر فخر و بهر پوش و بهر ناز | نه برای ترس و تقوی و نیاز
هین مگو زین پس فراگیر احتراز | که ز بخشایش در توبه ست باز

باب هیجدهم در توبه

توبه را از جانبِ مشرق دری — تا قیامت باز باشد بر وری

تا ز مغرب بر زند سر آفتاب — باز باشد آن درِ ازوی رو متاب

هست جنت را ز رحمت هشت در — یک درِ توبه ست زان هشت ای پسر

آن همه گه باز باشد گه فراز — وان درِ توبه نباشد جز که باز

هین غنیمت دار در بازست زود — رخت آنجا کش بکوریِ حسود

توبه کن مردانه رو آور بره — که فَمَن یَعمَل بِمِثقالِ ذَرَه

در فسونِ نفس کم شو غرهٔ — کافتابِ حق نپوشد ذرهٔ

ور به بندی چشمِ خود را از حجاب — کارِ خود را کی گذارد آفتاب

هست ذراتِ خواطر وقت کار — پیشِ خورشیدِ حقائق آشکار

ای خبرهات از خبرده بیخبر — توبهٔ تو از گناهِ تو بتر

ای تو از حالِ گذشته توبه جو — کی کنی توبه ازین توبه بگو

عقلِ تو از بسکه آمد خیره سر — هست عذرت از گناهِ تو بتر

همچو کم عقلی که از عقلِ تباه — بشکند توبه بهر دم از گناه

سخرهٔ ابلیس گردد در زمن — از ضعیفی رای آن توبه شکن

میخورد از غیب بر سر زخمِ او — از شکستِ توبه آن ادبار جو

Marfat.com

توبه او جوید که کردست او گناه
راه او جوید که گم کردست راه

هین سوارِ توبه شو در دز درس
جامها از دزدستان باز بس

مرکبِ توبه عجائب مرکب ست
بر فلک تازد بیک لحظه ز پست

لیک مرکب را نگه میدار زان
تو بدزدید آن قبایت را نهان

تا نزدد مرکبت را نیز هم
پاس دار این مرکبت را دمبدم

هین به پشتِ آن مکن جرم و گناه
که کنم توبه درآیم در پناه

می بباید آب و تابی توبه را
شرط شد برق و سحابی توبه را

تا نباشد برقِ دل وابر دو چشم
کی نشیند آتشِ تهدید و خشم

آتش و آبی بباید میوه را
واجب آمد ابر و برق آن شیوه را

سجده گه را تر کن از اشکِ روان
که خدایا وارهانم زین گمان

عمرِ بی توبه همه جان کندنست
مرگِ حاضر غائب از حق بودنست

لیک استغفار هم در دست نیست
ذوقِ توبه نقل هر سرمست نیست

هر دلی را سجده هم دستور نیست
مزدِ رحمت قسم هر مزدور نیست

گر سیه کردی تو نامه عمرِ خویش
توبه کن زانها که کردستی تو پیش

عمر اگر بگذشت بخش این دمست
آب توبش ده اگر او بی نمست

بیخ عمرت را بده آبِ حیات — تا درختِ عمر گردد با ثبات

جملہ ماضیہا ازین نیکو شوند — زہرِ پارینہ ازین گردد چو قند

سیئاتت را مبدل کرد حق — تا ہمہ طاعت شود آن ماسبق

خواجہ بر توبہ نصوحی خوش بتن — کوششی کن ہم بجان و ہم بتن

نقضِ توبہ و عہدِ آن اصحابِ سبت — موجب مسخ آمد و اہلاک و مَبت

اندرین امت نبُد مسخِ بدن — لیک مسخِ دل بود ای بوالفطن

از رہ سر صد ہزارانِ دگر — گشتہ از توبہ شکستن خوک و خر

چونکہ عمرت برد دیوِ فاضحہ — بی نمک باشد اغوذ و فاتحہ

گرچہ باشد بی نمک اکنون چنین — ہست غفلت بی نمکتر دان یقین

ہمچنین ہم بی نمک می نال نیز — کہ ذلیلان را دوا کن ای عزیز

قادری بیگاہ باشد یا پگاہ — از تو چیزی فوت کی شد ای الٰہ

باب نوزدہم در زہد

چون خیالی می شود در زہد تن — تا خیالات از درون نہ رو فتن

آرزو بگذار تا رحم آیدش — آزمودی کہ چنین می بایدش

آرزو جستن بود بگریختن — پیشِ عدلش خونِ تقوی ریختن

Marfat.com

این جهان دست دانه اش آرزو — در گریز از دانهای دام او

دام را بدران رها کن دانه را — باز کن درهای تو این خانه را

چون چنین رفتی بدیدی صد کشاد — چون شدی در ضد آن دیدی فساد

حق همی خواهد که تو زاهد شوی — تا غرض بگذاری و شاهد شوی

لیک غرضها پردهٔ دیده بود — بر نظر چون پرده پیچیده بود

زهد و تقوی را گزیدم دین و کیش — زانکه میدیدم اجل را پیش پیش

مرگ همسایه مرا واعظ شده — کسب و دکان مرا برهم زده

چون بآخر فرد خواهی ماندن — خو نباید کرد با هر مرد و زن

رو بخواهی کرد آخر در لحد — آن به آید که کنی خو با احد

چون زنخ را بست خواهد آن صنم — آن به آید که زنخ کمتر زنم

ای بزر لفت و کمر آموخته — آخر سنت جامهٔ نادوخته

رو بخاک آریم کز وی رسته ایم — دل چرا در بیوفایان بسته ایم

از عقول و از نفوس پرصفا — پیک می آید بجان کای بیوفا

یار کان بیخ روزه یافتی — روز یاران کهن بر تافتی

شاد از وی شو مشو از غیر وی — او بهارست و دگرها ماه دی

هرچه غیر اوست استدراج تست — گرچه تخت و ملک تست و تاج تست

هر دکان راهست سودای دگر — مثنوی دکان فقرست ای پسر

باب بستم در فقر

مثنوی ما دکانِ وحدتست — غیرِ واحد هرچه بینی آن بتست

کارِ درویشی ورای فهمِ تست — سوی درویشی تو منگر سست سست

فقر فخری نه از گزافست و مجاز — بل هزاران عز پنهانست و ناز

زانکه درویشان ورای ملک و مال — روزی دارند ژرف از ذوالجلال

امتحان کن فقر را روزی دو تو — تا بفقر اندر غنا بینی دو تو

صبر کن در فقر و بگذار این ملال — زانکه در فقرست عز ذوالجلال

آنچنان کز فقر می ترسند خلق — زیر آبِ شور رفته تا بحلق

گر بترسندی ازان فقر آفرین — گنجها شان کشف گشتی در زمین

فقر فخری را فنا پیرایه شد — چون زبانه شمع او بیسایه شد

چون فناش از فقر پیرایه شود — او محمد وار بی سایه شود

فقر فخری بهر آن آمد سنی — تا ز طماعان گریزم در غنی

گنجها را در خرابی زان نهند — تا ز حرصِ اهلِ عمران وارهند

دیو میترساندت هردم ز فقر
باز سلطانِ عزیز کامگار
آدمی را عجز و فقر آمد امان
نیست قدرت هرکسی را سازوار
فقر ازان رو فخر آمد جاودان
خضر کشتی را برای آن شکست
چون شکسته میرهد شکسته شو
چون که شاهی دست یابد بر شهی
ور بیابد خستهٔ افتاده را
راهزن هرگز گدائی را نزد

همچو کبکش صید کن ای بازِ صقر
ننگ باشد که کند کبکش شکار
از بلای نفسِ پر حرص و غمان
عجز بهتر مایهٔ پرهیزگار
که بتقوی ماند دستِ نارسان
که تواند کشتی از فجّار رست
امن در فقرست اندر فقر رو
بکشدش یا باز دارد در چهی
مرهمش سازد شه و بدهد عطا
گرگ گرگِ مردهٔ هرگز گزد

حکایت

انچه گفتم از عظهات ای عزیز
رحمة الله علیه گفته است
کز غزای هند پیشِ آن امام
پس خلیفه کرد و بر تختش نشاند

همبرین بشنودم از عطار نیز
ذکر شه محمودِ غازی سفته است
در غنیمت اوفتادش یک غلام
بر سپه بگزیدش و فرزند خواند

حاصل آن کودک بران تختِ نضار — شسته پهلوی قبادِ شهریار
گریه کردی اشک میراندی بسوز — گفت شه او را که ای فیروزه روز
از چه گریی دولتت شد ناگوار — فوق املاکی قرینِ شهریار
تو برین تخت و وزیران و سپاه — پیش تختت صف زده چون نجم و ماه
گفت کودک گریه ام زانست زار — که مرا مادر دران شهر و دیار
از توام تهدید کردی هر زمان — بیمت در دستِ محمود ارسلان
پس پدر مر مادرم را در جواب — جنگ کردی کین چه خشمست عذاب
می نیابی هیچ نفرینِ دگر — زین چنین نفرینِ مهلک سهلتر
سخت بیرحمی و بس سنگین دلی — که بصد شمشیر او را قاتلی
من ز گفتِ هر دو حیران گشتمی — در دل افتادی مرا بیم و غمی
تا چه دوزخ خوست محمود ای عجب — که مثل گشتست در ویل و کرب
من همی لرزیده ام از بیم تو — غافل از اکرام و از تعظیم تو
مادرم کو تا به بیند این زمان — مر مرا بر تخت ای شاهِ جهان
فقر آن محمودِ تست ای بی سعت — طبع از و دائم همی ترساندت
گر بدانی رحمِ این محمود زاد — خوش بگوئی عاقبت محمود باد

ولی محمد

فقر آن محمود تست ای نیم دل
چون شکار فقر کردی تو یقین

گرچه اندر پرورش تن مادرست
جهد کن تا نور تو رخشان شود

کم شنو زین مادر طبع مضل
همچو کودک اشک باری یوم دین

لیک از صد دشمنت دشمن ترست
تا سلوک و خدمتت آسان شود

باب بست و یکم در جهاد

ای خنک آن کو جهادی میکند
بر بدن زجری و دادی میکند

تا ز رنج آن جهانی وارهد
بر خود این رنج عبادت می نهد

حد ندارد وصف رنج آن جهان
سهل باشد رنج دنیا پیش آن

این ریاضتهای درویشان چراست
که فنای تن بقای جانهاست

مردن تو در ریاضت زندگیست
رنج این تن روح را پایندگیست

کشته و مرده به پیشت ای قمر
به که شاهی زندگان جای دگر

آزمودم من هزاران بار پیش
بی تو شیرین می نه بینم عمر خویش

همچو آهن آهن بدرنگ شو
در ریاضت آینه بیزنگ شو

سر شکسته نیست این سر را ببند
چند روزی جهد کن باقی بخند

صبر کن اندر جهاد و در عنا
دمبدم می بین بقا اندر فنا

وصفِ شئی هر زمان کم می شود — وصفِ لعلے در تو محکم می شود

ذرهٔ کز جهد تو افزون بود — در ترازوی خدا موزون بود

پیشِ این شاهان همارہ جان کنی — بیخبر ایشان ز غدر و روشنی

گفت غمازی که بدگوید ترا — ضائع آید خدمتِ تو سالها

پیشِ شاهی که سمیعست و بصیر — گفت غمازان نباشد جاگیر

همچو چه کن خاک میکن گر کسے — زین تنِ خاکی که در آبی رسے

چون ز چاهی میکنی هر روز خاک — عاقبت اندر رسی در آبِ پاک

جمله دانند این اگر تو نگروی — هر چه می کاریش روزی بدروی

هر که رنجی دید گنجی شد پدید — هر که جدی کرد در حدی رسید

من عجب دارم ز جویای صفا — کو رمد در وقتِ صیقل از جفا

هین مراقب باش گرد ایدت — کز پیِ هر فعل چیزی زایدت

باب بست و دوم در مراقبه

گر مراقب باشی و بیدار تو — بینی هر دم پاسخِ کردار تو

چون مراقب باشی و گیری رسن — حاجتت ناید قیامت آمدن

ور ازین افزون ترا همت بود — از مراقب کار بالا تر رود

Marfat.com

ہمچو رو بہ ترکِ این شکم کنید
پیشِ او روباہ بازی کم کنید

جملہ ما و من بہ پیشِ او نہید
ملک ملکِ اوست ملک او را دہید

چون فقیر آئید اندر راہِ راست
شیر و صیدِ شیر خود آنِ شماست

زانکہ او پاکست و سبحان وصفِ اوست
بی نیازست او ز نغز و مغز و پوست

ہر شکار و ہر کرامائی کہ ہست
از برای بندگانِ آن شہست

آنکہ دولت آفرید و دوسرا
ملک و دولتہا چکار آید ورا

پیشِ سبحان بس نکو دارید دل
تا نگردید از گمانِ بد خجل

کو بہ بیند سر و فکر و جستجو
ہمچو اندر شیرِ خالص تارِ مو

تو مراقب باش بر احوالِ خویش
نوش بین در داد بعد از ظلمِ نیش

کار تقوی دارد و زہد و صلاح
کہ ازو باشد بدو عالم فلاح

باب بست و سوم در تقوی

چونکہ تقوی بست دو دستِ ہوا
حق کشاید ہر دو دستِ عقل را

پس حواسِ چیرہ محکومِ تو شد
چون خرد سالار و مخدومِ تو شد

عفو باشد لیک کو فردا امید
کہ بود بندہ ز تقوی روسفید

دزد را گر عفو باشد جان برد
کی وزیر و خازنِ مخزن شود

افتقادِ جان چو ای دل آگهیست — هر که آگه‌تر بود جانش قویست

دامنِ فضلش بکف کن کو روار — قبضِ اعمی این بود ای بردبار

دامنِ او امر و فرمانِ ویست — نیک بختی که تقی جانِ ویست

مرغ با پر می پرد تا آشیان — پرِّ مردم همت ست ای مردمان

باز اگر باشد سپید و بی نظیر — چونکه صیدش موش باشد شد حقیر

ور بود چغدی و میلِ او بشاه — او سرِ بازست منگر در کلاه

جان چه باشد باخبر از خیر و شر — خیر و شر منگر تو در همت نگر

جمله عالم زین سبب گمراه شد — کم کسی زابدالِ حق آگاه شد

کافران را دیدهٔ بینا نبود — نیک و بد در دیده شان یکسان نمود

همسری با انبیا برداشتند — اولیا را همچو خود پنداشتند

گفته اینک ما بشر ایشان بشر — ما و ایشان بسته خوابیم و خور

این ندانستند ایشان از عما — هست فرقی درمیان بی منتها

هر دو گون زنبور خوردند از محل — لیک شد زین نیش و زان دیگر عسل

هر دو گون آهو گیا خوردند و آب — زین یکی سرگین شد و زان مشکناب

هر دو نی خوردند از یک آبخور — آن یکی خالی و آن پر از شکر

صد هزاران همچنین اشباه بین — فرق شان هفتاد ساله راه بین

این خورد گردد پلیدی ز و جدا — آن خورد گردد همه نور خدا

این خورد زاید همه بخل و حسد — دان خورد زاید همه عشقِ احد

علم و حکمت زاید از لقمه حلال — عشق و رقت زاید از لقمه حلال

زاید از لقمه حلال اندر دهان — میلِ خدمت عزم رفتن آنجهان

لقمهٔ کو نور افروزد کمال — آن بود آوردهٔ کسبِ حلال

چون ز لقمه تو حسد بینی دوام — جهل و غفلت زاید آنرا دان حرام

لقمه تخمست و برش اندیشها — لقمه بحر و گوهرش اندیشها

ذکرِ حق کن بانگ غولانرا بسوز — چشم نرگس را ازین گرگس بدوز

باب بست و چهارم در ذکر

اذکروا الله شاهِ ما دستور داد — اندر آتش دید و ما را نور داد

گفت گرچه پاکم از ذکرِ شما — نیست لائق مر مرا تصویرها

ذکرِ جسمانه خیالِ ناقص ست — وصفِ شاهانه از انها خالص ست

ذکرِ حق پاکست چون پاکی رسید — رخت بر بندد برون آید پلید

می گریزد ضدها از ضدها — شب گریزد چون برافروزد ضیا

چون در آید نامِ پاک اندر دهان
نی پلیدی ماند و نی آن دهان

از هوا ها کی رهی بی جامِ هو
ای ز هو قانع شده با بامِ هو

از صفت و ز نام چه زاید خیال
وان خیالش هست لالِ وصال

اسم خواندی رو مسمی را بجو
مه ببالا دان نه اندر آب جو

گر ز نام و حرف خواهی بگذری
پاک کن خود را ز خود بین یکسری

در گذر از نام و بنگر در صفات
تا صفاتت ره نماید سوی ذات

اُذکُرُوا اللّٰه کار هر اوباش نیست
اِرجعی بر پای هر قلاش نیست

جور دوران و هران رنجی که هست
سهلتر از بُعدِ حق و غفلتست

زانکه اینها بگذرد وان نگذرد
دولت آن دارد که جان آگه برد

لاشک این ترکِ هوا تلخی دهست
لیک از تلخیِ بُعدِ حق بهست

حکایت

آن یکی الله می گفتی شبی
چونکه شیرین میشد از گفتش لبی

گفت ابلیسش که ای بسیارگو
این همه الله را لبیک کو

می نیاید یک جواب از پیشِ تخت
چند الله میزنی با روی سخت

او شکسته دل شد و بنهاد سر
دید در خواب او خضر را در حضر

گفت هان از ذکرِ حق وامانده
چون پشیمانی ازان کش خوانده

گفت لبیکم نمی آید جواب
زان همی ترسم که باشم رد باب

گفت آن الله تو لبیک ماست
آن نیاز و درد و سوزت پیک ماست

لیک توفیقی که لبیک آورد
هست هر لحظه ندائی از احد

ترس و عشقِ تو کمندِ شوقِ ماست
زیرِ هر لبیکِ تو لبیکها ست

جانِ جاهل زین دعا جز دور نیست
زانکه یارب گفتنش دستور نیست

بر دهان و بر دلش قفلست و بند
تا ننالد با خدا وقتِ گزند

مهرِ حق بر چشم و بر گوش و خرد
گر فلاطونست حیوانش کند

باب بست و پنجم در استغفار

چونکه غم بینی تو استغفار کن
غم بامرِ خالق آمد کار کن

چون بخواهد عینِ غم شادی شود
عینِ بندِ پاے آزادی شود

از پدر آموز کآدم در گناه
خوش فرود آمد بسوی پاگاه

چون بدید آن عالم الاسرار را
بر دو پا استاد استغفار را

کوه را که کن باستغفارِ خوش
جامِ مغفوران بگیر و خوش بکش

اُدخُلی تو فی عبادی یافتی
اُدخُلی فی جنّتی دریافتی

Marfat.com

اهدنا گفتی صراط المستقیم
دست تو بگرفت و بردت تا نعیم

روی در دیوار کن تنها نشین
وز وجود خویش هم خلوت گزین

باب بست و ششم در خلوت

قعر چه بگزید هر کو عاقل ست
زانکه در خلوت صفاهای دلست

ظلمت چه به که ظلمتهای خلق
سر بزد آنکس که گیرد پای خلق

حال چون جلوه ست زان نه یا عروس
وان مقام آن خلوت آمد با عروس

جلوه بیند شاه و غیر شاه نیز
وقت خلوت نیست جز شاه عزیز

هست بسیار اهل حال از صوفیان
نادرست اهل مقام اندر میان

آنکه در خلوت نظر بر دوخت ست
آخر آنرا هم زیار آموخت ست

خلوت از اغیار باید نی زیار
بوستین بهر دی آمد نی بهار

هیچ گنجی بی دو و بی دام نیست
جز بخلوتگاه حق آرام نیست

زانکه در خلوت هر آنچه تن کند
نه از برای روی مرد و زن کند

جنبش و آرامش اندر خلوتش
جز برای حق نباشد نیتش

باب بست و هفتم در تفکر

فکر کن تا وارهی از فکر خود
فکر کن تا فرد گردی از حسد

چون در معنی زنی بازت کنند — پرِ فکرت زن که شهبازت کنند

فکر آن باشد که بکشاید رهی — راه آن باشد که پیش آید شهی

شاه آن باشد که از خود شه شود — نی بلخز نها و لشکرگه شود

تا بماند شاهیِ او سرمدی — همچو عزِ ملکِ دینِ احمدی

روی نفسِ مطمئنه در جسد — زخمِ ناخنهای فکرت می کشد

فکرتِ بد ناخنِ پر زهر دان — میخراشد در تعمق روی جان

تا کشاید عقدهٔ اشکال را — در حدث کردست زین بال را

عقده را بکشاده گیر ای منتهی — عقدهٔ سختست بر کیسه تهی

در کشادِ عقدها گشتی تو پیر — عقدهٔ چندین دگر بکشاده گیر

حلِ این اشکال کن گر آدمی — خرجِ این دم کن اگر آدم دمی

عقدهٔ کان بر گلوی ماست سخت — که بدانی گر کسی ای نیک بخت

حدِ اعیان و عرض دانسته گیر — حدِ خود را دان که نبود زان گزیر

چون بدانی حدِ خود زین حد گریز — تا به بیحد در رسی ای خاک بیز

عمر در محمول و در موضوع رفت — بی بصیرت عمر در مسموع رفت

هر دلیلی بی نتیجه بی خبر — باطل آمد در نتیجه خود نگر

Marfat.com

جز بمصنوعی ندیدی صانعی — بر قیاسِ اقترانے قانعی

هر خیالی که کند در دل وطن — روزِ محشر صورتی خواهد شدن

حق همی‌خواهد که هر میر و وزیر — بارِ جای و خوف باشند و حذیر

باب بست و هشتم در خوف

هر که ترسید از حق و تقوی گزید — ترسد از وی جن و انس و هر که دید

هر که ترسد مر ورا ایمن کنند — مر دلِ ترسنده را ساکن کنند

لا تخافوا هست نزلِ خائفان — هست درخور از برای خائفان

نی ز دریا ترس و نی از موج و کف — چون شنیدی تو خطابِ لا تخف

خوف آنکس راست کو را خوف نیست — قصهٔ آنکس را کش اینجا طوف نیست

من بترسانم وَ تَخْشَ یا وه را — آنکه ترسد من چه ترسانم ورا

اُمیان را من بترسانم بعلم — خائفان را ترس بردارم بحلم

پاره دوزم پاره در موضع نهم — هر کسی را شربت اندر خور دهم

هر چه در دل داری از مکر و رموز — پیش ما رسواست و پیدا همچو روز

گر بپوشیمش ز بنده پروری — تو چرا بی‌شرمی از حق می‌بری

چونکه بد کردی بترس ایمن مباش — زانکه تخمست و برویاند خداش

راز ها را می کند حق آشکار
چند گاهی او بپوشاند که تا

چون بخواهد رست تخم بدمکار
آید آخر زان پشیمانی ترا

حکایت

عهد عمر آن امیر مومنان
داد دزدی را بجلاد و عوان

بانگ زد آن دزد کای میر دیار
اولین بارست جرمم درگذار

گفت عمر حاش لله که خدا
بار اول قهر نارد در جزا

بارها پوشد پی اظهار فضل
باز گیرد از پی اظهار عدل

تا که این هر دو صفت ظاهر شود
آن مبشر گردد این منذر شود

از کرم دان این که می ترساندت
تا بملک ایمنی بنشاندت

رو بترس و طعنه کم زن بر بدان
پیش دام عجز خود او را بدان

این رجا و خوف در پرده بود
تا پس پرده چه پرورده بود

باب بست و نهم در رجا

انبیا گفتند نومیدی بدست
فضل و رحمتهای یارب بیحدست

از چنین محسن نشاید ناامید
دست در فتراک این رحمت زنید

بعد نومیدی بسی امیدهاست
از پس ظلمت بسی خورشیدهاست

هین چرا خشکی که اینجا چشمهاست
هین چرا دردی که اینجا صد دواست

یا نمی دانی کرمهای خدا
که ترا می خواند آنسو که بیا

گمرهی را منهج ایمان کند
کجروی را مقصدِ احسان کند

تا نباشد هیچ محسن بی رَجا
تا نباشد هیچ خائن بی رَجا

نیستم امیدوار از هیچ سو
وآن گرم میگویدم لَاتَیْأَسُوا

گرچه مازین ناامیدی در گریم
چون صلا زد دست اندازان رویم

ناامیدی را خدا گردن زدست
چون گنه مانندِ طاعت آمدست

تو مگو ما را بدین شه بار نیست
با کریمان کارها دشوار نیست

نی مشو نومید و خود را شاد کن
پیش آن فریادرس فریاد کن

کوی نومیدی مرو امیدهاست
سوی تاریکی مرو خورشیدهاست

حکایت مطرب پیر چنگی

آن شنیدستی که در عهدِ عمر
بود چنگی مطربی با کرّ و فر

این حکایت در دفتر اولست

بلبل از آوازِ او بیخود شدی
یک طرب زاو از خوبش صد شدی

مجلس و مجمع دمش آراستی
وز نوای او قیامت خاستی

مطربی کز وی جهان شد پر طرب
رسته ز آوازش خیالاتِ عجب

از نوایش مرغ دل پرّان شدی — وز صدایش هوش جان حیران شدی

چون برآمد روزگار و پیر شد — باز جانش از عجز پیشه گیر شد

گشت آواز لطیف جانفزاش — زشت و نزد کس نیرزیدی بلاش

آن نوای رشک زهره آمده — همچو آوازی خر پیری شده

چونکه مطرب پیرتر گشت و ضعیف — شد ز بی کسبی رهین یک رغیف

گفت عمری مهلتم دادی بسی — لطفها کردی خدایا با خسی

معصیت ورزیده ام هفتاد سال — باز نگرفتی ز من روزی نوال

نیست کسب امروز مهمان توام — چنگ بهر تو زنم کان توام

چنگ را برداشت شد الله جو — سوی گورستان شب آه گو

گفت خواهم از حق ابریشم بها — گو به نیکوئی پذیرد قلبها

هیچ قلبی پیش او مردود نیست — زانکه قصدش از خریدن سود نیست

چنگ زد بسیار و گریان سر نهاد — چنگ بالین کرد و بر گوری فتاد

خواب بردش مرغ جان از حبس رست — چنگ و چنگی را رها کرد و بجست

گشت آزاد از تن و رنج جهان — در جهان ساده و صحرای جان

آن زمان حق بر عمر خوابی گماشت — تا که خویش از خواب تو انست داشت

در عجب افتاد کین معهود نیست
سر نهاد و خواب بردش خواب دید
آن ندائی کاصل هر بانگ و نواست
بانگ آمد مر عمر را کای عمر
بندهٔ داریم خاص و محترم
ای عمر برجه ز بیت المال عام
پیش او برکای تو ما را اختیار
این قدر از بهر ابریشم بها
پس عمر زان هیبت آواز جست
سوی گورستان عمر بنهاد رو
گرد گورستان دوانه شد بسی
گفت این نبود دگر باره دوید
گفت حق فرمود ما را بنده ایست
پیر چنگی کی بود خاص خدا
بار دیگر گرد گورستان بگشت

این ز غیب افتاد بی مقصود نیست
کامدش از حق ندا جانش شنید
خود ندا آنست و این باقی صداست
بندهٔ ما را ز حاجت باز خر
سوی گورستان تو رنجه کن قدم
هفتصد دینار بر کف نه تمام
این قدر بستان کنون معذور دار
خرج کن چون خرج شد اینجا بیا
تا میان را بهر این خدمت ببست
در بغل همیان دوان در جستجو
غیر آن پیر او ندید آنجا کسی
مانده گشت و غیر آن پیر او ندید
صافی و شایسته و فرخنده ایست
حبذا ای سر پنهان حبذا
همچو آن شیر شکاری گرد دشت

چون یقین گشتش که غیر پیر نیست
گفت در ظلمت دلِ روشن بسیست

آمد و با صد ادب آنجا نشست
بر عمر عطسه فتاد و پیر جست

مر عمر را دید و ماند اندر شگفت
عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت

گفت در باطن خدایا از تو داد
محتسب بر پیر چنگے او فتاد

چون نظر اندر رخ آن پیر کرد
دید او را شرمسار و روی زرد

پس عمر گفتش مترس از من مرم
کت بشارتها ز حق آورده ام

چند یزدان مدحتِ خوئی تو کرد
تا عمر را عاشقِ روئی تو کرد

پیشِ من بنشین و مهجوری مساز
تا بگوشت گویم از اقبال راز

حق سلامت میکند میپرسدت
چونی از رنج و غمانِ بیحدت

نک قراضه چند ابریشم بها
خرج کن این را و باز اینجا بیا

پیر لرزان گشت چون این را شنید
دست میخائید و بر خود می طپید

بانگ میزد کای خدائی بی نظیر
بسکه از شرم آب شد بیچاره پیر

چون بسی بگریست و از حد رفت درد
چنگ را زد بر زمین و خرده کرد

گفت ای بوده حجابم از اله
ای مرا تو راه زن از شاهراه

ای بخورده خونِ من هفتاد سال
ای ز تو رویم سیه پیشِ کمال

ای خدای باعطای باوفا | رحم کن بر عمرِ رفته در جفا

باب سی ام در صبر و حلم

که نیم کوهم ز صبر و حلم و داد | کوه را کی در رباید تند باد
مخفف کاه بمعنی گیاه ۱۲

صبر از ایمان بباید سر کله | چیست لاصبر فلا ایمان له

گفت پیغمبر خداش ایمان نداد | هر کرا نبود صبوری در نهاد

یوسفِ حسنی و این عالم چو چاه | وین رسن صبرست بر امرِ اله

یوسفا اندر رسن در زن دو دست | از رسن غافل مشو بیگه شدست

مکرِ شیطان ست تعجیل و شتاب | لطفِ رحمان ست صبر و اجتناب

گفت حق ایوب را در مکرمت | من بهر موئیت صبری دادمت

هین بصبرِ خود مکن چندین نظر | صبر دیدی صبر دادن را نگر

صبر کردن جانِ تسبیحاتِ تست | صبر کن کانست تسبیح درست

هیچ تسبیحی ندارد آن درج | صبر کن الصبر مفتاح الفرج

صبر همچون پل صراط آنسو بهشت | هست با هر خوب یک لالای زشت

تا ز لالا میگریزی وصل نیست | زانکه لالا را ز شاهد فصل نیست

تو چه دانی ذوقِ صبر ای شیشه دل | خاصه صبر از بهرِ آن نقشِ حگل

ای پاشنده عطا ... | ای پاشنده خطا سرمایه عمری ... | داری که تیمیان ... | در نیابد در سعادتی ... | کز خدا ... | سخی تواند ... | سر دهر و بیع سود ... | و علم حکمت ... | جای فرموده اند که صبر از ایمان ... | خیال خوش از ایمان پیدا شود و در ... | کز خیال ایمان و خیال خوش ... | قیام و بقای ایمان ... | ... | ... |

هفت سال ایوب با صبر و رضا — در بلا خوش بود با ضیفِ خدا

از وفا و صلت و علم و حیا — بود چون شیر و عسل او با بلا

صبر مه با شب منور دارد ش — صبر گل با خار از فر دارد ش

صبر شیر اندر میانِ فرث و خون — کرد او را ناعش ابن اللبون

صبر جمله انبیا با منکران — کرد شان خاصِ حق و صاحبقران

هر کرا بینی یکی جامه درست — دان که او آنرا بصبر و کسب جست

هر کرا بینی برهنه بے نوا — هست بر بیصبریِ او آن گوا

با سیاستهای جاهل صبر کن — خوش مدارا کن بعقلِ من لدن

صبر با نااهل هلان را جلیست — صبر صافی میکند هر جا دلیست

آتشِ نمرود ابراهیم را — صفوتِ آئینه آمد در جلا

جورِ کفرِ نوحیان و صبرِ نوح — نوح را شد صیقلِ مرآتِ روح

گر سخن خواهی که گوئی چون شکر — صبر کن از حرص و این حلوا مخور

صبر باشد منتهای زیرکان — هست حلوا آرزوی کودکان

هر که صبر آورد گردون بر رود — هر که حلوا خورد وا پستر رود

پردهای دیدرا دارو ی صبر — هم بسوزد هم بسازد شرحِ صدر

صبر را با حق قرین کن ای فلان — آخر والعصر را آگه بخوان

صد هزاران کیمیا حق آفرید — کیمیای همچو صبر آدم ندید

چون که رنج صبر نبود مر ترا — شرط نبود پس فرو ناید جزا

حبذا آن شرط و شادان آن جزا — آن جزای دلنواز جان فزا

چون قلاووزی صبرت بر شود — جان باوج عرش و کرسی بر رود

مصطفی بین چونکه صبرش شد براق — برکشانیدش ببالا نه طباق

عاقبت جوینده یابنده بود — که فرج از صبر زاینده بود

رزق آید پیش هر که صبر جست — رنج کوشش‌ها ز بیصبری تست

تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر — بل ز صد لشکر ظفر انگیزتر

این تأنی بر تو از رحمان بود — وان شتاب از هرزهٔ شیطان بود

حکایت

گفت عیسی را یکی هشیار سر — چیست در هستی ز جمله صعب‌تر

گفت ای جان صعب‌تر خشم خدا — که ازان دوزخ همی لرزد چو ما

گفت از خشم خدا چه بود امان — گفت ترک خشم خویش اندر زمان

تیغ حلم گردن خشم زد ست — خشم حق بر من همه رحمت شدست

صبر آرد آرزو را ای شتاب — صبر کن والله اعلم بالصواب

شکر میکن مر خدا را در نعم | نیز میکن شکر و ذکر خواجه هم

باب سی و یکم در شکر

شکر منعم واجب آمد در خرد | ورنه بکشاید در خشم ابد
شکر کن مر شاکران را بنده باش | پیش ایشان مرده شو افگنده باش
شکر یزدان طوق هر گردن بود | نی جدال و روترش کردن بود
گر ترش رو کردن آمد شکر و بس | پس چو سرکه شکر گوئی نیست کس
شکر جان نعمت و نعمت چو پوست | زانکه شکر آرد ترا تا کوی دوست
نعمت آرد غفلت و شکر انتباه | صید نعمت کن بدام شکر شاه
گم شد از بی شکر خوبی و هنر | که دگر هرگز نه بیند زان اثر
شکر کن ای مرد درویش از قصور | که ز فرعونی رهیدی و ز کفور
شکر کن مظلومی و ظالم نهٔ | ایمن از فرعونی و هر فتنهٔ
شکر گویم دوست را در خیر و شر | زانکه هست اندر قضا از بد بتر
چونکه قسام اوست کفر آمد گله | صبر باید صبر مفتاح الصله
غیر حق جمله عدو نداوست دوست | با عدو از دوست کی شکوه نکوست
شکر از شکر خدا باشد یقین | چون باحسان کرد توفیقش قرین

رحمتِ مادر اگرچه از خداست — خدمتِ او هم فریضه ست و سزاست

ترکِ شکرش ترکِ شکرِ حق بود — حقِ او لاشک بحق ملحق بود

هر زمان در گلشنِ شکرِ خدا — رو برا و همچو بلبل صد نوا

دلبر و مطلوب با ما حاضرست — وز نثارِ رحمتش جان شاکرست

جز ز اهلِ شکر و اصحابِ وفا — که مر ایشانراست دولت در قفا

باب سی و دوم در وفا

عقل را باشد وفای عهدها — تو نداری عقل روای خربها

عقل را یاد آید از پیمانِ خود — پردهٔ نسیان بدرّد اندر خرد

چونکه عقلست نیست نسیان میرتست — دشمن و باطل کنِ تدبیرتست

گر بخواهی رشکِ ابلیسی بیا — از در دعوی بدرگاهِ خدا

چون وفایت نیست باری دم مزن — که سخن دعویست اغلب ما و من

وعدها باشد حقیقی دلپذیر — وعدها باشد مجازی تاسه گیر

وعدهٔ اهلِ کرم گنجِ روان — وعدهٔ نااهل شد رنجِ روان

چونکه در عهدِ خدا کردی وفا — از کرم عهدت نگهدارد خدا

چون درختست آدمی بیخ عهد — بیخ را تیمار می باید بجهد

عهدِ فاسد بیخ پوسیده بود — وز شمار و لطف بریده بود
(یعنی ثمرات و میوه ندهد ۱۲)

گوش نه اَوْفُوا بِعَهْدِی گوش دار — تا که اُوْفِ عَهْدِکُمْ آید ز یار

از وفای حق تو بسته دیده — فَاذْکُرُوْنِی اذکرکم مگر نشنیده

آن جماعت را که وافی بوده اند — بر همه اصناف شان افزوده اند

گشت دریاها مسخر شان و کوه — چار عنصر نیز بنده آن گروه
(یعنی تابعدار ۱۲)

چون ندارد مرد کج در دین و فا — هر زمانی بشکند سوگند را

راستان را حاجتِ سوگند نیست — زانکه ایشان را دو چشم روشنیست

نقضِ میثاق و عهود از احمقیست — حفظِ ایمان و وفا کار تقیست

جرعه بر خاکِ وفا آنکس که ریخت — کی تواند صیدِ دولت زو گریخت
(یعنی بدام کار ۱۲ بجا ۱۲ رسنده از خدا)

سوی عهدِ بیوفایان هین مرو — کان پل ویران بود نیکو شنو

جز توکل جز که تسلیم تمام — در غم و راحت همه مکرست و دام

باب سی و سوم در توکّل

گر توکل میکنی در کار کن — کسب کن پس تکیه بر جبّار کن

گفت پیغمبر بآوازِ بلند — با توکّل زانوی اشتر به بند

رمز اَلْکَاسِبُ حَبِیْبُ اللّٰه شنو — از توکل در سبب کاهل مشو

نیست کسبی از توکل خوبتر — چیست از تسلیم خود محبوبتر

آن توکل کو خلیلانه ترا — تا نبرد زحمت اسماعیل را

آن توکل کو کلیمانه ترا — تا کند شهراه قعر نیل را

کسب جز نامی مدان ای نامدار — جهد جز وهمی مدان ای باعیار

حیله کرد انسان و حیلش دام بود — آنکه جان پنداشت خون آشام بود

ما عیال حضرتیم و شیرخواه — گفت الخلق عیال للاله

آنکسی را کش خدا حافظ بود — مرغ و ماهی مر ورا حارس شود

ها هی هوی باد و شیرافشان ابر — در غم ما اندیک ساعت تو صبر

فی السماء رزقکم نشنیده — اندرین پستی چه برچیده

هین توکل کن ملرزان پا و دست — رزق تو بر تو ز تو عاشق ترست

عاشقست و میزند او مول مول — که ز بصیرت دانای فضول

گر ترا صبری بدی رزق آمدی — خویش را چون عاشقان بر تو زدی

آن چنان که عاشقی بر رزق و زار — هست عاشق رزق هم بر رزق خوار

ور تو نشتابی بیاید بر درت — ور تو بشتابی دهد دردسرت

گر بخواهی ور نخواهی رزق تو — پیش تو آید دوان از عشق تو

روحیاتِ عشق خواه و جان مخواه — تو ازو آن رزق خواه و نان مخواه

آنکه او از آسمان باران دهد — هم تواند کو ز رحمت نان دهد

رزق از وی جو مجو از زید و عمر — مستی از وی جو مجو از بنگ و خمر

منعمی زو خواه نی از گنج و مال — نصرت از وی خواه نی از عم و خال

عاقبت زینها بخواهی ماندن — هین کرا خواهی دران دم خواندن

این دم او را خوان و باقی را بمان — تا تو باشی وارثِ ملکِ جهان

حکایت

گفت موسی را بوحی دل خدا — کای گزیده دوست میدارم ترا

گفت چه خصلت بود ای ذوالکرم — موجب آن تا من آن افزون کنم

گفت چون طفلی به پیش والده — وقتِ قهرش دست هم بروی زده

خود نداند جز که او دیّار هست — هم ازو مخمور و هم از اوست مست

مادرش گر سیلیی بروی زند — هم بمادر آید و بروی تند

از کسی یاری نخواهد غیرِ او — اوست جملهٔ شرِّ او و خیرِ او

خاطر تو هم ز مادر خیر و شر — التفاتش نیست جاهای دگر

غیرِ من بیشت چو سنگست و کلوخ — گر صبی و گر جوان و گر شیوخ

Marfat.com

هست این ایاک نعبد حصر را — در لغت دان از پی نفی ریا

هست ایاک نستعین از بهر حصر — حصر کرده استعانت را بقصر

که عبادت مر ترا آریم و بس — طمع یاری هم ز تو داریم و بس

گفت پیغمبر که جنت از اله — گر همی‌خواهی ز کس چیزی مخواه

ور نخواهی ضامنم بس مر ترا — جنت الفردوس و دیدار خدا

هین ازو خواهید و نی از غیر او — آب دریم جو مجو در خشک جو

ور بخواهی از دگر هم او دهد — بر کفش میل سخا هم او نهد

حکایت

یک جزیره سبز هست اندر جهان — کاندرو گاویست تنها خوش دوان

جمله صحرا را چرد او تا بشب — تا شود زفت و عجیب و منتخب

شب ز اندیشه که فردا چه خورم — گردد او چون تار مولا غرز غم

چون برآید صبح گردد سبز دشت — تا میان رسته قصیل و سبز گشت

اندر افتد گاو با جوع البقر — تا بشب او را چرد او سر بسر

باز زفت و فربه و ملتئم شود — آن تنش از پی و قوت پر شود

باز شب اندر تپد افتد ز فزع — تا شود لاغر ز خوف منتجع

که چه خواهم خورد فردا وقتِ خور
هیچ نا اندیشد که چندین سالِ من
هیچ روزی کم نیاید روزیم
این نفس گاوست و آن دشت این جهان
که چه خواهم کرد مستقبل عجب
سالها خوردی و کم نامد ز خور
گر جهان را پُر دُرِ مکنون کنند
غم خور و نانِ غم افزایان مخور
در فگن تدبیر خود را پیشِ دوست
کارِ آن دارد که حق افراشتست
هرچه کاری از برای او بکار
ننگ درویشی ز درویشیِ ماست
بر دلِ خود کم نه اندیشهٔ معاش
ای دو دیده سوی دکان از پگاه
چون قضا آید شود تنگ این جهان

سالها اینست کارِ آن بقر
میخورم زین سبزه زار و زین چمن
چیست این ترس و غم و دل سوزیم
که همی لاغر شود از خوفِ نان
قوتِ فردا از کجا سازم طلب
ترکِ مستقبل کن و ماضی نگر
روزیِ تو چون نباشد چون کنند
زانکه عاقل غم خورد کودک شکر
گرچه تدبیرت هم از تدبیرِ دوست
آخر آن روید که اول کاشتست
چون اسیرِ دوستی ای دوستدار
روز و شب از روزی اندیشیِ ماست
عیش کم ناید تو بر درگاه باش
هین بمسجد رو بجو رزق از اله
از قضا حلوا شود رنجِ دهان

باب سی و چهارم در رضا بالقضا

گفت اذا جاء القضا ضاق الفضا
هرگاه آمد قضا لطف زندگی نماند ۱۲

تحجب الابصار اذا جاء القضا
یعنی بندی شوند چشمها وقتی که قضا می آید ۱۲

گر شود ذراتِ عالم حیله پیچ
با قضای آسمان هیچیست هیچ

چون قضا بیرون کند از چرخ سر
عاقلان گردند جمله کور و کر

حکمِ تقدیرش چو آید بی وقوف
عقل چه بود در قمر افتد خسوف[۵۱]

غیرِ آنکه در گریزی در قضا
هیچ حیله ندهدت از وی رها

با قضا هر که شبیخون آورد
سرنگون آید ز خونِ خود خورد

اعجمی چون گشته اندر قضا
می گریزانی زد او در مال را

این قضا را هم قضا داند علیح[۵۲]
عقل خلقان[۵۳] در قضا کیست و کیج[۵۴]

با قضا پنجه مزن ای تند و تیز
تا نگیرد هم قضا با تو ستیز

مُرده باید بود پیشِ حکمِ حق
تا نیابد زخم از رب الفلق

چون[۵۵] قضا آید شود دانش بخواب
مه سیه گردد بگیرد آفتاب ۱۲

چرخ گردان را قضا گمره کند
صد عطارد را قضا ابله کند

زیرکی بفروش و حیرانی بخر[۵۶]
زیرکی ز قست و حیرانی نظر

داند آن کو نیک بخت و محرمست
زیرکی ز ابلیس و عشق از آدمست

شرح باب سی و چهارم در رضا بالقضا

۱ یعنی در گرفته شدن و تاریک گردیدن فلک را خسوف نامند چنانکه تاریک شدن آفتاب را کسوف گویند ۱۲

۲ مالا علاج یعنی حکم خدا را حکم خدا گردانند و در کسب زیرکی چنانکه دیب عالم حاکمی حکم حاکمی روشن ایدرا خلقان جمع خلق یعنی خلق بیچارگان

۳ کیج یعنی حیران و سرگردان

۴ یعنی در قضا و حکم جناب باری عقل عقیل او خلی و باطل نیست که در ادای قضا و قدر در عرصه حرص هوا نهد و با صدای نازنانی فرمانده حقیقی در دهد ۱۲

۵ فی الواقع حکم قاضی قضا نظر و قضا نکند و جمله دنیا را یکجا بیک تاریکی نماید و در ایک لحظه بکوی نازنی در اندوه و رنج خاطر را بندی از قسمت جهان و سرگردان باشد ۱۲

۶ یعنی زیرکی و دانائی عرفی را که زبان زد هر زیرکی و دانائی است بفروش و بفروش زیرکی و دانائی را و در کیفیت آن بلم فرت و تا مان بکوش و بصر جو که کلی این ده کسی آورد و بخوش ذوق و کوشش بیابش زیرا که حیرانی نظر و دیدن است چنانچه زیرکی و دیباچه ضلالت چنانکه مولانا فرمایند ۱۲ این سخن را دانا کو محرمست و زیرکی را ابلیس و عشق از آدمست و فافهم

۷ کیا یکی محرمست و مسلم احکم ۱۲

بحکیم ایب ما انوشتی الی آخره که مقصود ابلیست و بکیم و بنا ظلمنا انفسنا الی آخره مقصود حضرت آدم است و فافهم و علم احکم ۱۲

Marfat.com

اکثر اهل الجنة بله اند ای پدر
زیرکی چون بادِ کبر انگیز تست
ابلهی نی کو بمسخرگی دو پوست
چون قضا آید فرو پوشد بصر
چشمِ آدم چون بنورِ پاک دید
این همه دانست چون آمد قضا
این قضا ابری بود خورشید پوش
بر قضا کم نه بهانه ای جوان
بل قضا حقست و جهدِ بندهٔ حق
گرد خود برگرد و جرمِ خود ببین
فعلِ تو که زاید از جان و تنت
فعل ها در غیب صورت می کنند
دارکی ماند بدزدی لیک آن
رنج را باشد سبب بد کردنی
جرم بر خود نه که تو خود کاشتی

بهرِ این گفتست سلطانُ البشر
ابلهی شو تا بماند دل درست
ابلهی کو والهِ حیرانِ هوست
تا نداند عقلِ ما پار از سر
جان و سرِّ نامها گشتش پدید
دانشش یک نهی شد بر وی خطا
شیر و اژدرها شود زو همچو موش
جرمِ خود را چون نهی بر دیگران
هین مباش اعور چو ابلیسِ خلق
جنبش از خود بین و از سایه مبین
همچو فرزندت بگیرد دامنت
فعل دزدی را بداری میزنند
هست تصویرِ خدای غیب دان
بد ز فعلِ خود شناس از بخت بد
با جزا و عدلِ حق کن آشتی

هرچه از تو یاوه گردد از قضا — تو یقین دان که خریدت از بلا
گر قضا پوشد سیه همچون شبت — هم قضا دستت بگیرد عاقبت
گر قضا صد بار قصد جان کند — هم قضا جانت دهد درمان کند
این قضا صد بار گر راهت زند — بر فراز چرخ خرگاهت زند
چون قضا خواهد کسی را بفسرد — سروی از صد پوستین هم بگذرد
در وجودش لرزهٔ بنهد که آن — نی بجامه به شود نی ز آتش آن
چون قضا آید طبیب ابله شود — وان دوا در نفع هم گمره شود

حکایت

آمد از آفاق یار مهربان — یوسف صدیق را شد میهمان
کاشنا بودند وقت کودکی — پر و ساده آشنائی مستکی
یاد دادش جور اخوان و حسد — گفت کان زنجیر بود و ما اسد
عار نبود شیر را از سلسله — نیست ما را از قضای حق گله
در قضا یعقوب چون بنهاد سر — چشم روشن کرد از بوی پسر
در توکل جز که تسلیم تمام — در غم و راحت همه مکرست و دام
شرط تسلیمست نی کار دراز — سود نبود در ضلالت ترکتاز

باب سی و پنجم در تسلیم

همچو اسماعیل پیش سر بنه — شاد و خندان پیش تیغش جان بده
تا بماند جانت خندان تا ابد — همچو جانِ پاکِ احمد با احد
عاشقان جامِ فرح آنگه کشند — که بدستِ خویش خوبان شان کشند
من نهم پیشِ تو شمشیر و کفن — میکشم پیشِ تو گردن را بزن
ای جفائی تو ز دولت خوبتر — وانتقامِ تو ز جان محبوبتر
آن بدی که تو کنی از خشم و جنگ — با طرب تر از سماع و بانگِ چنگ
عاشقم بر قهر و بر لطفش بجد — ای عجب من عاشقِ این هر دو ضد
گر مرادت را مذاقِ شکرست — بیمرادی نه مرادِ دیگرست
ناخوشِ او خوش بود بر جانِ من — جان فدای یارِ دل رنجانِ من
عاشقم بر رنج خویش و دردِ خویش — بهرِ خوشنودیِّ شاهِ فردِ خویش
هر ستارش خونبهای صد هلال — خونِ عاشق ریختن او را حلال
چون ز عفوِ او چراغی ساختم — توبه کردم اعتراض انداختم
دوستی چون زر بلا چون آتشست — زرِّ خالص در دلِ آتش خوشست

(این بیت از دو فرد دوست ۱۲)

باب سی و ششم در صبر

وصل پیدا گشت از عینِ بلا — زان حلاوت شد عبارت ما قلا

رنج گنج آمد که رحمتها در وست — مغز تازه شد چو بخراشید پوست

آں بہاران مضمرست اندر خزان — در بہارست آن خزان مگریز ازان

رنج و غم را حق پیِ آن آفرید — تا بدین صد خوشدلی آید پدید

آفتابی گر بر آید نارگون — ساعتی دیگر شود او سرنگون

اختر انی تافته بر چار طاق — لحظه لحظه مبتلای احتراق

ماه کو افزود اختر در جمال — شد زرنج دق او همچون هلال

آب خوش کو روح را همشیره شد — در غدیری زرد و تلخ و تیره شد

آتشی کو باد دارد در بروت — هم یکی باوی برو خواند بموت

حالِ دریا ز اضطراب و جوشِ او — فهم کن تبدیلهای هوشِ او

چرخ سرگردان که اندر جستجوست — حالِ او چون حالِ فرزندانِ اوست

گه حضیض و گه میانه گاه اوج — اندرو از سعد و نحسی فوج فوج

چونکه کلیات را رنجست و درد — جزوِ ایشان چون نباشد روی زرد

گوی انگه راست بی نقصان شود — کو ز زخمِ دستِ شه رقصان شود

جان سپر کن تیغ بگذار ای سپر — هر که بی سر بود ازین شه بر دسر

همرهِ غم باش و با وحشت بساز — میطلب در مرگِ خود عمرِ دراز

ما التصوف قال وجدان الفرح — فی الفؤادی عند اتیان الترح

عاقلان از بیمرادیهای خویش — باخبر گشتند از مولای خویش

بیمرادی شد قلاوزی بهشت — حُفَّتِ الجنة شنو ای خوش سرشت

دوستان بین کو نشانِ دوستان — دوستان را رنج باشد همچو جان

کی گران گیرد ز رنجِ دوست دوست — رنج مغز و دوستی آنرا چو پوست

فی نشانِ دوستی شد سرخوشی — در بلا و آفت و محنت کشی

چون گرانیها اساسِ راحتست — تلخها هم پیشوای نعمتست

زان حدیثِ تلخ میگویم ترا — تا ز تلخیها فرو شویم ترا

حُفَّتِ الجنة بمکروهاتها — حُفَّتِ النیرانُ مِن شهواتها

هر که در زندان قرینِ محنتست — آن جزای لقمهای شهوتست

جز بشب خلوت نباشد شاه را — جز بدردِ دل مجو دلخواه را

هر کجا شمعِ بلا افروختند — صد هزاران جانِ عاشق سوختند

حق تعالی گرم و سرد و رنج و درد — بر تنِ ما می نهد ای شیرمرد

خوف و جوع و نقصِ اموال و بدن — جمله بحرِ نقدِ جان ظاهر شدن

Marfat.com

داد مر فرعون را صد ملک و مال — تا بکرد او دعوی عز و جلال

تو ز تلخی چونکه دل پر خون شوی — پس ز تلخیها همه بیرون شوی

در همه عمرش ندید او درد سر — تا ننالد با خدا آن بدگهر

داد او را جمله ملک اینجهان — تا نخواند مر خدا را در نهان

شاد از غم شو که غم دام بقاست — اندرین ره سوی پستی از تقاست

غم یکی گنجست رنج تو چو کان — لیک کی در گیرد این در کودکان

کان بلا دفع بلاهای بزرگ — وان زیان منع زیانهای سترگ

تا بدانی که زیان جسم و مال — سود جان باشد رهاند از وبال

بنده مینالد ز حق از درد و نیش — صد شکایت میکند از رنج خویش

حق همی گوید که آخر رنج و درد — مر ترا لا به کنان وارست کرد

نی تو صیادی و جویائی منی — بندهٔ افگندهٔ رای منی

حیله اندیشی که در من دررسی — در فراق و جستن من بیکسی

چاره میجویی پی من درد تو — میشنو دم دوش آه سرد تو

می توانم هم که بی این انتظار — راه وهم بنمایمت راه گذار

تا ازین گرداب دوران وارهی — بر سر گنج وصالم پا نهی

لیک شیرینی و لذات مقر — هست از اندازهٔ رنج سف

آنکه از شه روزِ خویشان خوری — کز غریبی رنج و محنتها بر

در حقیقت هر عدو داروی تست — کیمیا و نافع دلجوی تست

که از و اندر گریزی در خلا — استعانت جوی از لطفِ

در حقیقت دوستانت دشمن اند — که ز حضرت دور و مشغولت کند

آدمی را پوست ماند بوغدان — از رطوبتها شده زشت و گران

تلخ و تیره مالش بسیار ده — تا شود پاک و لطیف و با

گر نمیتابی رضا ده ای عیار — تا خدا رنجت دهد بی اختیا

که بلای دوست تطهیر شماست — علم او بالای تدبیر شماست

هر زمان گوید بگوشم بختِ تو — گر ترا غمگین کنم غمگین مشو

من ترا غمگین و گریان زان کنم — تا کت از چشم بدان پنهان کنم

تلخ گردانم ز غمها خوی تو — تا بگردد چشم بد از روی تو

چون نشانِ مومنان مغلوبیست — لیک در اشکستِ مومن خوبیست

دُر اگرچه خرد و اشکسته شود — تو تیائے دیدهٔ خسته شود

ای دُر از اشکستِ خود بر سر مزن — کز شکستن روشنی خواهد شدن

تو مبین گر بر درختی یا بچاه
تو مرا بین که منم مفتاح راه

تا توانی بنده شو سلطان مباش
زخمگین چون گوی شو چوگان مباش

خدمتِ اکسیر کن مس وار تو
جور میکش ای دل از دلدار تو

نیکبختی را چو حق رنجی دهد
رخت را نزدیک تر وامی نهد

لیک چون رنجی دهد بدبخت را
او بر اندازد بکفران رخت را

چون محک آید بلا و بیم جان
زان پدید آید شجاع از هر جهان

همچو آبِ نیل آمد این بلا
سعد را آبست و خون بر اشقیا

هر که پایان بین تر او مسعودتر
جد تر او کار کافر فزون دیدتر

عمرِ خوش در قربِ جان پروردنست
عمرِ زاغ از بهرِ سرگین خوردنست

باب سی و هفتم در قرب

قرب بر انواع باشد ای پدر
میزند خورشید بر کهسار و در

آن نمی بینی که قربِ اولیا
صد کرامت دارد و کار و گیا

قربِ خلق و رزق بر جمله است عام
قربِ وحی عشق دارند این کرام

گفت پیغمبر که معراجِ مرا
نیست بر معراجِ یونس اجتبا

آنِ من بر چرخ و آنِ او نشیب
زانکه قربِ حق فزونست از حسیب

Marfat.com

قرب نی بالا و پستی رفتنست | قرب حق از قید هستی رستنست

آنکه چون سگ ز اصل کهدانی بود | کی مر او را حرص سلطانی بود

آنچه حقست اقرب از حبل الورید | تو فگنده تیر فکرت را بعید

ای کمان و تیرها برساخته | صید نزدیک و تو دور انداخته

هر که دور اندازتر او دورتر | وز چنین گنجست او مهجورتر

باب سی و هشتم در انس

در غم ما روزها بیگاه شد | روزها با سوزها همراه شد

روزها گر رفت گو رو باک نیست | تو بمان ای آنکه چون تو پاک نیست

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد | هر که بیروزیست روزش دیر شد

اتصالی بی تکیف بیقیاس | هست رب الناس را با جان ناس

اتصالی که نگنجد در کلام | گفتنش تکلیف باشد والسلام

پیش من آوازت آواز خداست | عاشق از معشوق حاشا کی جداست

چونکه با حق متصل گردید جان | ذکر آن اینست و ذکر اینست آن

چونکه با معشوق گشتی همنشین | رفع کن دلاله گان را بعد ازین

خوی با او کن امانتهای تو | ایمن آید از افول و از عتو

خوی با او کن که خورا آفرید — خویهای انبیا را پرورید

رو بخواهی کرد آخر در لحد — آن به آید که کنی خو با احد

آنکه شد انسش بشاهِ فردِ خویش — یافت درمانهای جمله دردِ خویش

چون ازان اقبال شیرین شد دهان — سرد شد بر آدمی ملکِ جهان

این خبرها از نظر خود نائبست — بهرِ حاضر نیست بهرِ غائبست

هر که او اندر نظر موصول شد — این خبرها پیشِ او معزول شد

باب سی و نهم در مکاشفه و مشاهده

مطرب جان مونسِ مستان بود — نُقل و قوت و قوة مستان بود

چرخ را در زیرِ پای آرای شجاع — بشنو از فوقِ فلک بانگِ سماع

پنبهٔ وسواس بیرون کن زگوش — تا بگوشت آید از گردون خروش

پاک کن دو چشم را از موی عیب — تا به بینی باغ و سروستانِ غیب

چشم را در روشنائی خوی کن — گر خفاشی نظر آن سوی کن

دیده بینا از لقای حق شود — حق کجا هم از هر احمق شود

هر که دید الله را اللهیست — هر که دید آن بحر را او ماهیست

حاصل اندر وصل چون افتاد مرد — گشت دلّاله به پیشِ مرد سرد

چون شدی بر باهای آسمان — سهل باشد جستجوی نردبان

غیب را ابری و آبی دیگرست — آسمان و آفتابی دیگرست

ناید آن الا که بر خاصان پدید — باقیان فی لبس من خلق جدید

دفع کن از مغز و از بینی زکام — تا که ریح الله آید در مشام

گر به بینی یکنفس حسن و دود — اندر آتش افگنی جان وجود

چند بینی گردش دولاب را — سر برون کن هم ببین مر آب را

تو همی گوئی که می بینم ولیک — دید آنرا بس علامتهاست نیک

گردش کف را چو دیدی مختصر — حیرتت باید بدریا در نگر

آنکه کف را دید سرگردان شود — وانکه دریا دید او حیران شود

هر دلی کو در تحیر با خداست — کی شود پوشیده بر وی چپ و راست

حیرتی باید که روبد فکر را — خورده حیرت فکر را و ذکر را

آنکه کف را دید نیتها کند — وانکه دریا دید دل دریا کند

آنکه کفها دید باشد در شمار — وانکه دریا دید شد بی اختیار

آنکه او کف دید در گردش بود — وانکه دریا دید او بیش بود

کی کند آن مست جز عدل و صواب — که ز جام حق کشیده است او شراب

جادوان فرعون را گفتند بایست — مست را پروای دست و پای نیست

دست و پای ما شراب حق شدست — دست ظاهر سایه است و کاسدست

حلق نبود گر سزای آن شراب — آن بریده به ز شمشیر ضراب

دیده کو نبود ز وصلش در قره — آن چنان دیده سفید و کور به

اندران دستی که نبود آن نقاب — آن شکسته به بسا طور قصاب

ساحران واقف از دست خدا — کی نهند این دست و پا را دست و پا

آنچنان پای که از رفتار او — جان نپیوندد بزرگس زار او

آن چنان پا در حدید اولتر ست — آن چنان پا عاقبت در دسرست

گوش کو نبود سزای راز او — برکنش از سر که نبود آن نکو

ای همه دریا چه خواهی کردنم — ای همه هستی چه میجوئی عدم

هیچ محتاج مے گلگون نه — ترک کن گلگونه تو گلگونه

ای رخ چون زهره ات شمس الضحی — ای گدا ای رنگ تو گلگونها

باده کاندر خم همی جوشد نهان — ز اشتیاق روی تو جوشد چنان

ای مه تابان چه خواهی گرد کرد — ای که مه در پیش رویت روی زرد

تاج گر نناست بر فرق سرت — طوق اعطینا آویز برت

جوهرست انسان و چرخ او را عرض
جمله فرع و پایه اند او شد غرض

بحر علمی در نمی پنهان شده
در سه گز تن عالمی پنهان شده

ای غلامت عقل و تدبیرات و هوش
چون چنینی خویش را ارزان فروش

علم جوئی از ورقها ای فسوس
ذوق جوئی تو ز حلوا ای فسوس

می چه باشد یا سماع و یا جماع
تا بجوئی زو نشاط و انتفاع

آفتاب از ذره شد وام خواه
زهره از خمره شد جام خواه

جان بی کیفی شده محبوس کیف
آفتابی حبس عقدانیست حیف

جای روح پاک علیین بود
کرم پا شد کش وطن سرگین بود

بهر مخمور خدا جام طهور
بهر این مرغان کور این آب شور

درده ای ساقی یکی رطل گران
خواجه را از ریش و سبلت وارهان

باب چهلم در وجد

این نفس جان دامنم بر تافتست
بوی پیراهان یوسف یافتست

من چه گویم یک رگم هشیار نیست
شرح آن یاری که او را یار نیست

خوشتر آن باشد که سر دلبران
گفته آید در حدیث دیگران

چون ز نم دم کاتش دل تیز شد
شیر هجر آشفته و خونریز شد

آنکه او هشیار خود تندست و مست
چون بود چون او قدح گیرد بدست

مرد بر نازان شراب زود گیر
در میان راه می افتد چو پیر

خاصه این باده که از خم نیست
نی می که مستی آن یک شبیست

آنکه از اصحاب کهف از نقل نقل
سیصد و نه سال گم کردند عقل

وان زنان مصر جامی خورده اند
دستها را شرحه شرحه کرده اند

ساحران هم شکر موسی داشتند
دار را دلداری پنداشتند

جعفر طیار زان می بود مست
زان گرو میکرد بیخود پا و دست

آب رحمت بایدت رو پست شو
وانگهان خور خمر رحمت مست شو

رحمت اندر رحمت آید تا بسر
بر یکی رحمت فرو نا ای پسر

سخت مست و بیخود و آشفته
دوش ای جان بر چه پهلو خفته

عشق جوشد باده تحقیق را
او بود ساقی نهان صدیق را

چون بجوئی تو بتوفیق حسن
باده آب جان بود ابریق تن

چون بیفزاید می توفیق را
قوت می بشکند ابریق را

پر تو ساقیست کاندر شیره رفت
شیره بر جوشید و رقصان گشت زفت

بی تفکر پیش هر داننده هست
اینکه با جنبیده جنباننده هست

گر تو او را می نه بینی در نظر
فهم کن آنرا باظهارِ اثر

تن بجان جنبد نمی بینی تو جان
لیک از جنبیدنِ تن جان بدان

همچنان[1] که قدرِ تن از جان بود
قدرِ جان از پرتوِ جانان بود

گر بدی[2] جان زنده بی پرتو کنون
هیچ گفتی کافران را میتون

بی تماشائی صفتهائی خدا
گر خورم نان در گلو ماند مرا

چون گوارد لقمه بی دیدارِ او
بی تماشای گل و گلزارِ او

زین[3] خرد جاهل همی باید شدن
دست در دیوانگی باید زدن

هر که بستاید ترا دشنام ده
سود و سرمایه بمفلس وام ده

ایمنی بگزار و جائی خوف باش
بگذر از ناموس و رسوا باش فاش

آزمودم عقلِ دوراندیش را
بعد ازین دیوانه سازم خویش را

عقلِ[5] من گنجست و من ویرانه ام
گنج اگر پیدا کنم دیوانه ام

اوست دیوانه که دیوانه نشد
این عسس را دید و در خانه نشد

ما اگر قلّاش و گر دیوانه ایم
مستِ آن ساقی و آن پیمانه ایم

برخطِ فرمانِ او سر می نهیم
جانِ شیرین را گروگان میدهیم

بارِ دیگر آمدم دیوانه وار
رو رو ای جان زود زنجیری بیار

[1] یعنی چنانکه قدر و مرتبهٔ تن از جانست که بی جان بی قدر و مرده میشود همچنان قدر جان از پرتو جانان است که بی پرتو جانان بی قدر و مرده میشود

[2] یعنی اگر پرتو جانان نمی بود اصل کسی را از آتش دوزخ بحث الی در دل و جانش فرو خرمن شود در حقیقت زنده است پس قدر و بقای جان از پرتو جانان بجان است چون پرتو جانان بجسم بی جان گداخت و چون جان بی جان شد تن بی جان خود را از مردگان شناخت فافهم و علمه احکم ۱۲ شرح

[3] اشارهٔ یعنی این بیت سنگر در بیارهٔ دین بقیت در سورهٔ فاطر واقع شده یخشی الله من عباده العلماء آیات بینات کسانی را که مردمان اند در قرآن بمثل این کسانیست که از ایمان ایشان ۱۲ عبد اللطیف

[4] از آن جز عقل عرفی که بجز اهل معرفت و دیوانه شدن که اهل دنیا بی دست در دیوانگی زدن که بیهوده سیر گلان بیا عرض اهم از ما بنده بر کفر بزرگان و مبالغت در تا پیدی پیغمبر علیه السلام ۱۲ عبد اللطیف

[5] یعنی شناخوان شناخوان خود باش و او را سخت و سست بگو تا شود و شناخوان شناخوان نشود از خوش شو بلکه از ناخوش بازگرد و این را مگرد و خوشامد گوئی را برای کسانیکه ایشان را خوش می آید بل خوشامد گویان بنمایند و اگر از تو از بیم جان قاتل شیرین بنمایند دار که جهانی از بیم شیرینی جان شیرین جان بسپرده و ذخیره کرده اند و حسرت بسر خود برده

[6] یعنی عقل من گرفت بیکران اگر از ظهار شناسیم آن شرب بسپرده و علمه احکم ۱۲ شرح فافهم و علمه احکم ۱۲ شرح

[7] یعنی دیوانگی دست در دست شدن فافهم و علمه احکم ۱۲ شرح

این بنه بر پایم آن زنجیر را — که دریدم سلسله تدبیر را
غیر آن زنجیر زلفِ دلبرم — گر دو صد زنجیر آری بر درم
هرچه غیر شورش و دیوانگیست — اندرین ره دوری و بیگانگیست
عشق شورانگیز باید مرد را — تا صلائی در دهد این درد را
تا چنین کاری نیفتد مرد را — او چه داند عشق را و درد را
باز دیوانه شدم من ای طبیب — باز سودائی شدم من ای حبیب
حلقهای سلسله آن ذوفنون — هر یکی حلقه دهد دیگر جنون
زیر هر حلقه فنونِ دیگرست — پس مرا هر دم جنونِ دیگرست
پس فنون باشد جنون این شد مثل — خاصه در زنجیرِ آن میر اجل
آنچنان دیوانگی بگسست بند — که همه دیوانگان پندم دهند
اندرین محضر خردها شد ز دست — چون قلم اینجا رسیده سر شکست
هیچکس را تا نگردد او فنا — نیست ره در بارگاهِ کبریا

این چند اشعار از دفتر دوم ۱۲

باب چهل و یکم در فنا و بقا

موجِ خاکی وهم و فهمِ فکرِ ماست — موجِ آبی محوِ سکرست و فناست
تا درین سکری از آن سکرِ تو دور — تا ازین مستی از آن جامی تو کور

این ابیات از دفتر دوم است ۱۲

راهِ فانی گشته راهِ دیگرست
زانکه هشیاری گناهِ دیگرست

هست هشیاری زیادِ ما مضا
ماضی و مستقبلت پرده خدا

آتش اندر زن بهر دو تا بکے
پُرگره باشی ازین هر دو چونی

چون بطوفِ خود بطوفی مرتدی
چون بخانه آمدی هم باخودی

آینهٔ هستی چه باشد نیستی
نیستی بگزین گر ابله نیستی

پیشِ هستِ او بباید نیست بود
چیست هستی پیشِ او کور و کبود

دیدهٔ ما چون بسی علت درست
رو فنا کن دیدِ خود در دیدِ دوست

دیدِ ما را دیدِ او نِعمَ العِوَض
یابی اندر دیدِ او کلی غرض

طفل تا گویا و تا پویا نبود
مرکبش جز گردنِ بابا نبود

چون فضولی گشت دست و پا نمود
در عنا افتاد و در کور و کبود

جانهائی خلق پیش از دست و پا
می پریدند از وفا اندر صفا

چون بامرِ اهبطوا بندی شدند
حبسِ خشم و حرص و خرسندی شدند

هستِ خود در هستِ آن هستی بباز
همچو مس در کیمیا اندر گداز

در تن و ها سخت کردستی تو دست
هست این جمله خرابی از دو هست

هستی اندر نیستی بتوان نمود
مالداران بر فقیر آرند جود

نیستی و نقص هر جای که خاست
نقصها[1] آینهٔ وصفِ کمال
هر که[2] نقصِ خویش را دید و شناخت
هر که او از هستیِ خود دور شد
علتی[3] بدتر ز پندارِ کمال
زان[4] نمی پرّد بسوی ذوالجلال
از دل و از دیده ات بس خون رود
علتِ[5] ابلیس اَنَا خیرٌ بُدست
بس زیادتها درونِ نقصهاست
گفت قائل در جهان ویش نیست
عاشقِ حقی و حق آنست کو
دید چو تو فانیست پیشِ آن نظر
سایه ای و عاشقی بر آفتاب
سایهائی کو بود جویای نور
همچنین جویای درگاهِ خدا

آینهٔ خوبیِ جمله بیشهاست
وان حقارت آینهٔ عزّ و جلال
اندر استکمالِ خود دو اسپه تاخت
منتهای کار او مسرور شد
نیست اندر جانت ای مغرورِ حال
کو گمانی می برد خود را کمال
تا ز تو این معجبی بیرون رود
وین مرض در نفسِ هر مخلوق هست
مر شهیدان را حیات اندر فناست
ور بود درویش او با خویش نیست
چون بیاید از تو نبود تارِ مو
عاشقی بر نفیِ خود خواجه گر
شمس آید سایه لا گردد شتاب
نیست گردد چون کند نورش ظهور
چون خدا آید شود جوینده لا

Marfat.com

گرچه آن وصلت بقا اندر بقاست
لیک ز اول آن بقا اندر فناست

هالک آمد پیش وجهش هست و نیست
هستی اندر نیستی خود طرفه ایست

چیست معراج فلک این نیستی
عاشقان را مذهب و دین نیستی

چون شنیدی شرح بحر نیستی
کوش دائم تا برین بحر ایستی

چونکه اصل کارگاه آن نیستیست
که خلا و بی نشانست و تهیست

نیستی چون هست بالائین طبق
بر همه بردند درویشان سبق

سر موتوا قبل موت این بود
کز پس مردن غنیمتها رسد

غیر مردن هیچ فرهنگ دگر
در نگیرد با خدا ای حیله گر

یک عنایت به صد گون اجتهاد
جهد را خوفست در کون و فساد

وان عنایت هست موقوف ممات
تجربه کردند این ره را ثقات

تا نگشتند اختران ما نهان
وانکه پنهانست خورشید جهان

ذره سایه عنایت بهترست
از هزاران کوشش طاعت پرست

خرم آنکه عجز و حیرت قوت اوست
در دو عالم خفته اندر ظل دوست

هم در اول هم در آخر عجز دید
مرده شد دین العجائز را گزید

زندگی در مردن و در محنتست
آب حیوان در درون ظلمتست

چون ز خود رستی همه برهان شدی — چونکه بنده نیستی سلطان شدی

من غلامِ آنکه نفروشد وجود — جز بدان سلطانِ با افضال و جود

مُرده شو تا مُخرجُ الحیِّ الصَّمد — زنده زین مرده بیرون آورد

لیتیم را آنگه شناسی از گهر — کز خیالِ خود کنی کُلّی عبر

زانکه هستی سخت مستی آورد — عقل اندر سر شرم از دل می‌برد

کارگاهِ گنجِ حق در نیستیست — غرهٔ هستی چه دانی نیست چیست

کاشکی هستی زبانی داشتی — تا ز مستان پردها برداشتی

هرچه گوئی ای دمِ هستی ازان — پردهٔ دیگر برونستی بدان

اینچنین معدوم کو از خویش رفت — بهترینِ هستها افتاد و رفت

خوش براقی گشت خنگِ نیستی — سوی هستی آردت گر نیستی

چون نمردی و نگشتی زنده زو — باغیی باشی بشرکت ملک جو

چون بدو زنده شدی آن خود ویست — وحدتِ محضست آن شرکت کیست

شرحِ این در آینهٔ اعمال جو — که نیابی فهمِ آن از گفتگو

گر همی‌خواهی که بفروزی چو روز — هستیِ همچون شب خود را بسوز

گر بگویم آنچه دارم در درون — بس جگرها گردد اندر حال خون

بس کنم خود زیرکان را این بسیست | بانگِ دو کردم اگر رو کیسیست

حکایت

آن یکی نحوی بکشتی در نشست | رو بکشتیبان نهاد آن خودپرست
گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا | گفت نیم عمرِ تو شد در فنا
دلشکسته گشت کشتیبان ز تاب | لیک خامش کرد آندم از جواب
باد کشتی را بگرداب افکند | گفت کشتیبان بدان نحوی بلند
هیچ دانی آشنا کردن بگو | گفت نی ای خوش جوانِ خوب رو
گفت کلّی عمرت ای نحوی فناست | زانکه کشتی غرقِ این گردابهاست
محو می باید نه نحو اینجا بدان | گر تو محوی بیخطر در آب ران
مقولهٔ مولانا ۱۲
آبِ دریا مرده را بر سر نهد | ور بود زنده ز دریا کی رهد
چون بمردی تو ز اوصافِ بشر | بحرِ اسرارت نهد بر فرقِ سر
خویش را صافی کن از اوصافِ خود | تا به بینی ذاتِ پاکِ صافِ خود
بیهشان را میدهد حق هوشها | حلقه حلقه حلقها در گوشها
پای کوبان دست افشان در ثنا | ناز نازان رَبَّنَا اَحْیَیْتَنَا
باز گرد از هست سوی نیستی | طالبِ ربّی و ربّانیستی

جهد کن در بیخودی خود را بیاب | زود تر و اللہ اعلم بالصواب

باب چهل و دوم در صحبت

نارِ خندان باغ را خندان کند | صحبتِ مردانت از مردان کند
گر انارِ میخری خندان بخر | تا دهد خنده ز دانه او خبر
گر تو سنگِ خارهٔ و مرمر شوی | چون بصاحبدل رسی گوهر شوی
مهرِ پاکان در میانِ جان نشان | دل مده الا بمهرِ دل خوشان
دل ترا در کوی اهلِ دل کشد | تن ترا در حبسِ آب و گل کشد
هین غذائی دل بده از بهدلی | روبجو اقبال را از مقبلی
مردِ حجی همرهِ حاجی طلب | خواه هند و خواه ترک و یا عرب
منگر اندر نقش و اندر رنگِ او | بنگر اندر عزم و در آهنگِ او
حق ز هر چیزی چو زو جان آفرید | پس نتائج شد ز جمعیت پدید
پس صله یارانِ ره لازم شمار | هر که باشد گر پیاده گر سوار
راه سنت با جماعت خوش بود | اسپ با اسپان یقین خوشتر رود
زانکه انبوهی و جمعِ کاروان | رهزنان را بشکند تیر و سنان
یارِ غالب جو که تا غالب شوی | یارِ مغلوبان مشو هین ای غوی

طلب

یار باشد یار را پشت و پناه
اتحادِ یار با یاران خوشست
صورتِ سرکش گزاران کن برنج
یار شو تا یار بینی بی عدد
چشمها را چار کن در اعتبار
یار چشمِ تست ای مردِ شکار
رو بجو یارِ خدائی را تو زود
کم ز خاکی چونکه خاکی بار یافت
امرهم شوری بخوان اندر صحف
چونکه در یاران رسی خامش نشین
یار آئینه است جان را در حزن
تا نپوشد روی خود را از دمت
چشم را با روی او می دار جفت
گفت پیغمبر که در بحرِ هموم
چشم در استارگان نه ره بجو

گر تو نیکو بنگری یار ست راه
پای معنی گیر صورت سرکشست
تا به بینی زیرِ او وحدت چو گنج
زانکه بی یاران بمانی بی مدد
یار کن با چشمِ خود دو چشم یار
از خس و خاشاک او را پاک دار
چون چنین کردی خدا یارِ تو بود
از بهاری صد هزار انوار یافت
یار را باش و مکن از یار اُف
اندران حلقه مکن خود را نگین
بر رُخ آئینه ای جان دم مزن
دم فرو خوردن بباید هر دمت
گرد منگیزان ز راهِ بحث و گفت
در دلالت دان تو یاران را نجوم
نطقِ تشویش نظر باشد مگو

یار را با یار چون بنشسته شد — صد هزاران سرِّ دل دانسته شد

لوحِ[1] محفوظست پیشانیِ یار — رازِ کونینش نماید آشکار

اهلِ[2] دین را باز دان از اهلِ کین — همنشینِ حق بجو با او نشین

همنشینِ اهلِ معنی باش تا — هم عطایابی و هم باشی فتا

همنشینِ مقبلان چون کیمیاست — چون[3] نظرشان کیمیایِ خود کجاست

سوی این مرغابیان روز چند — تا ترا در آب حیوانی کشند

حاصل این آمد که یارِ جمع باش — همچو بستگر از حجر یاری تراش

همرهی[4] را جو کز و یابی مدد — همدل و همدرد جویانِ احد

لیک هر گمراه را همره مدان — غافلانِ خفته را آگه مدان

هست[5] سنت رهِ جماعت چون رفیق — بی ره و بی یار افتی در مضیق

هر خری کز کاروان تنها رود — بر وی آن راه از تعب وه تو شود

مر ترا میگوید آن خر خوش شنو — گر نه خر همچنین تنها مرو

راهِ[6] دین زان رو پر از شور و شرست — که نه راهِ هر مخنث گوهرست

دیو گرگست و تو همچون یوسفی — دامنِ یعقوب مگذار ای صفی

گفت[7] اطفالِ منند این اولیا — در غریبی فرد از کار و گیا

شرح

بیت

یار را با یار چون بنشسته شد — صد هزاران سرِّ دل دانسته شد

یعنی چنانکه از دیدن لوح محفوظ حقیقت همه مخلوقات بر او روشن گردد و یکبیک مرانده و شانه در آن مرتوم و محفوظست همچنان تمام عالم آشکارا شود و پنهان از فیضان صحبت اهل عرفان کامل الایمان معلومات ظاهر و پنهان این آسمان و زمین گردد فافهم ۱۲

لوحِ محفوظست پیشانیِ یار — رازِ کونینش نماید آشکار

یعنی در صحبت اهل صفا هزاران راز بر او روشن گردد و در صحبت اهل ضلالت بی بهره از راز و بی سر ارادت بقدر نی و نی از انکار و انکار و نقد عمر در خاکدان ظلمت آباد بباد دهی بلکه اهل دین را از اهل کین و خود را بقدر صفات متضاد و اندر فرق کن ۱۲

اهلِ دین را باز دان از اهلِ کین — همنشینِ حق بجو با او نشین

یعنی در صحبت خدا و حق آگاه گردند و از صحبت اهل صورت تا پای داری گزیده و از همنشینی صاحب دولت بجان پذیر و از طلب اهل دل صفا بهزاران درجه زیاده کن که هر کرا پای از مرتبه صاحب دانشمندی و صاحب باطن گردد ۱۲

همنشینِ اهلِ معنی باش تا — هم عطایابی و هم باشی فتا

یعنی در صحبت اهل ضلالت پیچیده باشی و باش بیگانه از دام افتی اگر قوی دانی و دانا و همچون اهل دل کمال را بجو و دانا و دانا و همچون اهل دل کمال را بجو و دانا و دانا و همچون اهل دل کمال را بجو و دانا و دانا ۱۲

همنشینِ مقبلان چون کیمیاست — چون نظرشان کیمیایِ خود کجاست

اشارت بحدیث شریف کما الجلیس الصالح خیر من الوحدة و الوحدة خیر من الجلیس السوء و الجلیس الصالح خیر من الوحدة و الوحدة خیر من الجلیس السوء و الجلیس الصالح خیر من الوحدة و الوحدة خیر من الجلیس السوء و الله اعلم ۱۲

سوی این مرغابیان روز چند — تا ترا در آب حیوانی کشند

یعنی بنظام که راه شریعت رفتن دست بدامن کوه کوه معیت و گفت و شنید برای آنکه تا بیان مرد و نامرد فرق پیدا کردی یعنی بلکه راه شریعت و سنت پیمودن اختیار نمایی مرد سنت و کلی راه راست شریعت و سنت پیمودن اختیار کردی و نامرد و بیراه و ناب و تاب چون کم مرتابست و سنتیاب و بیخبر و نصیب هر بی نصیب و نامرد و مخنث کی شریعت ۱۲

همرهی را جو کز و یابی مدد — همدل و همدرد جویانِ احد

یعنی چنانکه مادر و پدر اطفال را در همه حال و دیدار شد همچنان اولیای حق و نفس هم در هر آن و زمان

هست سنت رهِ جماعت چون رفیق — بی ره و بی یار افتی در مضیق

اشارت بحدیث شریف کما الجلیس الصالح خیر من الوحدة و الوحدة خیر من الجلیس السوء و الجلیس الصالح خیر من الوحدة و الوحدة خیر من الجلیس السوء و الله اعلم ۱۲

هر خری کز کاروان تنها رود — بر وی آن راه از تعب وه تو شود

یعنی بنظام که راه شریعت رفتن دست بدامن کوه کوه معیت و گفت و شنید برای آنکه تا بیان مرد و نامرد فرق پیدا کردی یعنی بلکه راه شریعت و سنت پیمودن اختیار نمایی مرد سنت و کلی راه راست شریعت و سنت پیمودن اختیار کردی و نامرد و بیراه و ناب و تاب

مر ترا میگوید آن خر خوش شنو — گر نه خر همچنین تنها مرو

راهِ دین زان رو پر از شور و شرست — که نه راهِ هر مخنث گوهرست

دیو گرگست و تو همچون یوسفی — دامنِ یعقوب مگذار ای صفی

گفت اطفالِ منند این اولیا — در غریبی فرد از کار و گیا

شرح

بیت

یار را با یار چون بنشسته شد — صد هزاران سرِّ دل دانسته شد

لوحِ محفوظست پیشانیِ یار — رازِ کونینش نماید آشکار

اهلِ دین را باز دان از اهلِ کین — همنشینِ حق بجو با او نشین

همنشینِ اهلِ معنی باش تا — هم عطایابی و هم باشی فتا

همنشینِ مقبلان چون کیمیاست — چون نظرشان کیمیایِ خود کجاست

سوی این مرغابیان روز چند — تا ترا در آب حیوانی کشند

حاصل این آمد که یارِ جمع باش — همچو بستگر از حجر یاری تراش

همرهی را جو کز و یابی مدد — همدل و همدرد جویانِ احد

لیک هر گمراه را همره مدان — غافلانِ خفته را آگه مدان

هست سنت رهِ جماعت چون رفیق — بی ره و بی یار افتی در مضیق

هر خری کز کاروان تنها رود — بر وی آن راه از تعب وه تو شود

مر ترا میگوید آن خر خوش شنو — گر نه خر همچنین تنها مرو

راهِ دین زان رو پر از شور و شرست — که نه راهِ هر مخنث گوهرست

دیو گرگست و تو همچون یوسفی — دامنِ یعقوب مگذار ای صفی

گفت اطفالِ منند این اولیا — در غریبی فرد از کار و گیا

شرح

Marfat.com

از برای امتحان خوار و یتیم
لیک اندر سر منم یار و ندیم

هان و هان این دلق پوشانِ منند
صد هزار اندر هزار و یک تنند

سایهٔ شاهان طلب هر دم شتاب
تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب

گرگ اغلب انگهی گیرا بود
کز رمه تنها بخود تنها بود

هر نبی خود اندرین راهِ درست
معجزه بنمود و همراهان بجست

ناریان مر ناریان را جاذبند
نوریان مر نوریان را طالبند

جانِ هامان جاذبِ قبطی شده
جانِ موسی جاذبِ سبطی شده

هست موسی پیشِ قبطی بس ذمیم
هست هامان پیشِ سبطی بس رجیم

آن یکی را صحبتِ اخیار خار
لاجرم شد پهلوی فجار جار

ای فغان از یارِ ناجنس ای فغان
همنشینِ نیک جوئید ای مهان

زان جلیس الله گشت آن نیکبخت
که به پهلوی سعیدِ بُرد رخت

بندهٔ یکمردِ روشندل شوی
به که بر فرقِ سرِ شاهان روی

خاکِ پاکان لیسی و دیوارِشان
بهتر از عام و زر و گلزارِشان

دوستیِ جاهلِ شیرین سخن
کم شنو کان هست چون سم کهن

جانِ ما در چشم روشن گویدت
جز غم و حسرت ازان نفزویدت

گرگ گر با تو نماید روبهی
پس مکن باور که ناید زو بهی

جاهل ار با تو نماید همدلی
عاقبت زخمت زند از جاهلی

حقِّ ذاتِ پاکِ الله الصمد
که بود به مارِ بد از یارِ بد

مارِ بد جانی ستاند از سلیم
یارِ بد آرد سوی نارِ جحیم

هر که با دشمن نشیند در زمن
هست او در بوستان در گولخن

هر کجا باشد شهِ ما را بساط
هست صحرا گر بود دشمِ الخیاط

هر کجا دلبر بود خود همنشین
فوقِ گردونست نی زیرِ زمین

هر کجا که یوسفی باشد چو ماه
جنتست آن ارچه باشد قعرِ چاه

گفت معشوقی بعاشق کای فتا
تو بغربت دیده بس شهرها

پس کدامی شهر زانها خوشترست
گفت آن شهری که در وی دلبرست

هر که باشد همنشینِ دوستان
هست در گلخن میانِ بوستان

دل ز هر یاری غذای میخورد
دل ز هر علمی صفائی می برد

از لقائی هر کسی چیزی خوری
وز فراقِ هر قرین چیزی بری

چون ستاره با ستاره شد قرین
لائقِ هر دو اثر زاید یقین

از قرانِ مرد و زن زاید بشر
از قرانِ سنگ و آهن شد شرر

وز قرانِ خاک با بارانها — میوها و سبزه و ریحانها
وز قرانِ سبزها با آدمی — دلخوشی و بیغمی و خرمی
وز قرانِ خرمی با جانِ ما — می فزاید خوبی و احسانِ ما
چونکه گنجی هست در عالم مرنج — هیچ ویران را مدان خالی ز گنج
قصدِ هر درویش میکن از گزاف — چون نشان یابی بجد میکن طواف
چون ترا آن چشمِ باطن بین نبود — گنج می پندار اندر هر وجود
گر ترا بازست آن دیده یقین — زیرِ هر سنگی یکی سرهنگ بین
تا ز درویشی نیابی تو گهر — کی گهر جوئی ز درویشی دگر
در طلب زن دائما تو هر دو دست — کین طلب در راه نیکو رهبرست

باب چهل و سوم در طلب

لنگ و لوک و خفته شکل و بی ادب — سوی او می غیژ او رای طلب
این طلب در راهِ حق مانع کشیست — کین طلبگاری مبارک جنبشیست
این طلب مفتاحِ مطلوباتِ تست — این سپاهِ نصرت و رایاتِ تست
گرچه آلت نیستت تو می طلب — نیست آلت حاجت اندر راهِ رب
هر کرا بینی طلبگارای پسر — یارِ او شو پیشِ او انداز سر

کز جوارِ طالبان طالب شوی
وز ظلالِ غالبان غالب شوی

تو بهر حالی که باشی می طلب — آب میجو دائما ای خشک لب
خشک لب راهست پیغامی ز آب — که بمات آرد یقین این اضطراب
آب کم جو تشنگی آور بدست — تا بجوشد آبت از بالا و پست
هر کجا دردی دوا آنجا رود — هر کجا فقری نوا آنجا رود
هر کجا مشکل جواب آنجا رود — هر کجا تشنه ست آب آنجا رود
آن نیاز مریمی بوده است و درد — که چنان طفلی سخن آغاز کرد
حق تعالی گر سموات آفرید — از برای دفع حاجات آفرید
هر چه روئید از پی محتاج رُست — تا بیابد هر کسی چیزی که جُست
تا سَقَاهُم رَبُّهُم آید خطاب — تشنه باش الله اعلم بالصواب
گفت پیغمبر که چون کوبی دری — عاقبت زان در برون آید سری
چون نشینی بر سر کوئی کسی — عاقبت بینی تو هم روئی کسی
سایهٔ حق بر سر بنده بود — عاقبت جوینده یابنده بود
عبرت و بیداری از یزدان طلب — ناز کتاب و ناز مقال و حرف و لب
بخشش بسیار دارد شه بدو — ای شده در وهم تصویری گرو

ای نه از ۱۲

شرح

صاحب جان و فقیر

مغز نغزی دارد آخر آدمی | یکدمی آن را طلب گر زادمی

مردِ غرقه گشته جانی می کند | دست را در هر گیاهی می زند

تا کدامش دست گیرد در خطر | دست و پای می زند از بیم سر

دوست دارد دوست این آشفتگی | کوشش بیهوده به از خفتگی

اندرین ره میتراش و میخراش | تا دمِ آخر دمی فارغ مباش

تا دمِ آخر دمِ آخر بود | که عنایت یا تو صاحب سر بود

جستجوئی از و رائی جستجو | من نمیدانم تو میدانی بگو

بانگ می آید که ای طالب بیا | جود محتاجِ گدایان چون گدا

جود میجوید گدایان وضعاف | همچو خوبان کاینه جویند صاف

روی خوبان زاینه زیبا شود | روی احسان از گدا پیدا شود

پس ازین فرمود حق در والضحی | بانگ کم زن ای محمد بر گدا

چون گدا آئینهٔ جود است هان | دم بود بر روی آئینه زیان

پس گدایان آینه جودِ حق اند | وانکه با حقند جودِ مطلقند

گر گدایان طامعند و زشت خو | در شکم خواران تو صاحبدل بجو

در تگِ دریا گهر با سنگهاست | فخرها اندر میان ننگهاست

الصلا گفتیم یا اهل الرشاد
بفتح صاد آواز دادن برای چیزی ۱۲ الطائف
هین بیا ای طالب دولت شتاب
جهد کن تا این طلب افزون شود
ایکه تو طالب نهٔ تو هم بیا
حاصل آنکه هر که او طالب بود
آب را در جوی نبود زان قرار
تشنه می نالد که ای آب گوار
تشنگان گر آب جویند از جهان
دمبدم بر آسمان میدار امید
دمبدم از آسمان می آیدت
گر ترا آنجا برو نبود عجب
کین طلب در تو گروگان خداست
منگر اندر نقش زشت خوب خویش
منگر آنکه تو حقیری یا ضعیف
چارهٔ آن دل عطای مبذلیست

کین زمان رضوان در جنت کشاد
که فتوحست این زمان در فتح باب
تا دلت زین چاه تن بیرون شود
تا طلب یابی ازین یار وفا
جان مطلوبش بر او راغب بود
که نباشد جوی تشنه و آب خوار
آب هم نالد که کو آن آب خوار
آب هم جوید بعالم تشنگان
در هوای آسمان رقصان چو بید
آب و آتش رزق می آفزایدت
منگر اندر عجز و بنگر در طلب
زانکه هر طالب بمطلوبی سزاست
بنگر اندر عشق و در مطلوب خویش
بنگر اندر همت خود ای شریف
دادهٔ او را قابلیت شرط نیست

مردم از خدا غیر خدا را خواستن + ظن افزونست گمان کاستن +

لا یب از خدا سوای خدا خواستن گر و ناوانی گر دیدن
و انظار کرم فهمی خود کردنست
طلب آن ذات بحت آمدن
تصور کرد اهل
حصول تمام مقصود و تصور
مقاصد اهل عبادت تو از بود
قصوری و قوری نیست آری خویش
گرفت ہر کہ محمد از تو
عشق خدا را + خدا را عشق تو
عشق مصطفی را + و از نجاست
گرفته انکه طالب الموتی
من گر دی طالب
العقل عقلت و طالب الدنیا
عمرت و الله اعلم و علم حکم
نشان یعنی عطای عقلت
محبت عنایت الهی را لیاقت
قابلیت چنان عزیزیست چه
در آن درگاه خریداری دردی و
سوزی و گدازی ست پس کار را
قدری دانند از محبت قوت دادن
که فراموش کی هم دین ست
چنانچه عین کل محبت
و قابلیت شخص آنچه

بلکه شرطِ قابلیت دادِ اوست — داد مغز و قابلیت هست پوست

قابلی گر شرطِ فعلِ حق بُدی — هیچ معدومی بهستی نامدی

گر بگویم شرحِ این بیحد شود — مثنوی هشتاد من کاغذ شود

هر ولی را نوح کشتیبان شناس — صحبتِ این خلق را طوفان شناس

هر که خواهد همنشینی با خدا — گو نشین اندر حضورِ اولیا

باب چهل و چهارم در صفت اولیا

از حضورِ اولیا گر بگسلی — تو هلاکی زانکه جزوی نی کلی

چون شوی دور از حضورِ اولیا — در حقیقت گشتهٔ دور از خدا

اولیا اطفالِ حقند ای پسر — غایبی و حاضری بس باخبر

برترند از عرش و کرسی و خلا — ساکنانِ مقعدِ صدقِ خدا

از برائی امتحان خوار و یتیم — لیک اندر سر منم یار و ندیم

پیشِ خلقان خوار زار و ریشخند — پیشِ ما محفوظ و مقبول و پسند

هان و هان این دلق پوشان منند — صد هزار اندر هزار و یک تنند

سایهٔ شاهان طلب هر دم شتاب — تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب

چون نتیجهٔ هجر همراهان غمست — کی فراقِ روی شاهان زان کمست

این هوا را نشکند اندر جهان — هیچ چیزی همچو سایه همرهان

گر سفر داری بدین نیت برو — در حضر باشی ازین غافل مشو

گفت[1] حق اندر سفر هر جاروی — باید اول طالب مردی شوی

قصد گنجی کن که این سود و زیان — در تبع آید تو آن را فرع دان

ای متابعت ۱۲

هر که کارد قصد گندم بایدش — کاه خود اندر تبع می آیدش

که بکاری بر نیاید گندمی — مردمی جو مردمی جو مردمی

کاه خشک ۱۲

قصد کعبه کن چو وقت حج بود — چونکه رفتی مکه هم دیده شود

قصد در معراج دید دوست بود — در تبع عرش و ملائک هم نمود

پاسبان آفتابند اولیا — در بشر واقف ز اسرار خدا

اولیا[2] راهست قدرت از اله — تیر جسته باز آرندش ز راه

کیف[3] مد الظل نفش اولیاست — کو دلیل نور خورشید خداست

سایهٔ یزدان بود بنده خدا — مردهٔ این عالم و زنده خدا

طبع نافِ آهویست این قوم را — از برون خون و درون شان مشکها

از حدیث اولیا نرم و درشت — تن مپوشان زانکه دینت راست پشت

گرم گوید سرد گوید خوش بگیر — تا ز گرم و سرد بجهی از سعیر

بخشش ۱۲ — عین اولیا ای دین را

گرم و سردش نو بهارِ زندگیست | مایهٔ صدق و یقین و بندگیست
دامنِ او گیر و رو تو بیگمان | تا رهی از دامنِ آخر زمان
اندرین وادی مروبی این دلیل | لَا اُحِبُّ الْاٰفِلِیْنَ گو چون خلیل
گر نه بینایان بُدندی و شهان | جمله کوران مرده اندی در جهان
اختران اندازِ ورای اختران | کاحتراق و نقص نبود اندران
سائران در آسمانهای دگر | غیرِ این هفت آسمانِ مشتهر
راسخان در تابِ انوارِ خدا | نی بهم پیوسته نی از هم جدا
هر که باشد طالع اوزان نجوم | نفسِ او کُفّار سوزد در رجوم
خشمِ مریخی نباشد خشمِ او | منقلب رو غالب و مغلوب جو
نورِ غالب ایمن از نقص و غسق | در میانِ اصبعینِ نورِ حق
حق فشاند آن نور را بر جانها | مقبلان برداشته دامانها
وان نثارِ نور را او یافته | روی از غیرِ خدا بر تافته
نغمها اندر درونِ اولیا | اولاً گوید که ای اجزای لا
هین زلای نفی سرها بر زنید | این خیال و وهم را یکسو کنید
ای همه پوشیده در کون و فساد | جانِ باقیتان نروید و نزاد

گر بگویم شمهٔ زان نغمها — جانها سر بر زند از وخمها

گوش را نزدیک کن کان دور نیست — لیکن آن گفتن بتو دستور نیست

هین که اسرافیل وقتند اولیا — مرده را زیشان حیاتست و نما

صاحب دل را نداد آن زیان — گر خورد او زهر قاتل را عیان

زانکه صحت یافت وز پرهیز رست — طالب مسکین میان تب درست

ور تو نمرودیست در آتش مرو — رفت خواهی اول ابراهیم شو

او ز آتش ورد احمر آورد — از زیانها سود بر سر آورد

اولیا اصحاب کهفند ای عنود — در قیام و در تقلب هم رقود

میکشد شان بی تکلف در فعال — بیخبر ذات الیمین ذات الشمال

چیست آن ذات الیمین فعل حسن — چیست آن ذات الشمال اشغال تن

بندگان خاص علام الغیوب — در جهان جان جواسیس القلوب

در درون دل درآید چون خیال — پیش او مکشوف باشد سر حال

آنکه واقف گشت بر اسرار هو — سر مخلوقات چه بود پیش او

آنکه بر افلاک رفتارش بود — بر زمین رفتن چه دشوارش بود

چشم یشان راهم ز نور آشته اند — تا ز روح و از ملک بگذشته اند

چونکه موصوفی باوصافِ جلیل
گرد و آتش بر تو هم بَرد و سلام
برنویس احوالِ پیرِ راه دان

زاتشِ امراض بگذر چون خلیل
ای عناصر مزاجت را غلام
پیر را بگزین و عینِ راه دان

باب چهل و پنجم در پیر و شیخ

پیرِ تابستان و خلقان تیرِ ماه
کرده ام بختِ جوان را نام پیر
پیر را بگزین که بی پیر این سفر
هر که در ره بی قلاوُوزی رود
هر که تنها بادیه این ره برید
آن رهی که بارها تو رفته
پس رهی را که ندیدستی تو هیچ
گر نباشد سایهٔ او بر تو گول
اندر آ در سایهٔ آن عاقلی
ظلِّ او اندر زمین چون کوهِ قاف
در بشر روپوش کرد آفتاب

خلق مانند شبند و پیرِ ماه
کوز حق پیرست نازِ ایامِ پیر
هست بس پر آفت و خوف و خطر
هر دو روزه راهِ صد ساله شود
هم بعون و همتِ پیران رسید
بی قلاوُوز اندران آشفته
هین مرو تنها ز رهبر هیچ هیچ
پس ترا سرگشته دارد بانگِ غول
کش نتاند برد از ره ناقلی
روحِ او سیمرغ بس عالی طواف
فهم کن والله اعلم بالصواب

اکمه و ابرص چه باشد مرده نیز — زنده گردد از فسونِ آن عزیز

آنچه تو در آئینه بینی عیان — پیر اندر خشت بیند بیش از آن

هیچ نکشد نفس را جز ظلِ پیر — دامنِ آن نفس کُش را سخت گیر

چون بگیری سخت آن توفیقِ هست — در تو هر قوت که باشد جذبِ اوست

بی سلاحی تو مرو در معرکه — همچو بیباکان مرو در هفلکه

پیرِ آن شانند کین عالم نبود — جانِ ایشان بود در دریای جود

لوحِ محفوظست او را پیشوا — از چه محفوظست محفوظ از خطا

مومن ار بنظر بنور الله شدی — از خطا و سهو ایمن آمدی

آنکه از حق یابد او وحی و جواب — هرچه فرماید بود عینِ صواب

نه نجومست و نه رملست و نه خواب — وحیِ حق و الله اعلم بالصواب

از پیِ روپوشِ عامه در بیان — وحیِ دل گویند آن را صوفیان

وحیِ دل گیرش که منظرگاهِ اوست — چون خطا باشد چو دل آگاهِ اوست

دست را مسپار جز در دستِ پیر — حق شدست آن دست او را دستگیر

چونکه دستِ خود بدستِ او دهی — پس ز دستِ عاقلان بیرون جهی

دستِ تو از اهلِ آن بیعت شود — که یدُ الله فوقَ ایدیهم بود

چون بدادی دست خود در دستِ پیر
پیرِ حکمت که علیمست و خبیر

کو نبیِّ وقت خویشست ای مرید
تا ازو نورِ نبی آید پدید

هر که گیرد پیشهٔ بی اوستا
ریشخندی شد بشهر و روستا

هر که تازد سوی کعبه بی دلیل
همچو آن سرگشتگان ماند ذلیل

اندر آئینه چه بیند مردِ عام
که ببیند پیر اندر خشتِ خام

چشمِ بینا بهتر از سیصد عصا
چشم بشناسد گهر را از حصا

سایهٔ رهبر بهست از ذکرِ حق
یک قناعت به صد لوتِ طبق

غیرِ پیرِ استاد و سرِ لشکر مباد
پیرِ گردون نی ولی پیرِ رشاد

پیر باشد نردبانِ آسمان
تیرِ پرّان از که گردد از کمان

انچه گوید آن فلاطونِ زمان
هین هوا بگزار و رو بر وفقِ آن

دستِ پیر از غائبان کوتاه نیست
دستِ او جز قبضهٔ الله نیست

چون گزیدی پیرِ نازک دل مباش
سست و ریزنده چو آبِ گل مباش

چون گرفتی پیر هین تسلیم شو
همچو موسی زیرِ حکمِ خضر رو

گرچه کشتی بشکند تو دم مزن
گرچه طفلی را کشد تو مو مکن

آنکه جان بخشد اگر بکشد رواست
نائبست و دستِ او دستِ خداست

دستِ حق میراندش زنده کند | او زنده چه بود جانِ پاینده کند
آن پسر را کش خضر ببریده حلق | سرِّ آن را در نیابد عامِ خلق
گر خضر در بحر کشتی را شکست | صد درستی در شکستِ خضر هست
آن کسی را کش چنین شاهی کُشد | سوی تخت و بهترین جاهی کُشد
نیم جان بستاند و صد جان دهد | آنچه در وهمت نیاید آن دهد
پس بهر دوری ولیِ قائمست | تا قیامت آزمایش دائمست
من بخویم زین سپس راهِ اسیر | پیر جویم پیر جویم پیر پیر
ای مرا تو مصطفی من چون عمر | از برای خدمتت بندم کمر
ای لقای تو جوابِ هر سوال | مشکل از تو حل شود بی قیل و قال
ترجمانی هر چه ما را در دلست | دستگیری هر که پایش در گلست
آن یکی را روی او شد سوی دوست | وان یکی را روی او خود روی اوست
روی هر یک می نگر میدار پاس | بو که گردی تو ز خدمت روشناس
چون بسی ابلیس آدم روی هست | پس بهر دستی نشاید داد دست
دستِ ناقص دستِ شیطانست و دیو | زانکه اندر دام تکلیفست و ریو
مر ترا عقلیست جزوی در نهان | کامل العقلی بجو اندر جهان

جزوِ تو از کلِّ او کُلّی شود — عقلِ کل بر نفس چون غلّی شود

ای خنک آن مرد کز خود رسته شد — در وجودِ زندهٔ پیوسته شد

چون تعلق یافت نان با بوالبشر — نانِ مرده زنده گشت و باخبر

موم و هیزم چون فدای نار شد — ذاتِ ظلمانیِّ او انوار شد

سنگِ سرمه چون که شد در دیدگان — گشت بینائی شد آنجا دیدبان

وای آن زنده که با مرده نشست — مرده گشت و زندگی از وی بجست

کارِ مردان روشنی و گرمیست — کارِ دونان حیلهٔ بی شرمیست

حرفِ درویشان بدزدم دون — تا بخواند بر سلیمے زانِ فسون

تو چو موری بهرِ دانه میروی — هین سلیمان جو چه می باشی غوی

دانه جو را دانه اش دامی شود — دان سلیمان جوی را هر دو بود

هم سلیمان هست اکنون لیک ما — از بساطِ دوربینی در عما

یار با او غار با او در سرود — مُهر بر گوشست و بر چشمت چه سود

آن سلیمان پیشِ جمله حاضرست — لیک غیرت چشم بند و ساحرست

او عصاتان داد تا پیش آمدید — دان عصا از خشم هم بر وی زدید

(یعنی ضمایر را)

دامنِ او گیر کو دادت عصا — در نگر کادم چها دید از عصے

حلقهٔ کوران بچه کار اندرید — دیدبان را در میانه آورید

گر نه نامعقول بودی این مزه — کی بُدی حاجت بچندین معجزه

(این بیت از دفتر اول ۱۲)

گر نه بینایان بدندی و شهان — جمله کوران مرده اندی در جهان

در بدر این شیخ می آرد نیاز — بر فلک صد در برای شیخ باز

گنجهای خاک تا هفتم طبق — عرضه کرده بود پیش شیخ حق

شیخ گفتا خالقا من عاشقم — در بجویم غیر تو من فاسقم

هشت جنت گر درآرم در نظر — ور کنم خدمت من از خوف سقر

(دوزخ ۱۲)

مومنی باشم سلامت جوی من — زانکه این هر دو بود حظ بدن

ذلت او به ز طاعت نزد حق — پیش کفرش جمله ایمانها خلق

(این بیت از دفتر اول نیست ۱۲)

هر دمی او را یکی معراج خاص — بر سر تاجش نهد صد تاج خاص

از حدیث شیخ جمعیت رسد — تفرقه آرد دم اهل حسد

صورتش بر خاک و جان لامکان — لامکانی فوق وهم سالکان

لامکانی نی که در وهم آیدت — هر دمی در وی خیالی زایدت

بل مکان و لامکان در حکم او — همچو در حکم بهشتی چار جو

ماهیان قعر دریای جلال — بحر شان آموخته سحر حلال

پس محال از حال ایشان حال شد — نحس آنجا رفت و نیک فال شد
شرح این کوته کن و رخ زین بتاب — دم مزن والله اعلم بالصواب

حکایت

این حکایت از دفتر دوم ست ۱۲

آمد از حق سوی موسی این خطیب — کای طلوع ماه دیده تو ز جیب
مشرقت کردم ز نور ایزدی — من حقم رنجور گشتم نامدی
گفت سبحانا تو پاکی از زیان — اینچه رمزست این بکن یارب بیان
باز فرمودش که در رنجوریم — چون نپرسیدی تو از روی کرم
گفت یارب نیست نقصانی ترا — عقل گم شد این سخن را برگشا
گفت آری بندهٔ خاص گزین — گشت رنجور او منم نیکو ببین
هست معذوریش معذوری من — هست رنجوریش رنجوری من
هر که خواهد همنشینی با خدا — گو نشیند در حضور اولیا
هر کرا دیو از کریمان وا برد — بیکش یابد سرش را او خورد

باب چهل و ششم در صوفی

صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق — نیست فردا گفتن از شرط طریق
دفتر صوفی سواد و حرف نیست — جز دل اسپید همچون برف نیست

زادِ دانشمند آثارِ قلم — زادِ صوفی چیست آثارِ قدم

چون بنالد زار بی شکر و گله — اندر افتد هفت گردون غلغله

هر دمی صد نامه صد پیک از خدا — یا ربی زو شصت لبّیک از خدا

از هزاران اندکی زین صوفیند — باقیان در دولتِ او میزیند

باشد ابن الوقت صوفی در مثال — لیک صافی فارغست از وقت و حال

هست صوفیِ صفا چون ابنِ وقت — وقت را همچون پدر بگرفته سخت

هست صوفی غرقِ عشقِ ذوالجلال — هست صافی فارغ از اوقات و حال

پادشاهان را چنان عادت بود — این شنیده باشی ار یادت بود

دستِ چپ شان پهلوانان ایستند — زانکه دل پهلوی چپ باشد ببند

مشرفِ اهلِ قلم بر دستِ راست — زانکه علم و خط و ثبت آن دست راست

صوفیان را پیش رو موضع دهند — کائینه جانند و زائینه بهند

با ازل خوش با اجل خوش شادکام — فارغ از تشنیع و گفتِ خاص و عام

آنکه جان در روی او خندد چو قند — از ترش رویی خلقش چه گزند

آنکه جان بوسه دهد بر چشمِ او — کی خورد غم از فلک و زخشمِ او

در شبِ مهتاب مه را بر سماک — از سگان و عوعوِ ایشان چه باک

سگ وظیفه خود بجامی آورد — مه وظیفه خود برخ می گسترد

کار خود کی میگذارد هر کسی — آب نگذارد صفا بهر خسی

خس خانه میرود بر روی آب — آب صافی میرود بی اضطراب

مصطفی مه می شگافد نیم شب — ژاژ میخاید زکینه بولهب

بیهوده گوئی میکند ۱۲

آن مسیحا مرده زنده می کند — وان جهود از خشم سبلت میکند

بانگ سگ هرگز رسد در گوش ماه — خاص ماهی کو بود خاص آله

خدمتی میکن برای کردگار — با قبول و ردّ خلقانت چه کار

گرد و سه ابله ترا سنگر شوند — تلخ کی گردی چو هستی کان قند

پیر و پیغمبران شوره سپر — طعنهٔ خلقان همی یابی شمر

آن خداوندان که ره طی کرده اند — گوش با بانگ سگان کی کرده اند

باب چهل و هفتم در محقق و مقلد

از مقلد تا محقق فرقهاست — کین چو داود است و آن دیگر صداست

سنبع گفتار این سوزی بود — وان مقلد کهنه آموزی بود

زانکه تقلید آفت هر نیکوئیست — کی بود تقلید اگر کوه قویست

مخفف کاه ۱۲

ای مقلد تو مجو پیشی بران — که بود سنبع ز نور آسمان

پای استدلالیان چوبین بود — پای چوبین سخت بی تمکین بود

مرغ چون بر آب شوری می تند — زآب شیرین را ندیدست او مدد

بلکه تقلیدست آن ایمانِ او — روی ایمان را ندیده جانِ او

بس خطر باشد مقلّد را عظیم — از ره و رهزن شیاطینِ رجیم

شیخ نورانی ز ره آگه کند — با سخن هم نور را همره کند

صد دلیل آرد مقلّد در بیان — در زبانِ او ندارد هیچ جان

چونکه گوینده ندارد جان و فر — گفتِ ادراکی بود جان و ثمر

میکند گستاخ مردم را براه — او بجان لرزان ترست از برگِ کاه

پس حدیثش گرچه بس با فر بود — در حدیثش لرزه هم مضمر بود

گرچه تقلیدست استونِ جهان — هست رسوا هر مقلد ز امتحان

وهم مخلوقست و مولود آمدست — حق نزائیدست او لم یولدست

سالها گر ظن دود با پای خویش — نگذرد ز اشکافِ بینهای خویش

گرچه عقلت سوی بالا می پرد — مرغِ تقلیدت به پستی می چرد

جهد کن تا مست و نورانی شوی — تا حدیثت را شود نورش روی

آسمان شو ابر شو باران بیار — ناودان بارش کند ناید بکار

آب اندر ناوِدان عاریتی ست | آب اندر ابر و دریا فطرتیست

باب چهل و هشتم در مکالمه

خوش بود پیغامهائی کردگار | کو ز سر تا پای باشد استوار

باد در مردم هوا و آرزوست | چون هوا بگذاشتی پیغام هوست

چون تو در قرآنِ حق بگریختی | بازِ وانِ انبیا آمیختی

گر بخوانی و نه قرآن پذیر | انبیا و اولیا را دیده گیر

ور پذیرائی و برخوانی قصص | مرغ جانت تنگ آید در قفص

گرچه قرآن از لبِ پیغمبرست | هر که گوید حق نگفت او کافرست

معنیِ قرآن ز قرآن پرس و بس | وز کسی کاتش ز دست اندر هوس

پیشِ قرآن گشته قربانی و بست | تا که عینِ روحِ او قرآن شد ست

روغنی کو شد فدائے گل بگل | خواه روغن بوی کن خواهی تو مل

منطقی کز وحی نبود از هواست | همچو خاکی در هوا و در هباست

گر نماید خواجه را این دم غلط | ز اول و انجم برخوان چند خط

پس بدان کاب مبارک ز آسمان | وحیِ دلها باشد و صدق و بیان

آب نیلست این حدیثِ جانفزا | یا بیش در چشمِ قبطی خون نما

باب چہل ونہم در مدحِ نطق وگویائی

آدمی مخفیست در زیرِ زبان — این زبان پردہ است بر درگاہِ جان

زین قبل فرمود احمد در مقال — در زبان پنہان بود حسنِ رجال

آن دمِ نطقت کہ جزوِ جزوہاست — فائدہ شد کل وکل خالی چراست

گفت راگر فائدہ نبود مگو — در بود صد اعتراضِ شکر گو

این سخن شیریست در پستانِ جان — بی کشندہ خوش نمی گردد روان

جذبِ سمعت از کسی کو خوش لبیست — گرمی وجدِ معلم از صبیست

مستمع چون تشنہ وجوینده شد — واعظ ار مردہ بود گوینده شد

مستمع چون تازہ آید بی ملال — صد زبان گردد بگفتن گنگ ولال

چونکہ نامحرم درآید از درم — پردہ در پنہان شوند اہلِ حرم

ور درآید محرم دور از گزند — بر کشایند آن ستیران روی بند

ہرچہ را خوب وخوش وزیبا کنند — از برائی دیدۂ بینا کنند

قائلِ این گفتہا شو گوش وار — تاکہ از زرسازمت من گوشوار

ہان دہان ہش دار بر ناری دمی — اولاً برجہ طلب کن محرمی

چون زرازو ناز او گوید زبان — یا جمیل السر خواند آسمان

سرّ چه در پشم و پنبه آذرست
چون بکوشم تا سرش پنهان کنم
رغمِ انفم گیرد م او هر دو گوش
جوشِ نطق از دل نشانِ دوستیست
دل که دلبر دیدگی ماند ترش
بیگمان که هر زبان پرده دلست
گر بیانِ نطقِ کاذب نیز هست
آن نسیمی که بیاید از چمن
بوی صدق و بوی کذبِ گول گیر
بانگ حیزان و شجاعانِ دلیر
گر ندانی یار را از رده دلا
گر نداری بو ز جانِ روشناس
آن دماغی که بران گلشن تند
این سخنهای که از عقلِ کلست
بوی گل دیدی که آنجا گل نبود

تا همی پوشیش او پیداترست
سر برآرد چون علم کاینک منم
کای مدمّغ چونش می پوشی بپوش
بستگیِ نطق از بی الفتیست
بلبلِ گل دیده کی ماند خمش
چون بجنبد پرده سرها واصلست
لیک بو از صدق و کذبش مخبرست
همچنانکه بوی احمد از یمن
هست پیدا در نفس چون مشک و سیر
هست پیدا چون فنِ روباه و شیر
از مشامِ فاسدِ خود کن گله
رو دماغی دست آور بوشناس
چشمِ یعقوبان هم او روشن کند
بوی آن گلزار و سرو و سنبلست
جوشِ مل دیدی که آنجا مل نبود

بو قلاوزست و رہبر مرترا
می برد تا خلد و کوثر مرترا

بینی آن باشد کہ او بوئی برد
بوئی او را جانب کوئی برد

ہر کہ بویش نیست بی بینی بود
بوئی آن بوئیست کان دینی بود

بود وائی چشم باشد نور ساز
شد ز بوئی دیدۂ یعقوب باز

بوی بد مر دیدہ را تاری کند
بوی یوسف دیدہ را یاری کند

گفت یوسف ابن یعقوب نبی
بہر بو القوا علی وجہ ابی

بہر این بو گفت احمد در عظات
دائما قرۃ عینی فی الصلوٰۃ

چنگ حکمت چونکہ خوش آواز شد
تا چہ دراز روض جنت باز شد

دل بیار آمد ز گفتار صواب
آنچنانکہ تشنہ آرامد بآب

باب پنجاہم در آفت لسان

بعد ازین دستوری گفتار نیست
بعد ازین با گفتگویم کار نیست

نکتۂ کان جست ناگہ از زبان
ہمچو تیری دان کہ جست آن از کمان

وانگردد از رہ آن تیر ای پسر
بند باید کرد سیلے را ز سر

عالمی را یک سخن ویران کند
رو بہان خفتہ را شیران کند

این زبان ہم سنگ و ہم آہن وشست
وانچہ بجہد از زبان چون آتشست

Marfat.com

ای زبان تو بس زیانی مر مرا — چون توئی گویا چه گویم من ترا

ای زبان هم آتش و هم خرمنی — چند این آتش تو در خرمن زنی

در نهان جان از تو افغان میکند — گرچه هرچه گوئیش آن میکند

ای زبان هم گنج بی پایان توئی — ای زبان هم رنج بیدرمان توئی

بانگ گفت تو چو در وا میشود — از سقر تا خود چه در وا میشود

غافلند این قوم از خود سربسر — لاجرم گویند عیب همدگر

هر کسی کو عیب خود دیدی ز پیش — کی بدی فارغ وی از اصلاح خویش

ور خدا خواهد که پوشد عیب کس — کم زند در عیب معیوبان نفس

چون خدا خواهد که پرده کس درد — میلش اندر طعنهٔ پاکان برد

تا تو می بینی عزیزان را بشر — وانکه میراث بلیس است آن نظر

گر نه فرزند بلیسی ای عنید — پس بتو میراث آن سگ چون رسید

هر کرا افعال دیو و دد بود — با کریمانش گمان بد بود

پیش بینا بردهٔ سرگین خشک — که بخر این را بجای نافه مشک

بعر را ای گنده مغز گنده مخ — پیش بینی می بری گوئی که اخ

اخ اخی برداشتی ای کج کاج — تا که کالای بدت یابد رواج

تا فریبی آن مشام پاک را — آن چرنده گلشن افلاک را

پیش بینا ست خموشی نفع تو — بهر این آمد خطاب انصتوا

حلم او خود را اگرچه گول ساخت — خویشتن را اندکی باید شناخت

دیگ را اگر باز ماند امشب دهن — گر به راهم شرم باید داشتن

خویشتن گر خفته کرد آن خوب فر — سخت بیدارست دستارش مبر

صد هزاران حلم دارند این گروه — هر یکی حلمی از انها صد چو کوه

گفت تو زان رو که عکس دیگریست — جمله احوالت بجز هم عکس نیست

حرف حکمت بر زبان ناحکیم — حلهای عاریت دان ای سلیم

گفت گوی ظاهر آمد چون غبار — مدتی خاموش کن تو هوشدار

تا بکی عکس خیال لامعه — جهد کن تا گردی صاحب واقعه

تا که گفتارت ز حال تو بود — سیر تو با پر و بال تو بود

صید گیرد تیر هم با پر غیر — لاجرم بی بهره است از لحم طیر

از سخن گوئی مجوئید ارتفاع — منتظر را به ز گفتن استماع

منصب تعلیم نوع شهوتست — هر خیال شهوتی در ره بتست

گر بفضلش ره ببردی هر فضول — کی فرستادی خدا چندین رسول

این سخن در سینه دخلِ مغزهاست
در خموشی مغزِ جان را صدنماست

چون بیامد در زبان شد خرجِ مغز
خرج کم کن تا بماند مغزِ نغز

مردِ کم گوینده را فکریست زفت
قشرِ گفتن چون فزون شد مغز رفت

جوز را در پوستها آوازهاست
مغز در روغن را خود آوازی کجاست

چند گاهی بی لب و بی گوش شو
وانگهان چون لب حریفِ نوش شو

چند گفتی نظم و نثر و راز فاش
خواجه یک روز امتحان کن گنگ باش

ترکِ معشوقی کن و کن عاشقی
ای گمان برده که خوب و فائقی

ای که در معنی ز شب خامش تری
گفت خود را چند جوئی مشتری

سر بجنبانند پیشت بهرِ تو
رفت در سودای ایشان دهرِ تو

هست تعلیمِ خسان ای چشمِ شوخ
همچو نقشِ گردن در کلوخ

خویش را تعلیم کن عشق و نظر
کان بود چون نقش فی جرم الحجر

تا کنی مر غیر را خیر و سنی
خویش را خالی و بد خو میکنی

متصل چون شد دلت با آن عدن
هین بگو مهر اس را خالی شدن

امرِ قل زین آمدش ای راستین
کم سخن خواهد شد بگو دریاست این

انصتوا یعنی که آیت را بلاغ
هین تلف کم کن که لب خشکست باغ

خامشی بحرست و گفتن همچو جو | بحر میجوید ترا جو را مجو
از اشارتهای دریا سر متاب | ختم کن والله اعلم بالصواب

باب پنجاه و یکم در مذمت دنیا و اهل آن

ترک دنیا هر که کرد از زهد خویش | بیش آمد پیش او دنیا و بیش
هر که از دیدار برخوردار شد | این جهان در پیش او مردار شد
این جهان خود جز جهان نمای شماست | هین ویدآنسو که صحرای شماست
تو مکانی اصل تو در لامکان | این کان بربند و بگشا آن دکان
معدن گرمیست اندر لامکان | هفت دوزخ از شرارش یک دخان
گر به بینی میل خود سوی زمین | نوحه میکن هیچ منشین از چنین
گر به بینی میل خود سوی سما | پر دولت برگشا همچون هما
عاقلان خود نوحه ها پیشین کنند | جاهلان آخر بسر بر میزنند
ز ابتدای کار آخر را ببین | تا نباشی تو پشیمان یوم دین
هر چه از وی شاد گردی در جهان | از فراق آن بیندیش آن زمان
زانچه گشتی شاد بس کس شاد شد | آخر از وی جست و همچون باد شد
از تو هم بجهد تو دل بر وی منه | پیش کو بجهد تو خود از وی بجه

گفت دنیا لعب و لهوست و شما — کودکید و راست فرماید خدا

خلق اطفالند جز مست خدا — نیست بالغ جز رهیده از هوا

از لعب بیرون نرفتی کودکی — بی زکاتِ روح کی باشی زکی

چشمِ کودک همچو خر در آخرست — چشمِ عاقل در حسابِ آخرست

هر که آخر بین تر او مسعود تر — هر که آخر بین تر او بیهود تر

فضلِ مردان بر زنِ حالی پرست — زان بود که مرد پایان بین ترست

مرد کاندر عاقبت بینی خم ست — او ز اهلِ عاقبت چون زن کم ست

بنگر آنها را که آخر دیده اند — حسرتِ جانها و رشکِ دیده اند

با دو دیده اول و آخر ببین — هین مباش اعور چو ابلیسِ لعین

اعور آن باشد که حالی دید و بس — چون بهایم بیخبر از باز و پس

ای تو بنده اینچهان محبوسِ جان — چند گوئی خویش را خواجه جهان

باز گو نه ای اسیرِ اینچهان — نامِ خود کردی امیرِ اینچهان

تخته بندست آنکه تختش خوانده — صدر پنداری و بر در مانده

پادشاهی نیستت بر ریشِ خود — پادشاهی چون کنی بر نیک و بد

بی مرادِ تو شود ریشت سپید — شرم دار از ریشِ خود ای کژ امید

ملک بر هم زن تو ادهم وار زود
خیز بلقیسا بیا و ملک بین
خواهر انت ساکن ملک سنی
خواهر انت یافته ملک خلود
ملک را بگزار بلقیس از نخست
ملک را تو ملک غرب و شرق گیر
ای خنک آنرا کزین ملکت بجست
مملکت گرمی نماند جاودان
هیچ دیگر بر چنین کیچی مشو
مرد باش و سخرهٔ مردان مشو
ساحران مهتاب بنمایند زود
سیم بربایند زین گون پیچ پیچ
اینچنان جادوست ما آن تاجریم
گر کند کرباس پانصد گز شتاب
چون ستد او سیم عمرت ای رهی

تا بیابی همچو او ملک خلود
یعنی جنت ۱۲
بر لب دریای یزدان در چنین
تو بمرداری چه سلطانی کنی
تو گرفته مملکت کور و کبود
چون مرا یابی همه ملک آن تست
چون نمی ماند تو آن را برق گیر
که اجل این ملک را ویران کرست
ای دلت خفته تو آنرا خواب دان
نام دولت بر چنین هیچی منه
رو سر خود گیر و سرگردان مشو
پیش بازرگان و زرگیرند سود
سیم از کف رفت و آن کرباس هیچ
که از و مهتاب همچو ده خریم
ساحرانه او ز نور ماهتاب
سیم شد کرباس نی کیسه تهی

نیست وش باشد خیالِ اندران
تو جهانی بر خیالِ بین روان

بر خیالِ صلح شان و جنگِ شان
وز خیالِ فخرِ شان و ننگِ شان

آن خیالاتی که دامِ اولیاست
عکسِ مهرویانِ بستانِ خداست

انبیا را کارِ عقبیٰ اختیار
جاهلان را کارِ دنیا اختیار

زانکه هر مرغی بسوی جنسِ خویش
می پرد او در پیِ جان پیش پیش

کافران چون جنسِ سجّین آمدند
سجنِ دنیا را خوش آیین آمدند

انبیا چون جنسِ علیین آمدند
سوی علیین بجان و دل شدند

بدمحالی جست کو دنیا بجست
نیک حالی جست کو عقبیٰ بجست

فکرها در کسبِ دنیا بارِ دست
مکرها در ترکِ دنیا وارِ دست

چیست دنیا از خدا غافل بدن
نی قماش و نقره و فرزند و زن

مال و زر سر را بود همچون کلاه
کل بود او کز کله سازد پناه

آنکه زلف و جعدِ رعنا بایدش
چون کلاهش رفت خوشتر آیدش

زر به از جانست پیشِ ابلهان
زر نثارِ جان بود پیشِ شهان

مال را گر بهرِ دین باشی حمول
نعمِ مالِ صالح خواندش رسول

این بملکِ نوبتی شادی مکن
ای تو بسته نوبتِ آزادی مکن

این جهان زندان و ما زندانیان
حفره کن زندان خود را وارهان

مرغ کاب شور باشد مسکنش
او چه داند جای آب روشنش

مرغ کو اندر قفس زندانی ست
می نجوید رستن از نادانی ست

ایکه اندر چشمهٔ شورست جات
تو چه دانی شط جیحون و فرات

ای تو نارسته ازین فانی رباط
تو چه دانی صحو و سکر انبساط

ای که صبرت نیست از دنیای دون
چونت صبرست از خدای ذو چون

ای که صبرت نیست از ناز و نعیم
صبر چون داری ز الله کریم

ای که صبرت نیست از پاک و پلید
صبر چون داری ازان کت آفرید

چونکه صبرت نیست از آب سیاه
چون صبوری داری از چشمه آله

اطلس عمرت بمقراض شهور
پاره پاره کرد خیاط غرور

مال و تن برفند و ریزان و فنا
حق خریدارش که الله اشتری

بر فهازان از ثمن اولیستت
که همی در شک یقینی نیستت

مال دنیا دام مرغان ضعیف
ملک عقبی دام مرغان شریف

سوی دریا عزم کن زین آبگیر
بحر جوی و ترک این گرداب گیر

حکایت

استن حنانه از هجر رسول
نام ستون ۱۲
نالهٔ می کردی چو ارباب عقول

گفت پیغمبر چه خواهی ای ستون
گفت جانم در فراقت گشت خون

مسندت من بودم از من تاختی
بر سر منبر تو مسند ساختی

گفت خواهی که ترا نخلی کنند
شرقی و غربی ز تو میوه چشند

یا در آن عالم حقت سروی کند
که تر و تازه بمانی تا ابد

گفت آن خواهم که دائم شد بقاش
بشنو ای غافل کم از چوبی مباش

باب پنجاه و دوم در مذمت خلق

کار ما از خلق شد بر ما دراز
داد ازین مشتی گدای بی نیاز

تا نمیرم از خود و از خلق پاک
بر نیاید جان ما از حلق پاک

چون یفر المرء آمد من اخیه
یهرب المولود یوما از ابیه

زان شود هر دوست آن ساعت عدو
از ین بیت تا بیت چهاردهم از دفتر پنجم ست ۱۲
که بت تو بود از ره مانع او

این دم از یارانت با تو ضد شوند
وز تو برگردند و بر خصمی روند

هین بگو نک روز من پیروز شد
ای اینک
انچه فردا خواست شد امروز شد

یار تو چون دشمنی پیدا کند
حقد را و رشک را سر وا کند
بکسر کینه ۱۲

تو ازان افعال و افغان مکن
اعراض
خویشتن را ابله و نادان مکن

بلکه شکرِ حق کن و نان بخش کن — که نگشتی در جوال او کهن

از جوالش زود بیرون آمدی — تا بجوئی یارِ صدقِ سرمدی

رستی از قلاب و سالوس و دغل — غیرِ او دیدی عیان پیش از اجل

این جفائی خلق با تو در جهان — گر بدانی گنجِ زر آمد نهان

در شبِ بد رنگ بس نیکی بود — آبِ حیوان جفتِ تاریکی بود

خلق را با تو چنین بد خو کنند — تا ترا ناچار رو آنسو کنند

این یقین میدان در آخر جمله شان — خصم گردند و عدو سرکشان

تو بمانی با فغان اندر لحد — لا تذرنی را فرو خوان از احد

نازنین یاری که بعد از مرگِ تو — رشتهٔ یاری او گردد سه تو

مهرِ ابله مهرِ خرس آید یقین — کینِ او مهرست و مهرِ اوست کین

عهدِ او سستست و پیمان ضعیف — گفتِ او زفت و وفای او نحیف

گر خورد سوگند هم باور مکن — بشکند سوگند مرد کژ سخن

چونکه بی سوگند گفتش بُد دروغ — تو میفت از مکر و سوگندش بدوغ

نفسِ او میرست و عقلِ او اسیر — صد هزاران مصحفش خود خورده گیر

می بلرزد عرش از مدحِ شقی — بدگمان گردد ز مدحش متقی

نار زان آمد عذاب کافران
این دل چون سنگ را تا چند چند
نی ترا از روی ظاهر طاعتی
نی ترا شبها مناجات و قیام
نی ترا حفظ زبان زار کس
نی ترا بر ظلم توبه پر خروش
چون ترازوی تو کژ بود و دغا
خویش را رنجور سازی زار زار
کاشتهار خلق بند محکمست
کرد حق ناموس را صد بند جدید
ای بسا کفار را سود ای دین
بند پنهان لیک از آهن تیز
بند آهن را توان کردن جدا
ای عجب این بند پنهان و گران

که حجر را نار باشد امتحان
نرم گفتیم و نمی پذیرفت پند
نی ترا در سر و باطن نیتی
نی ترا در روز پرهیز و صیام
نی نظر کردن بعبرت پیش و پس
ای دغا گندم نمائی جو فروش
راست چون جوئی ترازوی جزا
گر ترا بیرون کنند از اشتهار
در ره این بند آهن کی کمست
ای بسا بسته به بند ناپدید
بند شان ناموس کبر و آن و این
بند آهن را کند پاره بتر
بند غیبی را نداند کس دوا
عاجز از تکسیر آن آهنگران

حکایت

آن یکی میگفت در وقتِ شُعیب
این حکایت از دفتر دوست ۱۲
چند دید از من گناه و جرمها
حق تعالیٰ گفت در گوشِ شُعیب
که بگفتی چند کردم من گناه
عکس میگوئی و مقلوب ای سفیه
چند چندت گیرم و تو بیخبر
رنگِ تو بر توت ای دیگِ سیاه
این شعر از دوست ۱۲
بر دلت زنگار بر زنگار ها
چون شعیب آن نکتها با او بگفت
جانِ او بشنید وحیِ آسمان
گفت یارب دفع من میگو بیاو
گفت ستارم نگویم راز هاش
یک نشانِ آنکه بگرفتم ورا
از زکات و از نماز و غیرِ آن
میکند طاعات و افعالِ سَنی

که خدا از من بسی دیدست عیب
وز کرم یزدان نمی گیرد مرا
در جوابِ او فصیح از راهِ غیب
وز کرم نگرفت در جرمم آله
ای رها کرده ره و بگرفت تیه
در سلاسل مانده پا تا بسر
گرد سیمای درونت را تباه
جمع شد تا کورشد ز اسرار ها
زان دمِ جان در دلِ او گل شگفت
گفت گر بگرفت مارا کو نشان
وان گرفتن را نشان میجوید او
جز یکی رمز از برای ابتلاش
آنکه طاعت دارد و صوم و دعا
لیک یک ذره ندارد ذوقِ جان
لیک یک ذره ندارد چاشنی

طاعتش نغزست و معنی نغز نی — جوزها بسیار در وی مغز نی

ذوق باید تا دهد طاعات بر — مغز باید تا دهد دانه شجر

دانهٔ بی مغز کی گردد نهال — صورت بیجان نباشد جز خیال

چون شعیب این نکتها بروی بخواند — از تفکر همچو خر در گل بماند

باب پنجاه و سوم در مذمت اهل نفاق

آن منافق با موافق در نماز — از پی استیزه آمد نی نیاز

در نماز و روزه و حج و زکات — با منافق مومنان در بردوات

مومنان را بُرد باشد عاقبت — بر منافق مات اندر آخرت

چند صورت آخر ای صورت پرست — زانکه معنی در بر صورت پرست

گر بصورت آدمی انسان بُدی — احمد و بوجهل پس یکسان بُدی

بُت پرستی چون بمانی در صور — صورتش بگزار و در معنی نگر

گر ز صورت بگزرید ای دوستان — جنتست و گلستان در گلستان

چونکه آبش هست جو خود آن بود — آدمی آنست کو را جان بود

این نه مردانند اینها صورتند — مردهٔ نان اند و کشتهٔ شهوتند

زین قدحهای صور کم باش مست — تا نگردی بُت تراش و بت پرست

نان گلست و گوشت کمتر خور ازین — تا نمانی همچو گل اندر زمین

چون گرسنه میشوی سگ میشوی — تند و بد پیوند و بدرگ میشوی

چون شدی تو سیر مردار شدی — بیخبر افتاده دیوار شدی

پس دمی مردار و دیگر دم سگی — چون کنی در راه شیران خوش تگی

گوش خر بفروش و دیگر گوش خر — کین سخن را در نیابد گوش خر

لاف شیخی در جهان انداخته — خویشتن را بایزیدی ساخته

هم ز خود سالک شده واصل شده — محفلی وا کرده در دعوی کده

از خدا بوی نه او را نی اثر — دعویش افزون ز شیث و بوالبشر

دیو نمود ده و راهم نقش خویش — او همی گوید ز ابد الیم بیش

حرف درویشان بدزدیده بسی — تا گمان آید که هست او خود کسی

این جهان پر آفتاب و نور ماه — او بهشته سر فرو برده بچاه

جمله عالم شرق و غرب آن نور یافت — تا تو در چاهی نخواهد بر تو تافت

خرده گیرد در سخن بر بایزید — ننگ دارد از وجود او یزید

بی نوا از نان خوان آسمان — پیش او نداخت حق یک استخوان

در گوی و در چهی ای قلتبان — دست وا دار از سبال دیگران

سوی من منگر بخواری سست سست
تا نگویم انچه در رگهای تست

چند دزدی حرفِ مردانِ خدا
تا فروشی وستانی مرحبا

طالبِ حیرانیِ خلقان شدیم
دستِ طمع اندر الوهیت زدیم

تا با فسون مالک دلها شویم
این نمی بینیم ما کاندر گویم

آن محک که او نهان دارد صفت
نی محک باشد نه نورِ معرفت

آینه که عیبِ رو دارد نهان
از برای خاطرِ هر قلتبان

آینه نبود منافق باشد او
اینچنین آئینه تا بتوان مجو

گر هزاران طالبند و یک ملول
از رسالت باز میماند رسول

صد کس از گرگین همه گرگین شوند
خاصهٔ این گر خبیثِ ناپسند

یک کسی نامستمع از روی رد
صد کس گوینده را خامش کند

پند گفتن با جهولِ خوابناک
تخم افگندن بود در شوره خاک

چاکِ حمق و جهل نپذیرد رفو
تخمِ حکمت کم دهش ای پندگو

گرچه ناصح را بود صد داعیه
پند را اذنی بباید واعیه

تو بصد تلطیف پندش میدهی
او ز پندت می کند پهلوتهی

ز انبیا ناصح تر و خوش لهجه تر
که گهی بگرفت دم شان در حجر

زانکه کوه و سنگ در کار آمدند — می نشد بدبخت را بگشاده بند

آنچنان دلها که بدشان با دمن — نعتِ شان شد بل اشد قسوة

گر تو پیغامِ زنی آری و زر — پیشِ تو بنهند جمله سیم و سر

کای فلان جا شاهدی میخواندت — عاشق آمد بر تو او میداندت

ور تو پیغامِ خدا آری چو شهد — کای بیا سوی خدا ای نیکعهد

از جهانِ مرگ سوی برگ رو — چون بقا ممکن بود فانی مشو

قصدِ خونِ تو کنند و قصدِ سر — نه از برای حمیت و دین و هنر

بلکه از چسپیدگی بر خان و مان — تلخ شان آید شنیدن این بیان

خرقهٔ بر ریشِ خر چسپیده سخت — چون که خواهی برکنی زو لخت لخت

جفته اند از دیگِ آن خر زو درد — حبذا آنکس کز و پرهیز کرد

خاصه پنجه ریش و هر جا خرقه — بر سرش چسپیده دریم غرقه

خان و مان چون خرقه و آنحرص ریش — حرص هر گه بیش باشد ریش بیش

خان و مانِ چغد ویرانست و بس — نشنود اوصاف بغداد و حبش

باب پنجاه و چهارم در حرص

بدگمانی کردن و حرص آوری — کفر باشد پیشِ خوانِ مهتری

هر که دور از رحمتِ رحمان بود — او گدا چشمست اگر سلطان بود

حرص نابیناست بیند مو بمو — عیبِ خلقان و بگوید کو بکو

عیب یکذره دو چشمِ کور او — می نه بیند گرچه هست او عیب جو

بارها در دامِ حرص افتاده — حلقِ خود را در بریدن داده

حرصِ تو چون آتشست اندر جهان — باز کرده بهرِ خوردن صد دهان

بگسل آن حبلی که حرصست و حسد — یاد کن فی جیدِها حبلٌ مسد

حرص کورت کرد و محرومت کند — دیو همچو خویش مرجومت کند

حرص کور و احمق و نادان کند — مرگ را بر احمقان آسان کند

نیست آسان مرگ جانِ خران — که ندارند آبِ جانِ جاودان

چون ندارد جانِ جاوید آن شقیست — جرأتِ او بر اجل از احمقیست

حرص در پیری جهودان را مباد — ای شقی نتوان خداش آن حرص داد

ریخت دندانهای سگ چون پیر شد — ترکِ مردم کرد و سرگین گیر شد

این سگانِ شصت ساله را نگر — هر دمی دندانِ سگ شان تیزتر

پیرِ سگ را ریخت پشم از پوستین — این سگانِ پیر را طلس پوش بین

عشقِ شان و حرصِ شان در فرج و زر — دمبدم چون نسلِ سگ بین بیشتر

این چنین عمری که مایه دوزخست
اژدهای هفت سر دوزخ بود
دام را بدران بسوزان دانه را
آن حریصی عاقبت نادیدنست
هر کرا جامه ز عشقش چاک شد
حرص و شهوت مرد را احول کند
هوشیاری آفتاب و حرص یخ
مرغ کو ناخورده است آب زلال
در میان چوب گوید کرم چوب
کرم سرگین در میان آن حدث
جز بضد ضد را همی نتوان شناخت
لاجرم دنیا مقدم آمدست
چون ازینجا وارهی آنجا روی
گوئی آنجا خاک را می بیختم
صد حکایت بشنود مدهوش حرص

مر قصابان غضب را مسلخست
حرص تو دانه است دوزخ فخ بود
باز کن درهای نو اینخانه را
بر دل و بر عقل خود خندیدنست
او ز حرص و جمله عیبش پاک شد
ز استقامت روح را مبدل کند
هوشیاری آب این عالم و سخ
اندر آب شور دارد پر و بال
مر کرا باشد چو من حلوای خوب
در جهان نقلی نداند جز خبث
چون ببیند زخم بشناسد نواخت
تا بدانی قدر اقلیم الست
در شکرخانه ابد شاکر شوی
زین جهان پاک می بگریختم
در نیاید نکته در گوش حرص

بند بگسل باش آزاد ای پسر
چند باشی بندِ سیم و بندِ زر

گر بریزی بحر را در کوزهٔ
چند گنجد قسمتِ یک روزهٔ

کوزهٔ چشمِ حریصان پر نشد
تا صدف قانع نشد پُر در نشد

بابِ پنجاه و پنجم در قناعت

از قناعت کی تو جان افروختی
چند باشی بندِ سیم و بندِ زر

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج
گنج را تو وا نمیدانی ز رنج

چون قناعت را پیمبر گنج گفت
هر کسی را کی رسد گنج نهفت

این قناعت نیست خرگنج روان
تو مزن لاف از غم و رنج روان

سر که مفروش دهزاران جان مبین
از قناعت غرقِ بحرِ انگبین

از قناعت هیچکس بیجان نشد
وز حریصی هیچکس سلطان نشد

زانکه مرغی کو بترکِ دانه کرد
دانه از صحرای بی تزویر خورد

چون بریده گشت حلقِ رزق خوار
یُرزَقُون فَرِحِین شد خود خوشگوار

هم بدان قانع شد و از دام جست
هیچ دامی پر و بالش را نه بست

سائلِ آن باشد که جان او گداخت
قانعِ آن باشد که جسمِ خویش باخت

می روم سوی قناعت دل قوی
تو چرا سوی شناعت می روی

عاقل اندر بیش و نقصان ننگرد — زانکه این هر دو چو سیلی بگذرد
خواه صاف و خواه سیلِ تیره رو — چون نمی پاید دمی از وی مگو
اندرین عالم هزاران جانور — میزید خوش عیش بی زیر و زبر
شکر میگوید خدا را فاخته — پر درخت و برگِ شب ناساخته
حمد میگوید خدا را عندلیب — کاعتمادِ رزق بر تست ای مجیب
همچنین از پشه گیری تا پیل — شد عیال الله و حق نعم المعیل
بس کن ای دون همتِ کوته زبان — تا کیت باشد حیاتِ جاودان
زان نداری میوهٔ مانندِ بید — کابرو بردی پیِ نانِ سفید
زردیِ رو بهترینِ رنگهاست — زانکه اندر انتظارِ آن لقاست
لیک سرخی بر رخی کان لائقست — بهرِ آن آمد که جانش قانعست
گر نداری صبر زین نانِ جانِ حس — کیمیا را گیر و زر گردان تو مس
جامه شوئی کرد خواهی ای فلان — رو مگردان از محلهٔ گازران
قلتی کان از قناعت وز لقاست — آن ز فقر و قلتِ دونان جداست
حبهٔ این گر بیابد سر نهد — وان ز گنج و زر بهمت می جهد
این همه غمها که اندر سینهاست — از بخار و گرد باد و بودِ ماست

آن غمان بیخ کن چون واس ماست
حاش لله طمع من از خلق نیست
از طمع هرگز نخواهم من فسون

انچنین شد و انچنان وسواس ماست
از قناعت در دل من عالمیست
این طمع را کرده ام من سرنگون

باب پنجاه و ششم در طمع

صاف خواهی چشم عقل و سمع را
گر ترا زور طمع بودی بمال
هر کرا باشد طمع الکن بود
پیش چشم او خیال جاه و زر
خواجه در عیبست غرقه تا بگوش
کز طمع عیبش نه بیند طامعی
ور گدا گوید سخن چون زیرکان
کور از خلقان طمع دارد ز جهل

بر دران تو پرده های طمع را
راست کی گفتی ترا زو وصف حال
با طمع کی چشم دل روشن بود
همچنان باشد که مو اندر بصر
خواجه را مالست و مالش عیب پوش
گشت دلها را طمعها جامعی
ره نیابد کاله او در دکان
من ز تو کز تست هر دشوار سهل

باب پنجاه و هفتم در حسد

وز حسد گیرد ترا در ره گلو
کو ز آدم ننگ دارد از حسد

و از حسد ابلیس را باشد غلو
با سعادت جنگ دارد از حسد

عقبهٔ زین صعبتر در راه نیست
ای خنک آنکس حسد همراه نیست

این جسد خانه حسد آمد بدان
کز حسد آلوده باشد خاندان

گر جسد خانه حسد آمد ولیک
آن جسد را پاک کرد الله نیک

طهر بیتی بیان پاکیست
گنج نورست ار طلسم خاکیست

چون کنی بر بی حسد مکر و حسد
زان حسد دل را سیاهیها رسد

خاک شو مردان حق را زیر پا
خاک بر سر کن حسد را همچو ما

خود حسد نقصان و عیب دیگرست
بلکه از جمله کمینها بدترست

هر کسی کو را حسد بینی کند
خویشتن بی گوش و بی بینی کند

آن ابوجهل از محمد ننگ داشت
وز حسد خود را بالا میفراشت

بو الحکم نامش بُد و بوجهل شد
ای بسا اهل از حسد نااهل شد

آن بلیس از ننگ و عار کمتری
خویش را افگند در صد ابتری

از حسد میخواست تا بالا بود
خود چه بالا بلکه خون پالا بود

آن شیاطین خود حسود کهنه اند
یک زمان از رهزنی خالی نیند

یوسفان از مکر اخوان در چهند
کز حسد یوسف بگرگان میدهند

از حسد بر یوسف مصری چه رفت
این حسد اندر کمین گرگیست رفت

Marfat.com

در حسد

لاجرم زین گرگ یعقوب سلیم — داشت بر یوسف همیشه خوف و بیم

گرگ ظاهر کرد و یوسف خود بکشت — این حسد در فعل از گرگان گزشت

هر که را باشد مزاج و طبع سست — او نخواهد هیچکس را تندرست

زان که هر بدبخت خرمن سوخته — می نخواهد شمع کس افروخته

این چند اشعار از دفتر چهارم ست ۱۲

هین کمالی دست آور تا توهم — از کمال دیگران نافی بغم

ای نیفتی ۱۲

هر کرا دید او کمال از چپ و راست — از حسد قولنجش آمد درد خواست

بالضم و فتح لام — چکایست پهلو

در نعیم فانی مال و جسد — چون همی سوزند عامه از حسد

پادشاهان بین که لشکر می کشند — از حسد خویشان خود را می کشند

هان و هان ترک حسد کن با شهان — ورنه ابلیسی شوی اندر جهان

از خدا میخواه دفع این حسد — تا خدایت وارهاند از حسد

کز حسد و زچشم بد بی هیچ شک — سیر و گردش را بگرداند فلک

پر طاوست مبین و پای بین — تا که سوء العین بکشاید کمین

که بلغزد کوه از چشم بدان — یزلقونک از نبی برخوان بدان

احمدا چون کوه لغزید از نظر — در میان راه بی گل بی مطر

در عجب ماندکین لغزش زچیست — من نه پندارم که این عالم تهیست

تا بیاید آیت و آگاه کرد — کان ز چشم بد رسیدت در نبرد

گر بُدی غیری تو در دم لاشدی — صید چشم و سخرهٔ افناشدی

کافران همجنس شیطان آمده — جان شان شاگردِ شیطانان شده

ایں چند اشعار از دفتر چہارم ست ۱۲

صد هزاران خوی بد آموخته — دیدهای عقل و دل بر دوخته

کمترین خوشان بزشتی آن حسد — آن حسد که گردن ابلیس زد

زان سگان آموخته صید و حسد — که نخواهد خلق را ملکِ ابد

وان بنی آدم که عصیان گشته اند — وز حسودی نیز شیطان گشته اند

باب پنجاه و هشتم در عداوت شیطان

طفلِ جان از شیرِ شیطان باز کن — بعد ازانش با ملک انباز کن

تا تو تاریک و ملول و تیره — وان که با دیو لعین همشیره

جان بابا گویدت ابلیس هین — تا بدم بفریبدت دیو لعین

اینچنین تلبیس بابا بات کرد — آدمی را این سیه رُخ مات کرد

در گلو ماند خسِ او سالها — چیست آن خس مهر و جاه و مالها

مال مار آمد که در وی زهرهاست — وان قبول و سجدهٔ خلق اژدهاست

مال خس باشد چو هست ای بی ثبات — در گلویت مانعِ آبِ حیات

گر برد مالت عدوِ پُرفنی — رهزنی را برده باشد رهزنی

هر که دید آن مال و جاهش سجده کرد — سجدهٔ افسوسیان را او بخرد

چون که برگردد ازو آن ساجدش — داند او کان زهر بود و موبدش

جان فدا کردن برای صیدِ غیر — کفرِ مطلق دان و نومیدی ز خیر

چند هنگامه نهی بر راهِ عام — کام جستی بر نیاید هیچ کام

بیشتر رفتست و بیگاهست روز — تو بجد در صیدِ خلقانی هنوز

کارت این بودست از وقتِ لاد — صیدِ مردم کردن از دام و داد

زان شکار و انبهی باد و بود — دست در کن هیچ یابی تار و پود

چون شکارِ خوک آمد صیدِ عام — رنج بیحد لقمه زد خوردن حرام

پس فرشته وارگشته عرضه دار — بهرِ تحریکِ عروق اختیار

وان فرشته خیرها بر رغمِ دیو — عرضه دارد میکند در دل غریو

میشود ز الهامها و وسوسه — اختیارِ خیر و شرت ده کسه

وقتِ تهلیل و نمازِ ای بانمک — زان سلام آورده باید بر ملک

که ز الهام و دعای خوبتان — اختیارِ این نمازم شد روان

باز از بُعدِ گنه لعنت کنی — بر بلیس آنرا کزو نی محتنی

۱ یعنی مراد از افسوسیان فقرا و گویان بدخواه تو اند بود که پیشت میروند و پست عیب میکنند چنانچه سعدی رحمه الله فرماید ؎ در برابر چو گوسفند یکم ۞ در قفا همچو گرگ مردم در ۱۲ ۞ ۲ یعنی کسان فقرا یک کسان مردم را درین دام گفتار کرده تنهای جرب و شیرین فروشند و نقد جنس از آن نقدها را از دست داده اند و زیبنجا تا قبل از این بیت برای کسان خوشامد پرست دنیا دانی چون آرزو بوست فرموده اند فاعتبروا یا اولی الابصار ۱۲ ۳ عرضه داشتن بالفتح آشکارا کردن و نمودن و اظهار کردن مقصود خود پیش داشتن نامه ۱۲ ۴ یعنی فرشته ترغیب کارهای نیک بکند و دیو که عبارت از ابلیس است امر بکارهای بد بکند پس در حقیقت هر دو اختیار است هر خواهی تعمل آری چون کار نیک از تو بعمل آید تابع فرشته شوی و اگر بدی ظاهر شد تابع ابلیس شوی و این هر دو بزور دیگر از تو نمی کنند بلکه سلسله جنبانی سلسله و در از کتاب آب اقتباست ۱۲ تمت

Marfat.com

این دو صد عرضه کننده در شرار
چونکه پرده غیب برخیزد ز پیش
در سخن شان واشناسی بی گزند
دیو گوید ای اسیر طبع و تن
وان فرشته گویدت من گفتمت
آن فلان روزت نگفتم من چنان
ما محب جان روح افزای تو
این زمان خدمت هم می کنم
آن کره بابات را بوده عدا
آن گرفتی وان ما انداختی
این زمان ما را و ایشان را عیان
بس عداوتها که آن یاری بود
هر که در دنیا خورد تلبیس دیو
چونکه ویران کرد چندین عالم او
هر که جست از دام شیطان در نماز

در حجاب غیب آمد عرضه دار
تو به بینی روی دلالان خویش
کان سخن گویان نهان اینها بدند
عرضه میکردم نکردم زور من
که ازین شادی فزون گردد غمت
که ازان سوی ست ره سوی جنان
ساجدان مخلص با بای تو
سوی مخدومی صلایت میزنم
در خطاب اسجدو کرده ابا
حق خدمتهای ما نشناختی
در نگر بشناس از محزونیان
بس خرابیها که معماری بود
وز عدو دوست را تعظیم دیو
پس بگفت انی بریء منکم
رست از قید دو عالم وقت راز

زانکه این شیطان عدوِ جان تست — دائما در فکرتِ ایمانِ تست
بانگِ شیطان گله بانِ اشقیاست — بانگِ سلطان پاسبانِ اولیاست

باب پنجاه و نهم در مدح طاعت

آدمی را هست در هر کار دست — لیک از و مقصود این خدمت بدست
ما خلقتُ الجنَّ والانسَ بخوان — جز عبادت نیست مقصود از جهان
ذوق دارد هر کسی در طاعتی — لاجرم نشکیبد از وی ساعتی
ما درین دهلیز قاضیِ قضا — بهرِ دعوی الستُ بربکم و بلی
که بلی گفتیم آن را از امتحان — فعل و قول ما شهودست و عیان
این نماز و روزه و حج و جهاد — هم گواهی دادنست از اعتقاد
این زکاتِ مال و ترکِ این جسد — هم گواهی دادنست از سرِّ خود
فعل و قول اظهارِ سرّست و ضمیر — هر دو پیدا میکند سرِّ ستیر
بر مصلّی مسجد آمد هم گواه — کوهی آمد بمن از دور راه
این گواهی چیست اظهارِ نهان — خواه قول و خواه فعل و غیرِ آن
فعل و قول آمد گواهانِ ضمیر — زین دو بر باطن تو استدلال گیر
تزکیه باید گواهان را بدان — تزکیه‌اش صدقی که موقوفی بدان

بهرِ این آورد مایزدان برون | ما خلقتُ الانسَ الا یعبدون
چون تو می بینی که نیکی می کنی | بر حیات و راحتی بر می زنی
چون که تقصیر و فسادی میرود | آن حیات و ذوق پنهان می شود
دست کو را نه بحبل الله بزن | جز بامر و نهیِ یزدانی متن
چیست حبل الله رها کردن هوا | کین هوا شد صرصری مر عاد را
خلق در زندان نشسته از هواست | مرغ را پر ها به بسته از هواست
خشمِ شحنه شعلهٔ نار از هواست | رفته از مستوریان عار از هواست
لا تطرق فی هواک سُلّ سبیل | من جناب الله نحو السلسبیل
لا تکن طوعَ الهوی مثل الحشیش | ان ظلّ العرش اولی من عریش
گوش سر بر بند از هزل و دروغ | تا به بینی شهر جان با فروغ
هیچ دارز و زر غیری بر نداشت | هیچکس ندرود تا چیزی نکاشت
سال هیکه گشت و وقتِ کشتنی | جز سیه روئی و فعلِ زشتنی
روز هیکه لاشه لنگ و ره دراز | کارگه ویران عمل رفته ز ساز
بینهای خوی بد محکم شده | قوتِ برکندن آن گم شده
کرم در زیرِ درختِ تن فتاد | بایدش بُرّید و بر آتش نهاد

هین وهین ای راه رو بیگاه شد
آفتابِ عمر سوی چاه شد

این دو روزک را که روز هست زود
پرفشانی بکن از راهِ جود

اینقدر تخمی که ماندستت بباز
تا برویذ زین دو دم عمرِ دراز

تا نمردست این چراغِ باگهر
هین فتیلش ساز و روغن زود تر

هین مگو فردا که فردا ها گذشت
تا بکلی نگذرد ایامِ کشت

عمرِ تو مانندِ همیانِ زرست
روز و شب مانندِ دینارِ شمرست

در زمانه مر ترا سه همرهند
آن یکی وافی و آن دو غدرمند

آن یکی یاران و دیگر رخت و مال
وان سوم وافیست آن حسن الفعال

مال ناید با تو بیرون از قصور
یار آید لیک آید تا بگور

چون ترا روزِ اجل آید به پیش
یار گوید از زبانِ حالِ خویش

تا بدینجا بیش همره نیستم
بر سرِ گورت زمانی بایستم

فعلِ تو وافیست زو کن ملتحد
که در آید با تو در قعرِ لحد

پس پیمبر گفت بهرِ این طریق
با وفاتر از عمل نبود رفیق

گر بود نیکو ابد یارت شود
ور بود بد در لحد مارت شود

عاشقانت در پسِ پرده کرم
بهرِ تو نعره زنان هین دمبدم

عاشقِ آن عاشقانِ غیب باش — عاشقانِ پنجروزه کم تراش

که بخوردندت بخدعه جذبهٔ — سالها زیشان ندیدی حبّهٔ

وقتِ صحت با تو یارند و حریف — وقتِ درد و غم بجز حق کو لطیف

وقتِ دردِ چشم و دندان هیچکس — دستِ تو گیرد بجز فریادرس

پس همان درد و مرض را یاد دار — چون ایاز آن پوستین کن اعتبار

در تمامِ کارها چندین مکوش — جز بکاری که بود در دین مکوش

عاقبت تو رفت خواهی ناتمام — کارهایت ابتر و نانِ تو خام

وان عمارت کردنِ گور و لحد — نی بسنگست و بچوب و نی لبد

بلکه خود را در صفِ گوری کنی — در منی او کنی دفنِ تمنی

خاکِ او گردی و مدفونِ غمش — تا دمت یابد مددها از دمش

گورخانه قبّها و کنگره — نبود از اصحابِ معنی آن سره

از برون بر ظاهرش نقش و نگار — وز درون اندیشهای زارزار

همچو گورِ کافران بیرون جلل — اندرون قهرِ خدا عز و جل

حق همی گوید چه آوردی مرا — اندرین مهلت که من دادم ترا

عمرِ خود را در چه پایان برده — قوّت و قوّت در چه فانی کرده

گوهر دیده کجا فرسوده
پنج حس را در کجا پالوده

چشم و گوش و هوش گوهرهای عرش
خرج کردی چه خریدی تو ز فرش

دست و پا دادیم چون بیل و کلند
من به بخشیدم ز خود آن کی شدند

آن مکن که هست مختار نبی
وان مکن که کرد مجنون و صبی

باب شصتم در مذمت معصیت

هر روش هر ره که آن محمود نیست
عقبه و مانعی و رهزن نیست

بس کسان کایشان ز طاعت گم شدند
دل برضوان و ثواب آن نهند

توبه نندیشند دگر شیرین شود
بر دلش آن جرم تاب دین شود

آن پشیمانی و یارب رفت از او
شست بر آیینه زنگ پنج تو

آهنش را زنگها خوردن گرفت
گوهرش را رنگ کم کردن گرفت

خود حقیقت معصیت باشد خفی
بس کدرکان را تو پنداری صفی

چون ز دستت زخم بر مظلوم رفت
آن درختی گشت از وز قوم رست

چون ز خشم آتش تو در دلها زدی
مایهٔ نار جهنم آمدی

آن سخنهای چو مار و کژدمت
مار و کژدم گشت می گیرد دمت

پیشها و خلقها همچون جهیز
سوی خصم آید روز رستخیز

گرچه دیوار افکند سایه دراز — باز گردد سوی او آن سایه باز

این جهان کوهست و فعل ما ندا — سوی ما آید نداها را صدا

حمله بر خود میکنی ای ساده مرد — همچو آن شیری که بر خود حمله کرد

اشارتست بقصهٔ شیر و ژباه ۱۲

ای زده بر بیخودان تو ذوالفقار — بر تن خود میزنی تو هوشدار

هر که او بنهاد ناخوش سنتی — سوی او نفرین رود هر ساعتی

نیکوان رفتند و سنتها بماند — وز لئیمان ظلم و لعنتها بماند

تا قیامت هر که جنس آن بدان — در وجود آید بود در عین بدان

بر کنار بامی ای مست مدام — پست بنشین یا فرود آ والسلام

هر زمانی که شدی تو کامران — آن دم خوش را کنار بام دان

سیرتی کان در وجودت غالبست — هم بدان تصویر حشرت واجبست

روز محشر هر نهان پیدا شود — هم ز خود هر بیخبری رسوا شود

دست و پا بدهد گواهی با بیان — بر فساد و بر تبیین مستعان

دست گویدمن چنین دزدیده ام — چشم گوید من چنین بوسیده ام

پای گوید من شدستم تا سنی — فرج گوید بکردستم زنی

چشم گوید کرده ام غمزه حرام — گوش گوید چیده ام سوء الکلام

۱۲ عبد اللطیف رحمه الله تعالی

Marfat.com

گر همی خواهی سلامت از ضرر
یعنی حاصل کلام و مقصود از ینمقام تنبیه همین مضمون
اینچنین مشکین که زلفِ یارِ ماست
حلمِ حق گرچه مُواساها کند
اینچنین نخلی که لطفِ یارِ ماست
اینچنین لطفی چو نیلی میرود
حبذا دو چشمِ پایان بین راد
هر که او عصیان کند شیطان شود
دیو سوی آدمی شد بهرِ شر
تا تو بودی آدمی دیو از پیت
چون شدی در خوی دیوی استوار
سر ز خفتن کی توان برداشتن
خوابِ مرده لقمه مرده یار شد
آنکه تخمِ خار کارد در جهان
گر گلی گیرد بکف خاری شود
کیمیای زهر مارست آن شقی

چشم ز اول بند و پایان را نگر
چونکه بی عقلیم این زنجیر پاست
لیک چون از حد بشد رسوا کند
چونکه ما دزدیم نخلش دارِ ماست
چونکه فرعونیم جوی خون شود
که نگهدارند تن را از فساد
کو حسودِ دولتِ نیکان شود
سوی تو ناید که از دیوی بتر
میدوید و میچشانید او میت
میگریزد از تو دیو نابکار
یا چنین صد تخمِ غفلت کاشتن
خواجه خفت و دزدِ شب در کار شد
هان و هان او را مجو در گلستان
ور سوی یاری رود ماری شود
برخلافِ کیمیای متقی

باب شصت و یکم در عدل و ظلم

عدل چه بود آب دہ اشجار را — ظلم چه بود آب دادن خار را

عدل و وضع نعمتی بر موضعش — نی بہر بیخی کہ باشد آب کش

ظلم چه بود وضع در ناموضعی — کہ نباشد جز بلا را منبعی

ظلم آری مدبری جفّ القلم — عدل آری برخوری جفّ القلم

ہین جفا را ہم جفا جفّ القلم — وان وفا را ہم وفا جفّ القلم

فعل تست این غصّہای مبدم — این بود معنی قد جفّ القلم

ای دریدہ پوستین یوسفان — گر بدرّد گرگ آن از خویش دان

ای کہ تو از جاہ ظلمی میکنی — از برای خویش چاہی می کنی

این ندانی کز پی چہ چہ کنی — ہمدران چہ عاقبت خود افگنی

گرد خود چون کرم پیلہ بر متن — بہر خود چہ میکنی اندازہ کن

چاہ مظلم گشت ظلم ظالمان — اینچنین گفتند جملہ عالمان

ہر کہ ظالم تر چہش با ہول تر — عدل فرمود ست بدتر را بتر

ای زنندہ بی گناہان را قفا — در قفای خود نمی بینی چرا

مر ضعیفان را تو بی خصمی مدان — از نبی اذ جار نصر الله بخوان

گر تو پیلی خصم تو از تو رمید
آنکه از پنجه بسی سرها بکوفت
هست دنیا قهرخانه کردگار
تو مرا چون برّه دیدی بی شبان
کی کم از برّه کم از بز غاله ام
حارسی دارم که ملکش می سزد
سرد بود آن باد یا گرم آن حکیم
گر ضعیفی در زمین خواهد امان
گر بنالد آسمان گریان شود
تا دل مرد خدا ناید بدرد
صد هزاران شهر را خشم شهان
خشم مردان خشک گرداند سحاب
خشم مکر و ظلم تو الله باد
گرچه خوی آن عوان هست ای خدا
سگ همارهٔ حمله بر مسکین کند

نیک جز اطیرا ابابیل رسید
همچو خس جاروب مرگش پاک رفت
قهر بین چون قهر کردی اختیار
تو گمان بردی ندارم پاسبان
که نباشد حارس از دنباله ام
داند او بادی که بر من می وزد
نیست غافل نیست غائب ای سقیم
غلغل افتد در سپاه آسمان
در بگرید چرخ یارب خوان شود
هیچ قومی را خدا رسوا نکرد
سرنگون کردست ای بدگمان
خشم دلها کرد عالمها خراب
فضل و عقل تو ز ما کوتاه باد
که همارهٔ خلق را خواهد بلا
تا تواند زخم بر غمگین زند

گر خبر آید که شه جرمی نهاد — بر مسلمانان شود او زفت شاد

در خبر آمد که شه رحمت نمود — از مسلمانان فکند آن را بجود

ماتمی در جانِ او افتد از آن — صد چنین او پرده‌ها دارد عوان

این عوان در حقِّ غیری سود شد — لیک اندر حقِّ خود مردود شد

رحمِ ایمانی از و ببریده شد — کینِ شیطانی بر و پیچیده شد

هر کرا خوی نکو باشد برست — هر کسی کو شیشهٔ دل باشد شکست

باب شصت و دوم در حسن خلق

من ندیدم در جهان جستجو — هیچ اهلیت به از خوی نکو

در عدو باشد همین احسان نکوست — که باحسان بس عدو گشتست دوست

ور نگردد دوست کینش کم شود — زانکه احسان کینه را مرهم شود

تو هم از دشمن چو کینه می‌کشی — ای زبون شش غلط در هر ششی

آن عداوت اندرو عکسِ حقست — کز صفاتِ قهر آنجا مشتقست

وان گنه در تو ز عکسِ جرمِ تست — باید آن خواری ز طبعِ خویش شست

خلق زشتت اندر رویت نمود — که ترا او صفحهٔ آئینه بود

چونکه قبحِ خویش دیدی ای حسن — اندر آئینه بر آئینه مزن

Marfat.com

در پی خوش باش و با خوش خوش نشین — خو پذیری گل و روغن به بین

در گزر از فضل و ز جلدی فن — کار خدمت دارد و خلق حسن

پس بدانکه صورت خوب و نکو — با خصال بد نیرزد یک تسو

ور بود صورت حقیر و ناپذیر — چون بود خلقش نکو در پاش میر

صورت ظاهر فنا گردد بدان — عالم معنی بماند جاودان

چند بازی عشق با نقش سبو — بگذر از نقش سبو و آب جو

صورتش دیدی ز معنی غافلی — از صدف در را گزین گر عاقلی

بارها از خوی بد خسته شدی — حس نداری سخت بی حس آمدی

خار بین دان هر یکی خوی بدت — بارها در پای خار آخر زدت

بمعنی درخت خار چون گلبن بمعنی درخت گل ۱۲

تو به گلبن وصل کن این خار را — نار وصل کن با نار نور یار را

تا که نور او کشد نار ترا — نور او گلشن کند خار ترا

باب شصت و سوم در سخا

لب به بند و کف پر از زر برگشا — بخل تن بگذار و پیش آور سخا

ترک شهوتها و لذتها سخاست — هر که در شهوت فروشد بر نخاست

این سخا شاخیست از سرو بهشت — وای او کز کف چنین شاخی بهشت

می بردشاخ سخای خوب کیش — مر ترا بالا کشان تا اصل خویش

آن فتوت بخشش بی علتست — پاکبازی خارج هر ملتست

گفت پیغمبر که دائم بهر پند — دو فرشته خوش منادی میکنند

کای خدایا منفقان را سیر دار — هر درم شان را عوض ده صد هزار

کای خدایا ممسکان را در جهان — تو مده الا زیان اندر زیان

گر نماند از جود در دست تو مال — کی کند فضل الهت پایمال

هر که کار و گرد و انبارش تهی — لیکش اندر مزرعه باشد بهی

وانکه در انبار ماند و صرفه کرد — متهٔ و موش حوادث پاک خورد

غل بخل از دست و گردن دور کن — بخت نو دریاب از چرخ کهن

باب شصت و چهارم در ادب

از ادب پر نور گشتست این فلک — از ادب معصوم و پاک آمد ملک

از خدا جوئیم توفیق ادب — بی ادب محروم گشت از لطف رب

بی ادب تنها نه خود را داشت بد — بلکه آتش در همه آفاق زد

مائده از آسمان در میرسید — بی صداع و بی فروغت و بی خرید

در میان قوم موسی چند کس — بی ادب گفتند کو سیر و عدس

منقطع شد نان و خوان از آسمان — ماند رنج زرع و بیل و داس مان

زان گداروبان نادیده ز آز — آن در رحمت بر ایشان شد فراز

هر چه بر تو آید از ظلمات و غم — آن ز بی باکی و گستاخیست هم

این همه غمها که اندر سینهاست — از بخار و گرد باد و بود ماست

بُد ز گستاخی کسوف آفتاب — شد عزازیل ز جرأت رد باب

هر که بیباکی کند در راه دوست — رهزن مردان شد و نامرد اوست

هین مدو گستاخ در دشت بلا — هین مرو کورانه اندر کربلا

آن گروهی کز ادب بگریختند — آب مردی و اب مردان ریختند

ای تواضع برده پیش ابلهان — ای تکبر کرده تو پیش شهان

گرچه شه با تو نشیند بر زمین — خویش را بشناس و نیکوتر نشین

آن تکبر بر خسان خوبست و چست — هین مرو معکوس عکسش بند نیست

ما کیم اندر جهان پیچ پیچ — چون الف او خود ندارد هیچ هیچ

پیچ دیگر بر چنین پیچی منه — نام دولت بر چنین هیچی منه

بشنو این پند از حکیم غزنوی — تا بیابی در تن کهنه نوی

ناز را روی مباید همچو ورد — چون نداری گرد بدخوئی مگرد

Marfat.com

زشت باشد روی نازیبا و ناز — سخت باشد چشم نابینا و باز

پیش یوسف نازش خوبی مکن — جز نیاز و آهِ یعقوبی مکن

معنیِ مردن ز طوطی بُد نیاز — در نیاز و فقر خود را مرده ساز

تا دمِ عیسی ترا زنده کند — همچو خویشت خوب و فرخنده کند

از بهاران کی شود سرسبز سنگ — خاک شو تا گل بروید رنگ رنگ

سالها تو سنگ بودی دلخراش — آزمون را یکزمانی خاک باش

دل نگهدار ای بیحاصلان — در حضور و حضرتِ صاحبدلان

پیشِ اهلِ دل ادب بر باطنست — زانکه دل شان بر سرائر فاطنست

همچنان که گفته آن یارِ رسول — چون نبی برخواندی بر ما این فضول

آن رسولِ مجتبی وقتِ نثار — خواستی از ما حضور و صد وقار

آنچنان که بر سرت مرغی بود — کز فراقش جانِ تو لرزان شود

تو نیاری هیچ جنبیدن ز جا — تا نگیرد مرغِ خوبِ تو هوا

دم نیاری زو به بندی سرقه را — تا نیاید که بپرّد آن هما

ور کست شیرین بگوید یا ترش — بر لب انگشتی نهی یعنی خمش

حیرتِ آن مرغ خاموشت کند — بر نهد سر دیگ و در جوشت کند

جز خضوع و بندگی و اضطرار — اندر آنحضرت ندارد اعتبار

پیش بینایان کنی ترکِ ادب — نارِ دوزخ را ازان گشتی حطب

حق چو سیما را معرّف خوانده است — چشمِ عارف سوی سیما مانده است

گفت سیماهُم وجوهم کردگار — که بود غمّاز باران سبزه زار

باب شصت و پنجم در کبر و عُجب

چند حرفِ طمطراق و کار و بار — کار و بارِ خود ببین و شرم دار

کبر زشت و از گدایان زشت تر — روزِ سرد و برف انگه جامه تر

چند دعوی و دمِ بادِ بروت — ای ترا خانه چو بیت العنکبوت

خلق را طاق و طرم عاریتست — امر را طاق و طرم ماهیتست

از پیِ طاق و طرم خواری کشند — بر امیدِ عزّ در خواری خوشند

بر امیدِ عزّ ده روزِ خدوک — گردنِ خود کرده اند از غم چو دوک

ابتدای کبر و کین از شهوتست — راسخیِ شهوت از عادتست

چون ز عادت گشت محکم خوی بد — خشمش آید بر کسی کت واکشد

بت پرستان چونکه خوبانت کنند — مانعانِ راهِ بُت را دشمنند

چون خلافِ خوی تو گوید کسی — کینها خیزد ترا با او بسی

Marfat.com

که مرا از خوی من بری کند — خویش بر من میر و سر در میکند

تو بدان فخر آوری کز ترس و بند — چاپلوست کرد مردم روز چند

هر کرا مردم سجودی می کنند — زهر اندر جان او می آگنند

آن تکبر زهر قاتل دان که هست — از می پر زهر شد آن گیج مست

چون می پر زهر نوشد مدبری — از طرب یکدم بجنباند سری

بعد یکدم زهر بر جانش فتد — زهر در جانش کند داد و ستد

ای خنک آنرا که ذلت نفسه — وای آن کز سرکشی شد خوی او

نردبان خلق این ماو من ست — عاقبت زین نردبان افتادنست

هر که بالاتر رود ابله ترست — کاستخوان او بتر خواهد شکست

این فروعست و اصولش آن بود — کز ترفع شرکت یزدان بود

حد خود بشناس و در بالا مپر — تا نیفتی در نشیب شور و شر

مومنان آیینهٔ همدیگرند — این خبر را هم پیمبر آورند

ای بدیده عکس بد در روی عم — بد نه عمست آن توئی از خود مرم

خانه روزن ساختی شیشه کبود — نور خورشیدی کبودت می نمود

گر نه کوری این کبودی وان خویش — خویش را گوید مگو کس را تو پیش

ای خنک جانی که عیب خویش دید — هر که عیبی گفت آن بر خود خرید

زاغ گر زشتی خود بشناختی — همچو برف از درد و غم بگداختی

زلت آدم ز اشکم بود و باه — وان ابلیس از تکبر بود و جاه

لاجرم او زود استغفار کرد — وان لعین از توبه استکبار کرد

این چند اشعار از دفتر ششم ست ۱۲

خود چه باشد پیش نور مستنیر — کر و فر افتخار بوالبشر

گوشت پاره آلت گویای او — پیه پاره منظر بینای او

مسمع او آن دو پاره استخوان — مدرکش دو قطره خون یعنی جنان

از منی بودی منی را واگزار — ای ایاز آن پوستین را یاد دار

کرمکی واز قذر آگنده — طمطراقی در جهان افگنده

قذر بالتحریک پلیدی ۱۲

باد را بشکن که بس فتنه ست باد — پیش ازان کت بشکند او همچو عاد

عاد را آن باد ز استکبار بود — یار خود پنداشتند اغیار بود

کبر زان جوید همیشه جاه و مال — که ز سرگینست گلخن را کمال

مال چون مارست و آن جاه اژدها — سایهٔ مردان ز مرد این دو را

این چند اشعار از دفتر چهارم ۱۲

زان ز مرد مار را دیده جهد — کور گردد مار و رهرو وارهد

خواجه باز آ از منی و از سری — سروری جو کم طلب کن سروری

باب شصت و ششم در آفت ریاست

انچه منصب میکند با جاهلان
از فضیحت کی کند صدر اسلان

حرص بد یکتاست این پنجاه تاست
حرص و شهوت مار و منصب اژدهاست

حرص بد از شهوت حلقست و فرج
در ریاست بیست چندانیش درج

حرص حلق و فرج هم از بد رگیست
لیک منصب نیست آن اشکنگیست

بیخ و شاخ این ریاست را اگر
باز گویم دفتری باید دگر

مال و منصب تا کسی آرد بدست
طالب رسوائی خویش او شدست

یا کند بخل و عطا ها کم دهد
یا سخا آرد بنا موضع نهد

حکم چون در دست گمراهی فتاد
جاه پندارید و در چاه اوفتاد

احمقان سرور شدستند و زبیم
عاقلان سرها کشیده در گلیم

آنخداوندی که نبود راستین
مردرانی دست دان نی آستین

آنخداوندیکه در دیده بود
بیدل و بیجان و بی دیده بود

آنخداوندی که دادندت عوام
باز بستانند از تو همچو وام

ده خداوندی تو عاریت بحق
تا خداوندیت بخشد متفق

مهتری نفطست و آتش ای غوی
ای برادر چون برآرزمیروی

هرچه او هموار باشد باز مین
هر کجا خواهد خداد وزخ کند

تیرها را کی هدف گردد ببین
اوج را بر مرغ وام وفخ کند

از اینجا چند شعر از دفتر چهارم از قصهٔ آنکه شناسای قدر حق پرسید

هم ز دندانت برارد دردها
تا بگوئی دوزخست واژدها

یا کند آب دهانت را عسل
که بگوئی این بهشتست وحلل

از بُنِ دندان برویاند شکر
تا بدانی قدرتِ حکمِ قدر

پس بدندان بیگناهان را مگز
فکر کن از ضربتِ نامحترز

شیطنت گردن کشی بُد در لغت
مستحقِ لعنت آمد این صفت

صد خورنده گنجد اندر گردِ خوان
دوریاست می نگنجد در جهان

آن شنیدستی که الملکُ عقیم
قطع خویشی کرد ملکت جو زبیم

که عقیم ست و ورا فرزند نیست
همچو آتش با کسش پیوند نیست

هرچه یابد او بسوزد بر درد
چون نیابد هیچ خود را میخورد

هیچ شو واره تو از دندانِ او
رحم کم جو از دلِ سندانِ او

چونکه گشتی هیچ از سندان مترس
هر صباح از فقرِ مطلق گیر درس

هست الوهیت رداءِ ذوالجلال
هر که در پوشد برو گردد وبال

منصبی کانم ز رویت مُحجبست
عین معزولیست نامش منصبست

Marfat.com

تاج ازان اوست وزان ما کمر — وای او کز حدِّ خود دارد گذر

فتنهٔ تست این پرِ طاؤسیت — کاشتراکت باید و قدّوسیت

خویش را عریان کن از فضل و فضول — تا کند هر دم ترا رحمت نزول

زیرکی ضدِّ شکستست و نیاز — زیرکی بگزار و با گولی بساز

بیشتر ز اصحاب جنت ابلهند — تا ز شرِّ فیلسوفی وارهند

بار خود بر کس منه بر خویش نه — سروری را کم طلب درویش به

چونکه کرد ابلیس خو با سروری — دید آدم را بتحقیر از خری

سروری چون شد دماغت را ندیم — هر که بشکستت شود خصمِ قدیم

شاه را باید که باشد خوی رب — رحمتِ او سبق دارد بر غضب

باب شصت و هفتم در رحم و شفقت

سبقِ رحمت بر غضب هست ای فتا — لطف غالب بود در وصفِ خدا

این چند اشعار از دفتر پنجم ست ۱۲

بندگان دارند لابد خوی او — مشکها شان پر ز آبِ جوی او

آن رسولِ حق قلاوزِ سلوک — گفت الناس علی دین الملوک

نی غضب غالب بود مانند دیو — بی ضرورت چون کند از بهر ریو

نی حلیمی مخنث وار نیز — که شود زن روسپی زان کنیز

خیر کن با خلق بهر ایزدت — تا بیابی راحت جان خودت

آنکه سرها بشکند او از غلو — رحم حق و خلق نا بد سوی او

بر بدیهای بدان رحمت کنید — بر منی و خویش هین لعنت کنید

هین مبادا غیرت آید از کمین — سرنگون افتند در قعر زمین

بر همه کفار ما را رحمت ست — گرچه جان جمله کافر نعمت ست

بر سگانم رحمت و بخشایش ست — که چرا از سنگهاشان بالش ست

آن سگی که می گزد گویم دعا — که ازین خواریهاش ای خدا

این سگان را هم دران اندیشه دار — که نباشد از خلائق سنگسار

زان بیاورد اولیا را بر زمین — تا کند شان رحمة للعالمین

گفت پیغمبر که رحم آرید بر — حال من کان غنیا فافتقر

والذی کان عزیزا فاحتقر — او ضعیفا عالما بین المضر

گفت پیغمبر که با این سه گروه — رحم آرید ار ز شهرند ار ز کوه

آنکه او بعد از عزیزی خوار شد — وان تونگر هم که بی دینار شد

وان سوم آن عالمی اندر جهان — مبتلا گردد میان جاهلان

زانکه از عزت بخواری آمدن — همچو قطع عضو باشد از بدن

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان — غالب آید سخت بر صاحبدلان

باز بر زن جاهلان چیره شوند — زانکه ایشان تند و بس خیره شوند

کم شود شان رقت و لطف و داد — زانکه حیوانیست غالب بر نهاد

مهر و رقت وصفِ انسانی بود — خشم و شهوت وصفِ حیوانی بود

ستر کن تا بر تو ستاری کنند — تا به بینی ایمنی بر کس مخند

آنچه بر تو خواه آن باشد پسند — بر دگر کس آن کن از رنج و گزند

گرچه صرصر بس درختان میکند — با گیاه تر وی احسان میکند

دست داد ست خدا کاری بکن — مکسبی کن یاریِ یاری بکن

زانکه جمله کسب ناید از یکی — هم در دگر هم سقا هم حایکی

هین بانبازیست عالم برقرار — هر کسی کاری گزیند ز اقتدار

هر کسی در مکسبی پا می نهد — یاریِ یاران دیگر مے دهد

هر دزو نی که خیال اندیش شد — چون دلیل آری خیالش بیش شد

چون سخن در وی رود علت شود — تیغ غازی دزد را آلت شود

پس جوابِ او سکوتست و سکون — هست با ابله سخن گفتن جنون

آن خیال و وهم بد چون شد پدید — صد هزاران یار را از هم برید

عالمِ وهم و خیال و طبع و بیم
هست رهرو را یکی بندِ عظیم

ظنِ نیکو بر برادرانِ صفا
گرچه آید ظاهر از ایشان جفا

هین ز بدنامان نباید ننگ داشت
گوش بر اسرارِ ایشان باید گماشت

مشفقی گر کرد جور از امتحان
عقل باید کو نباشد بدگمان

بلکه کوه و سنگ و آب و خاک را
هست واگشتِ نهانی با خدا

هیچ کافر را بخواری منگرید
که مسلمان رفتنش باشد امید

چه خبر داری ز ختمِ کارِ او
که بگردانی از و یکباره رو

در میانِ بحر اگر بنشسته ام
طمع در آبِ سبو هم بسته ام

زور را بگذار و زاری را بگیر
رحم سوی زاری آید ای فقیر

باب شصت و هشتم در تضرع و بکا

چون خدا خواهد که مان یاری کند
میل ما را جانب زاری کند

داغِ دل آور که در میدانِ درد
اهلِ دل از داغ بشناسند مرد

آن خنک چشمی که آن گریانِ اوست
وی همایون دل که آن بریانِ اوست

آخرِ هر گریه آخر خنده ایست
مردِ آخربین مبارک بنده ایست

ای خنک آن کو نکو کاری گرفت
زور را بگذاشت او زاری گرفت

Marfat.com

هر کجا آبِ روانِ حضرت بود — هر کجا اشکِ روانِ رحمت بود

زانکه آدم زان عتاب از اشک رست — اشکِ دم باشد دمِ توبه پرست

بهرِ گریه آدم آمد بر زمین — تا بود گریان و نالان و حزین

آدم از فردوس و از بالای هفت — پای ماچان از برای عذر رفت

گز پشتِ آدمی و زصلبِ او — در طلب میباش و هم در تلبِ او

زاتشِ دل داب دیده نقل ساز — بوستان از ابر خورشیدست تاز

تو چه دانی ذوقِ آبِ دیدگان — عاشقِ نانی تو چون نادیدگان

گر تو این انبان زنان خالی کنی — پر ز گوهرهای اجلالی کنی

اشک کان از بهرِ او بارند خلق — گوهرست و اشک پندارند خلق

نالهٔ آنرا نالها خوش آیدش — از دو عالم نالهٔ و غم بایدش

هر که باشد شاه دردش را دوا — گر چو نی نالد نباشد بینوا

چون تضرع را برِ حق قدرهاست — وان بها کانجاست زاری را کجاست

هین مدا کنون میان راحت بند — خیز ای گریده و دائم بخند

که برابر می کند شاهِ مجید — اشک را در وزن با خونِ شهید

اشک میبار و همی سوزان طلب — همچو شمعِ سر بریده نیم شب

تا نگرید کودکِ حلوا فروش
بحرِ بخشایش نمی آید بجوش

چون بگرید او بجوشد رحمتم
آن خروشنده بنوشد نعمتم

رحمتم موقوفِ آن خوش گریهاست
چون گریست از بحرِ رحمت موج خاست

زامرِ حق وابکوا کثیراً خواندهٔ
چون سرِ بریان چه خندان ماندهٔ

گفت فلیبکوا کثیراً گوش دار
تا بریزد شیرِ فضلِ کردگار

ذوقِ خنده دیدهٔ ای خیره خند
ذوقِ گریه بین که هست آن کانِ قند

روشنی خانه باشی همچو شمع
گر فرو باری تو همچون شمع دمع

چون جهنم گریه آرد یادِ آن
پس جهنم خوشتر آید از جنان

خندها در گریها آمد کتیم
گنج در ویرانها جوای سلیم

تو که یوسف نیستی یعقوب باش
همچو او در گریه و آشوب باش

اشک خواهی رحم کن بر اشکبار
رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر

پس بدان این اصل را ای اصل جو
هر کرا در دستِ او بُرد ست گو

هر کجا دردی دوا آنجا رود
هر کجا پستیست آب آنجا رود

هر که او بیدارتر پر دردتر
هر که او آگاه تر رُخ زردتر

ای دریغا اشکِ من دریا بُدی
تا نثارِ دلبرِ زیبا بُدی

دیدهٔ بر دیگران نوحه گرے
مدتی بنشین و بر خود میگری

زانکه شمع از گریه روشن تر شود
زابرِ گریان شاخِ سبز و تر شود

کی نشیند آتش تهدید و خشم
گر بباشد برقِ دل و ابرِ دو چشم

کی بجوشد چشمها ز آبِ زلال
کی بروید سبزهٔ ذوقِ وصال

کی بنفشه عهد بندد با سمن
کی گلستان راز گوید با چمن

کی درختی سر فشاند در هوا
کی چناری کف کشاید در دعا

برفشاند گیرد ایامِ بهار
کی شگوفه آستینِ پر نثار

کی گل از کیسه برآرد زر برون
کی فروزد لاله را رخ همچو خون

رحمتِ کلی قوی تر دایه است
زاری و گریه عجب سرمایه است

تا بجوشد شیرهای مهرهاش
گفت ادعوا الله بیزاری مباش

بنده را که در نماز آرد بزار
دعوت زاریست روزی پنج بار

وان فلاح این زاریست و اقتراح
نعرهٔ موذن که حی علی الفلاح

تا نگرید طفل کی جوشد لبن
تا نگرید ابر کی خندد چمن

که بگریم تا رسد دایه شفیق
طفل یکروزه همی داند طریق

کم دهد بی گریه شیر او رایگان
تو نمیدانی که دایهٔ رایگان

یعنی او تعالی

ایں هر دو شعر از دفتر ششم است ۱۲

ناچه از ایں بیت تا هفتم از دفتر دوم است از نقد انکار کردن فلسفی بر قرآن مجید ۱۲

بقیه تحقیق شیر ۱۲

ارشاد و رونق ۱۲

Marfat.com

گریهٔ ابرست و سوزِ آفتاب — استنِ دنیا همین دو رشته تاب
گر نبودی سوزِ مهر و اشکِ ابر — کی شدی اجسامِ ما زفت و سطبر
کی بُدی معمور این هر چار فصل — گر نبودی این تف و این گریه اصل
آفتابِ عقل را در سوز دار — چشم را چون ابر اشک افروز دار
گریه با صدق بر جانها زند — تا که چرخ و عرش را گریان کند

حکایت

زاهدی را گفت یاری در عمل — کم گری تا چشم را ناید خلل
گفت زاهد از دو بیرون نیست حال — چشم بیند یا نه بیند آن جمال
گر ببیند نورِ حق خود چه غمست — در وصالِ حق دو دیده کی کمست
ور نخواهد دید حق را گو برو — اینچنین چشمِ شقی گو کور شو
غم مخور از دیدگان عیسی ترست — چپ مرو تا بخشدت دو چشم راست

باب شصت و نهم در دعا

گر نداری تو دمِ خوش در دعا — رو دعا میخواه زاخوانِ صفا
آرزو میخواه لیک اندازه خواه — بر نتابد کوه را یک برگِ کاه
در حدیث آمد که مومن در دعا — چون امان خواهد ز دوزخ از خدا

دوزخ از وی هم امان خواهد بجان — که خدایا دور دارم از فلان

دوزخ از مومن گریزد آنچنان — که گریزد مومن از دوزخ بجان

زانکه گوید دوزخ ای مومن تو زود — برگزر که نور تو نارم ربود

ایمن آباد است این راهِ نیاز — ترکتازش گیر و با آن ره بساز

ای اخی دست از دعا کردن مدار — با اجابت بارِ دِ اویت چه کار

هر کرا دل پاک باشد ز اعتزال — آن دعایش میرود تا ذوالجلال

پس بفیز احاجت ای محتاج زود — تا بجوشد در کرم دریاے جود

آنچنان کن که دهانها مر ترا — در شب و در روزها گوید دعا

کان دعای شیخ نی چون دعاست — فانیست و گفتِ او گفتِ خداست

چون خدا از خود سوال و کد کند — پس دعای خویش را چون رد کند

آن دعای بیخودان خود دیگرست — آن دعا زو نیست گفتِ داورست

آن دعا حق میکند چون او فناست — آن دعا و آن اجابت از خداست

راه کن در اندرونها خویش را — دور کن ادراکِ عقل اندیش را

کیمیا داری دوای پوست کن — دشمنان را زین صناعت دوست کن

چون شدی زیبا بدان زیبا رسی — کورها ندروح را از بیکسی

واسطه مخلوق نی اندر میان — بیخبر زان لابه کردن جسم و جان

بندگان حق رحیم و بردبار — خوی حق دارند در اصلاح کار

مهربان بی رشوتان یاری گران — در مقام سخت و در روز گران

هین بخوان این قوم را ای مبتلا — هین غنیمت دارشان پیش از بلا

نی همه ملک جهان دون دهند — صد هزاران ملک گوناگون دهند

داد داد حق شناس و بخشش — عکس آن داد است اندر پنج و شش

گر بود داد خسان افزون ز ریگ — تو نمانی وان بماند مرده ریگ

عکس آخر چند یابد در نظر — اصل بینی پیشه کن ای کج نظر

حق چو بخشش کرد بر اهل نیاز — با عطا بخشید شان عمری دراز

خود که کو بد این در رحمت نثار — که نیابد در اجابت صد هزار

ای بسا مخلص که نالد در دعا — تا رود دود خلوصش بر سما

تا رود بالای این سقف برین — بوی مجمر از انین المذنبین

بس ملائک با خدا نالند زار — کای مجیب هر دعا و ای مستجار

بنده مومن تضرع می کند — او نمی داند بجز تو مستند

صله ها بیگانگان را می دهی — از تو دارد آرزو هر مشتهی

Marfat.com

حق بفرماید نه از خواری اوست
حاجت آوردش ز غفلت سوی من

گر برآرم حاجتش او وارود
گرچه مینالد بجان یا مستجار

من برین درد آرزوارش می کنم
خوش همی آید مرا آواز او

بی مرادی مومنان از نیک و بد

عین تاخیر عطایاری اوست
آن کشیدش موکشان در کوی من

هم دران بازیچه مستغرق شود
دل شکسته سینه خسته سوگوار

از ره پنهان فشارش می کنم
وان خدایا گفتن و آن راز او

تو یقین میدان که بهر این بود

حکایت

دزدی از مارگیرے مار برد
وارهید آن مارگیر از زخم مار

مارگیرش دید و پس بشناختش
در دعا میخواستی جانم ازو

شکر حق را کان دعا مردود شد
بس دعاها کان زیانست و هلاک

پنبه اندر گوش حس دون کنید

زابلهی آنرا غنیمت می شمرد
مار کشت آن دزد خود را از زار

گفت از جان مار من پرداختش
کش بیابم مار بستانم ازو

من زیان پنداشتم آن سود شد
وز کرم می نشنود یزدان پاک

بند حس از چشم خود بیرون کنید

باب هفتادم در حواس

پنبهٔ آن گوش سر گوش سرست
تا نگردد این گر آن باطن کرست

بی حس و بی گوش و بی فکرت شوید
تا خطاب ارجعی را بشنوید

سیر و بیرونیست قول و فعل ما
سیر باطن هست بالای سما

زان سوی حس عالم توحید دان
گر یکی خواهی بدان جانب بران

حس خشکی دید کز خشکی بزاد
عیسی جان پای در دریا نهاد

چونکه عمر اندر رهِ خشکی گزشت
گاه کوه و گاه دریا گاه دشت

سیر جسم خشک بر خشکی فتاد
سیر جان پا در دل دریا نهاد

آب حیوان از کجا خواهی تو یافت
موج دریا را کجا خواهی شگافت

حس دنیا نردبان این جهان
حس دینی نردبان آسمان

صحت این حس ز معموری تن
صحت آن حس ز ویرانی بدن

این شعر از دفتر دوم ست ۱۲

صحت این حس بجوید از طبیب
صحت آن حس بجوید از حبیب

گوش جان و چشم جان جز این حسست
گوش عقل و گوش حس زین مفلسست

شاه جان مر جسم را ویران کند
بعد ویرانیش آبادان کند

سازد اسرافیل روزی ناله را
جان دهد بوسیدهٔ صد ساله را

انبیا را در درون هم نغمهاست
نشنود آن نغمها را گوش حس

طالبان را زان حیات بی بهاست
کز ستمها گوش حس باشد نحس

روبر سلطان و کاروبار بین
ایچنین حسها و ادراکات ما

حسن تجری تحتها الانهار بین
قطره باشد دران بحر صفا

راه حس راه خرانست ای سوار
پنج حسی هست جز این پنج حس

ای خران را تو مزاحم شرم دار
آن چو زر سرخ و این حسها چو مس

اندران بازار کاهل محشرند
حس مس را چون حس زر کی خرند

حس ابدان قوت ظلمت میخورد
حس جان از آفتاب میچرد

چشم حس را هست مذهب اعتزال
دیدهٔ عقلست سنی در وصال

سخرهٔ حس اند اهل اعتزال
خویش را سنی نمایند از ضلال

هر که در حس ماند او معتزلیست
گرچه گوید سنیم از جاهلیست

چون ز حس بیرون نیاید آدمی
باشد از تصویر غیبی اعجمی

گر بدیدی حس حیوان شاه را
پس بدیدی گاو و خر الله را

گر نبودی حس دیگر مر ترا
جز حس حیوان ز بیرون هوا

پس بنی آدم مکرم کی بدی
کی بحس مشترک محرم شدی

خاک زن در دیدهٔ حس بینِ خویش — دیدهٔ حس دشمنِ عقلست و کیش

دیدهٔ حس را خدا اعماش خواند — بُت پرستش گفت و ضدّاش خواند

زانکه او کف دید و دریا را ندید — زانکه حالی دید و فردا را ندید

در دو چشمِ حق شناس آید ترا — دوست بین دیدهٔ هر دو سرا

پس دو چشمِ روشن ای صاحب نظر — مر ترا صد مادرست و صد پدر

خاصه چشمِ دل که آن هفتاد توست — وین دو چشمِ حس چو خوشه چینِ اوست

دیدهٔ حسی زبونِ آفتاب — دیدهٔ ربانی جوئی و بیاب

تا زبون گردد به پیشِ آن نظر — شعشعاتِ آفتابِ با شرر

کان نظر نوری و این ناری بود — نار پیشِ نور بس تاری بود

چشمِ ظاهر ضابطهٔ حلیهٔ بشر — چشمِ سرحیرانِ مَا زَاغَ الْبَصَر

دیدهٔ تن دائماتن بین بود — دیدهٔ جان جان پرفن بین بود

درگذار این جملهٔ تن را در بصر — در نظر رو در نظر رو در نظر

یکنظر دو کژ همی بیند ز راه — یکنظر دو کون دید و روی شاه

درمیان این دو فرقِ بیشمار — سرمه جو والله اعلم بالاسرار

باب هفتاد و یکم در مذمتِ بدن

چون زره دان این تنِ پرحیف را — نی شتاراشاید و نی صیف را

قیمتش گاهی نه و حرصش چو کوه
جسته بیوجهی وجوه از هر گروه

بت شکستن گیر ابراهیم وار
کو بت تن را فدا کرده بنار

گر ز برخود زن منی را در شکن
زانکه پنبه گوش آمد چشم تن

تن چو شد بیمار و دارو جوت کرد
در قوی شد مر ترا طاغوت کرد

هر که شیرین میزید او تلخ مرد
هر که او تن را پرستد جان نبرد

گوسفندان را ز صحرا میکشند
آنکه فربه تر مر او را میکشند

چشم آخر بین تواند دید راست
چشم آخر بین غرور است و خطاست

روز مرگ این حس تو باطل شود
نور جان داری که یار دل شود

در لحد این چشم را خاک آگند
هست انچه گور را روشن کند

آن زمان که دست و پایت بر درد
پر و بالت هست تا جان بر پرد

آن زمان که جان حیوانی نماند
جان باقی بایدت بر جان فشاند

چونکه گشته گردد این جسم گران
زنده گردد هستی اسرار دان

اینچنین تن غلط انداز شد
جز مر انرا کو ز شهوت باز شد

آن تنی را که بود در جان خلل
خوش نگردد گر بگیری در عسل

این کسی داند که روزی زنده بود
از کف آنجان جان جامی بود

Marfat.com

این تن کژ فکرتِ معکوس رو — صد هزار آزاد را کرده گرو

زین بدن اندر عذابی ای پسر — مرغِ روحت بسته با جنسِ دگر

جان کشاید سوی بالا بالها — در زده تن در زمین چنگالها

سرگرانی و کسل خود از تن ست — جان ز جفتِ جمله در پرّیدنست

کندهٔ تن را ز پای جان بکن — تا کند جولان بگردِ آن چمن

سجده نتوان کرد بر آبِ حیات — تا نیابی زین تنِ خاکی نجات

چون بمردم از حیاتِ بوالبشر — حق مرا شد سمع و ادراک و بصر

پندِ من بشنو که تن بندِ قویست — کهنه بیرون کن گرت میلِ نویست

باز کن پیکارِ غم را بر تنت — بر دل و جان کم نه آن جان کندنت

در زمینِ مردمان خانه مکن — کارِ خود کن کارِ بیگانه مکن

کیست بیگانه تنِ خاکیِ تو — کز برای اوست غمناکیِ تو

لامکان مسکن بود هر جان تن — نزدِ عارف این بود حبّ الوطن

این بدن خرگاه آمد روح را — یا مثالِ کشتیِ مر نوح را

تن قفص شکلست تن شد خارجان — در فریبِ داخلان و خارجان

اینش گوید من شوم همراز تو — دانش گوید من نیم انباز تو

استفهامست ۱۲

اینش گوید نیست چو نتو در وجود — در جمال و فضل و در احسان و جود

آنش گوید هر دو عالم آن تست — جانها جمله خان و مان طفیل جان تست

او چو بیند خلق را مست خویش — از تکبر میرود از دست خویش

گشت آن مشتک گدائی زنده دلق — از سجود و از تحیرهای خلق

(یعنی اندک غرورش بسیار شد ۱۲)

او نداند که هزاران را چو او — دیو افگندست اندر آب جو

لطف و سالوس جهان خوش نغمه است — کمترش خورکان ز آتش لقمه است

آتشش پنهان و ذوقش آشکار — دود او ظاهر شود پایان کار

هر که داد او حسن خود را در مزاد — صد قضای بد سوی او رو نهاد

چشمها و خشمها در شکها — بر سرش ریزد چو آب از مشکها

دشمنان او را ز غیرت میدرند — دوستان هم روزگارش میبرند

در پناه لطف حق باید گریخت — کو هزاران لطف بر ارواح ریخت

اشتر آمد این وجود خارخوار — مصطفی زادی برین اشتر سوار

اشتر اتنگ گلی بر پشت تست — کز نسیمش در تو صد گلزار رست

(بالفتح تنگ گل جوالی که پر از گل باشد ۱۲)

میل تو سوی مغیلانست و ریگ — تا چه گل چینی ز خار ای مرده ریگ

تا تو تن را چرب و شیرین میدهی — جوهر جان را نه بینی فربهی

این شراب و این کباب و این شکر
قوتِ اصلی را فزایش کرده

قوتِ اصلیِ بشر نورِ خداست
گر جهان باغی پر از نعمت شود

قسمِ شان خاکست و گردی کز هوا
گل مخر گل را مخور گل را مجوی

این دهان خود خاک خواری آمدست
چونکه خوردی شد آنها لحم و پوست

هم ز خاکی بخته بر گل میزنند
هندی و قبچاق و رومی و حبش

تا بدانی کان همه رنگ و نگار
رنگِ باقی صبغة الله ست و بس

ای بدیده لوتهای چرب خیز
مر خبث را گو که آن خوبیت کو

گوید آن دانه بدو من دام آن
گر میانِ مشک تن را جا شود

خاکِ رنگین ست و نقشین ای پسر
روح را اندر مرض آورده

قوتِ حیوانی مر او را ناسزاست
قسمِ موش و مار هم خاکی بود

میر کونی خاک چون نوشی چو مار
زانکه گل خوارست و دایم زرد روی

لیکه خاکی را که آن رنگین شدست
رنگ لحمش داد و این هم خاک گوست

جمله را هم باز خاکی میکنند
جمله یکرنگ اند اندر گور خوش

جمله رو پوشست و مکر و مستعار
غیر این بربسته دان همچون جرس

فضلهٔ آن را ببین و آب ریز
بر طبق آن ذوق و آن نغزیت کو

چون شدی تو صید دانه شد نهان
روز مردن گندِ او پیدا شود

آن منافق مشک بر تن می نهد — روح را در قعرِ گلخن می نهد

مشک را بر تن مزن بر دل بمال — مشک چه بود نامِ پاکِ ذو الجلال

باب هفتاد و دوم در مذمّتِ نفس

ما درِ بتهابتِ نفسِ شماست — زانکه آن بت مار و این بت اژدهاست

این چند اشعار از دفتر اوست ۱۲

بت سیاه آبست در کوزه نهان — نفس مرآبِ سیه را چشمه دان

آن بتِ منحوت چون سیلِ سیاه — نفسِ بتگر چشمهٔ بر شاهراه

بت شکستن سهل باشد نیک سهل — سهل دیدن نفس را جهلست و جهل

صورتِ نفس ار بجوئی ای پسر — قصهٔ دوزخ بخوان با هفت سر

هر نفس مکری و در هر مکر آن — غرقه صد فرعون با فرعونیان

صد زبان و هر زبانش صد لغت — زرق و دستانش نیاید در صفت

در خدای موسی و موسیٰ گریز — آبِ ایمان را ز فرعونی مریز

عمران

آهنِ نفس و هوا بر هم مزن — کین دو میزایند همچو مرد و زن

بسکه خود را کرده بندهٔ هوا — کرمکی را کرده تو اژدها

ای تو شیری در تگِ این چاهِ رو — نفس چون خرگوش خونت میخورد

شیر را خرگوش در زندان نشاند — تنگِ شیری کو ز خرگوشی بماند

نفسِ خر گوشت بصحرا در چرا
اشارتست بقصهٔ شیر و خرگوش ۱۲

تو بقعرِ این چه چون و چرا

ای که خود را شیرِ یزدان خوانده
سالها شد با سگے در ماندهٔ
بیای معروف ۱۲

آلتِ اشکارِ خود جز سگ مدان
کمترک انداز سگ را استخوان

زانکه سگ چون سیر شد سرکش شود
کی سوی صید و شکاری خوش دود

چون کند این سگ برایتو شکار
چون شکارِ سگ شدستی آشکار

آبِ تُتماجیست آبِ روی عام
که سگِ شیطان ازو یابد طعام

هین سگِ این نفس را زنده مخواه
کو عدوِ جانِ تست از دیرگاه

آدمی را دشمنِ پنهان بسیست
آدمیِ با حذر عاقل کسی ست

دشمن ارچه دوستانه گویدت
دام دان گرچه زدانه گویدت

گر ترا قندی دهد آن زهردان
گر ترا لطفی کند آن قهردان

آن عجب نبود که میش از گرگ جست
این عجب که میشِ دل در گرگ بست

گرگ اگر با تو نماید روبهی
هین مکن باور که ناید زو بهی

آنچه گوید نفسِ تو کانجا بدست
مشنوش چون کارِ او ضد آمدست

تو خلافش کن که از پیغمبران
این چنین آمد وصیت در جهان

دوزخست این نفس و دوزخ اژدهاست
کو بدریاها نگردد کم و کاست

هفت دریا را دراشامد هنوز
کم نگردد سوزش آن خلق سوز

عالمی را لقمه کرد و در کشید — معده اش نعره زنان هل من مزید

چونکه جزو دوزخست این نفس ما — طبع کل دارد همیشه جزوها

هر که مُرد اندر تن او نفس گبر — مر ورا فرمان برد خورشید و ابر

نفس خود را کش جهانی زنده کن — خواجه کُشتست او را بنده کن

کشتن این کار عقل و هوش نیست — شیر باطن سُخرهٔ خرگوش نیست

این قدم حق را بود کو را کُشد — غیر حق خود که کمان او کشد

در کمان ننهند الا تیر راست — این کمان را باژگون کج تیرهاست

راست شو چون تیر وارهٔ از کمان — کز کمان هر راست بجهد بیگمان

چونکه واگشتم ز پیکار برون — روی آوردم به پیکار درون

قد رجعنا من جهاد الاصغریم — با بتی اندر جهاد الاکبریم

ای شها کشتیم ما خصم برون — ماند خصمی زو بتر در اندرون

قوت از حق خواهم و توفیق و لاف — تو بسوزن بر کنم این کوه قاف

سهل شیری دان که صفها بشکند — شیر آن باشد که خود را بشکند

گاو نفس خویش را زو تر بکش — تا شود روح خفی زنده بهش

هین بکش او را که بهر آن دنی — هر دمی قصد عزیزی میکنی

نفس کشتی باز رستی ز اعتذار — کس ترا دشمن نماند در دیار

رحم بر عیسی کن و بر خر مکن — طبع را بر عقل خود سرور مکن

سالها خربنده بودی بس بود — زانکه خربنده ز خر واپس بود

ترک عیسی کرده خر پرورده — لاجرم چون خر برون پرده

غیر فهم و جان که در گاو و خرست — آدمی را عقل و جان دیگرست

بیشه آمد وجود آدمی — پر حذر شو زین وجود ار زادمی

گرد نفس و روزگار او مپیچ — هرچه آن نه کار حق هیچست و هیچ

نفس تست آن مادر بد خاصیت — که فساد اوست در هر ناحیت

از وی این دنیای دون بر تست تنگ — از پی او با حق و با خلق جنگ

نفس میخواهد که تا ویران کند — خلق را گمراه و سرگردان کند

نفس خود را زن شناس از زن بتر — زانکه زن جزویست نفست کل شر

مشورت با نفس خود گر میکنی — هرچه گوید کن خلاف آن دنی

گر نماز و روزه میفرمایدت — نفس مکارست و مکری نایدت

نفس را تسبیح و مصحف در یمین — خنجر و شمشیر اندر آستین

مصحف و سالوس او باور مکن — خویش با او همسر و هم سر مکن

نفس بدعهدست و زار و کشتنیست
او دنی و قبله گاهِ او دنیست

نفس اگرچه زیرکست و خورده دان
قبله اش دنیاست او را مرده دان

دشمنی داری چنین در سرِ خویش
مانعِ عقلست و خصمِ جان و کیش

نانِ جو حقا حرامست و فسوس
نفس را در پیش نه نانِ سبوس

دزد را منبر منه بر دار دار
دزد را تو دست ببریدن پسند

از بریدن عاجزی دستش به بند
گر نه بندی دستِ او دستِ تو بست

گر تو پایت نشکنی پایت شکست
گرگِ درنده ست نفسِ تو یقین

چه بهانه می نهی بر هر قرین
پس ترا هر غم که پیش آید ز درد

بر کسی تهمت منه بر خویش کرد
همچو فرعونی که موسی هشته بود

طفلگانِ خلق را سر می ربود
آن عدو در خانه و آن کور دل

با عدو خوش بیگناهان را مذل
چه خرابت میکند نفسِ لعین

دور می اندازدت سخت این قرین
در خبر بشنو تو این پندِ نکو

بَیْنَ جَنْبَیْکُمْ لَکُمْ اَعْدَا عدو
طمطراقِ این عدو مشنو گریز

کو چو ابلیس ست در رنج و ستیز
بر تو او از بهرِ دنیا در نبرد

آن عذابِ سرمدی را سهل کرد

چه عجب گر مرگ را آسان کند — او ز سحر خویش صد چندان کند

آدمی اندر بلا کشته به ست — نفس کافر نعمتست و گمرهست

تو سلیمان شو که تا دیوان تو — سنگ برّند از پی ایوان تو

تو سلیمان باش بی وسواس و ریو — تا ترا فرمان برد جنی و دیو

خاتم تو این دلست و هوشدار — تا نگردد دیو را خاتم شکار

جانکه او دنبالهٔ زاغان پرد — زاغ او را سوی گورستان برد

هین مرو اندر پی نفس چو زاغ — کو بگورستان برد نی سوی باغ

گر روی رو در پی عنقای دل — سوی قاف سجد اقصای دل

در ضلالت هست صد گل را گله — نفس زشتت کفرناک و پرسفه

زین سبب میگویم ای بنده فقیر — سلسله از گردن سگ برگیر

گر معلم گشت این سگ هم سگست — باش ذلّت نفسه کو بدرگست

جمله قرآن شرح خبث نفسهاست — بنگر اندر مصحف آن چشمت کجاست

ذکر نفس عادیان کالت نیافت — در قتال انبیا هم بیشگافت

مر بشر را پنجهٔ و ناخن مباد — که نه دین اندیشد آنکه نی سداد

قرن قرن از نفس شوم بی ادب — ناگهان اندر جهان میزد لهب

تو ستوری هم که نفست غالبست — حکم غالب را بود ای خودپرست

خر نخواندت اسب خواندت ذوالجلال — اسب تازی را عرب گوید تعال

قُل تَعالَوا قُل تَعالَوا گفت رب — ای ستوران رمیده از ادب

میر آخر بود حق را مصطفی — بهر استواران نفس پرجفا

قُل تَعالَوا قُل تَعالَوا ای غلام — هین که اِنَّ اللّٰهَ یَدعُو والسَّلام

قُل تَعالَوا گفته که من حافظم — تا ریاضت تان دهم من رافعم

نفسها را تا مُرَوَّض کرده ام — زین ستوران بس لگدها خورده ام

هر کجا باشد ریاضت بارهٔ — از لگدهایش نباشد چارهٔ

لاجرم اغلب بلا بر انبیاست — که ریاضت دادن خامان بلاست

آنچه در فرعون هست اندر تو هست — لیک از درهات محبوس چهست

آتشت را هیزم فرعون نیست — زانکه چون فرعون او را عون نیست

حکایت

این حکایت بدفتر سوم واقعست ۱۲

یک حکایت بشنو از تاریخ گوی — تا بری زین راز سر پوشیده بوی

مارگیری رفت سوی کوهسار — تا بگیرد او بافسونهاش مار

او همی جستی یکی مار شگرف — گرد کوهستان و در ایام برف

اژدهای مرده دید آنجا عظیم
مارگیر اندر زمستان شد پدید
مارگیر از بهر حیرانی خلق
آدمی کوه ست چون مفتون شود
خویشتن نشناخت مسکین آدمی
صد هزاران مار که حیران اوست
مارگیر آن اژدها را برگرفت
کژدهای مرده آورده ام
اژدهای چون ستون خانه
اوهمی مرده گمان بردش ولیک
او ز سرما و برف افسرده بود
عالم افسرده است و نام او جماد
باش تا خورشید حشر آید عیان
این سخن پایان ندارد مارگیر
تا به بغداد آمد آن هنگامه جو

که دلش از شکل او شد پر ز بیم
مار میجست اژدهای مرده دید
مارگیر و اینت نادانی خلق
کوه اندر مار حیران چون شود
از فزونی آمد و شد در کمی
او چرا حیران شد ست و مار دوست
سوی بغداد آمد از بهر شگفت
در شکارش بس جگرها خورده ام
میکشیدش از پی و انگانه
زنده بود و او ندیدش نیک نیک
زنده بود و شکل مرده مینمود
جاهدا افسرده بود ای اوستاد
تا به بینی جنبش جسم جهان
میکشید آن مار را با صد زحیر
تا نهد هنگامه بر چار سو

برلب شط مرد هنگامه نهاد
مارگیری اژدها آورده است
جمع آمد صد هزاران خام ریش
منتظر ایشان و او هم منتظر
مردم و هنگامه افزون تر شود
جمع آمد صد هزاران ژاژ خا
مرد را از زن خبر نی ز ازدحام
اژدها کز زهر یرا افسرده بود
بسته بودش بارسنهای غلیظ
در درنگ و انتظار اتفاق
آفتاب گرم سیرش گرم کرد
مرده بود و زنده گشت او از شگفت
خلق را از جنبش آن مرده مار
با تحیر نعرها انگیختند
می شکست او بند زان بانگ بلند

غلغله در شهر بغداد اوفتاد
بوالعجب نادر شکاری کرده است
صید او گشته چو آواز ابلهیش
تا که جمع آیند خلقی منتشر
گدیه و توزیع نیکوتر شود
حلقه کرده پشت پا بر پشت پا
فتنه در هم چون قیامت خاص و عام
زیر صد گونه پلاس پرده بود
احتیاطی کرده بودش آن حفیظ
تافت بر آن مار خورشید عراق
رفت از اعضای او اخلاط سرد
اژدها بر خویش جنبیدن گرفت
گشت شان آن یک تحیر صد هزار
جملگی از جنبشش بگریختند
هر طرف میرفت چاقاچاق تند

بند ها بشکست و بیرون شد ز زیر — اژدهای زشت غران همچو شیر

در هزیمت بس خلائق کشته شد — وز فتاد و کشتگان صد پشته شد

مار گیر از ترس جا خشک گشت — که چه آوردم من از کهسار و دشت

گرگ را بیدار کرد آن کورمیش — رفت نادان سوی عزرائیل خویش

اژدها یک لقمه کرد آن کج را — سهل باشد خون خوری جحجح را

خویش را بر استنی پیچید و بست — استخوان خورده را درهم شکست

نفست اژدرهاست او کی مرده است — از غم بی آلتی افسرده است

گر بیابد آلت فرعون او — که بامر او همی گشت آب جو

آنکه او بنیاد فرعونی نهد — راه صد موسی و صد هارون زند

گر بمکست آن اژدها از دست فقر — پشه گردد زال و جاه صقر

اژدها را دار در برف فراق — هین مکش او را بخورشید عراق

تا فسرده می بود آن اژدهات — لقمه اوئی چو او یابد نجات

مات کن او را و ایمن شو ز مات — رحم کم کن نیست او از اهل صلات

مار شهوت را بکش در ابتدا — ورنه اینک گشت مارت اژدها

کان تف خورشید شهوت برزند — آن خفاش مرده ریگت پر زند

باب هفتاد و سوم در آفتِ شهوت

آفتِ این در هوا و شهوتست — ورنه اینجا شربت اندر شربتست

بندهٔ شهوت ندارد او خلاص — جز بفضلِ ایزد و انعامِ خاص

عاقبت بینی نشانِ نورِ تست — شهوتِ خاکی حقیقت گورِ تست

زاتشِ شهوت نسوزد اهلِ دین — باقیان را برده تا قعرِ زمین

گردنِ خرگیر و سوی راه کش — سوی هبانان و رهِ دانانِ خوش

هین مهل خر را و دست از وی مدار — زانکه میلِ اوست سوی سبزه زار

گر یکی دم تو بغفلت وا هلیش — او رود فرسنگها سوی حشیش

نارِ بیرونی بآبی بفسرد — نارِ شهوت تا بدوزخ میبرد

چه کشد این نار را نورِ خدا — نور ابراهیم را سازد وتا

نارِ شهوت می نیارامد بآب — زانکه دارد طبعِ دوزخ در عذاب

نارِ شهوت را چه چاره نور دین — نورِ کم اطفاءِ نارِ الکافرین

تا ز نارِ نفس چون نمرودِ تو — وارهد این جسم همچون عودِ تو

رستم ار چه با سر و سبلت بود — دامِ پاگیرش یقین شهوت بود

چون براندی شهوت و پرت بریخت — لنگ گشتی وان خیال از تو گریخت

پر نگهدار و چنین شهوت مران — تا پر میلت برد سوی جنان

خلق پندارند عشرت میکنند — بر خیال پر خود بر میکنند

زان عوان مقتضی که شهوتست — دل اسیر حرص و آز و آفتست

دم این استور نفست شهوتست — زین سبب پس پر دو آن خود پرست

شهوت او را که دم آمد ز تن — ای مبدل شهوت عقبیش کن

چون نه بندی شهوتش را از رغیف — سرکند آن شهوت از عقل شریف

حکایت

آن یکی با شمع برمیگشت روز — گرد بازاری دلش با عشق و سوز

بوالفضولی گفت او را کای فلان — هین چه میجوئی بسوی هر دکان

هین چه میکردی تو جویان با چراغ — در میان روز روشن چیست لاغ

گفت می جویم بهر سو آدمی — که بود حی از حیات او دمی

گفت هست از مرد این بازار پر — مرد مانند آخر ای دانای حر

گفت خواهم مرد بر جاده دوره — در ره خشم و بهنگام شره

این نه مردانند اینها صورتند — مرده نانند و کشته شهوتند

وقت خشم و وقت شهوت مرد کو — طالب مردی دوانم کو بکو

کو درین دو حال مردی در جهان | تا فدائی او کنم امروز جان
ترکِ خشم و شهوت و حرص آوری | هست مردی ورگِ پیغمبری

حکایت

گفت استاد احولی را کاندر آ | رو برون آر از وثاق آن شیشه را
گفت احول زان دو شیشه من کدام | پیش تو آرم بکن شرحی تمام
گفت اُستاد آن دو شیشه نیست رو | احولی بگذار و افزون بین مشو
گفت ای استام را طعنه مزن | گفت استا زان دو یک را در شکن
چون یکی بشکست هر دو شد ز چشم | مرد احول گردد از میلانِ خشم
خشم و شهوت مرد را احول کند | ز استقامت روح را مبدل کند
چون غرض آمد هنر پوشیده شد | صد حجاب از دل بسوی دیده شد
چون دهد قاضی بدل رشوت قرار | کی شناسد ظالم از مظلوم زار
عقل ضدِ شهوتست ای پهلوان | آنکه شهوت می تند عقلش مخوان

باب هفتاد و چهارم در عقل

عقل را قربان کن اندر عشقِ دوست | عقلها باری از آن سویست کوست
این شعر از دفتر چهارم است ۱۲
ای برده عقل هدیه تا آله | عقل آنجا کمترست از خاکِ راه

عقل چون سایه بود حق آفتاب
سایه را با آفتاب او چه تاب

عقل چون شحنه است چون سلطان رسید
شحنهٔ بیچاره در کنجی خزید

عقل کامل را قرین کن با خرد
تا که باز آید خرد از خوی بد

وای آنکه عقل او ماده بود
نفس زشتش نر و آماده بود

لاجرم مغلوب باشد عقل او
جز سوی خسران نباشد نقل او

ای خنک آنکس که عقلش نر بود
نفس زشتش ماده و مضطر بود

بس نکو گفت آن رسول خوش نواز
ذرهٔ عقلت به از صوم و نماز

زانکه عقلت جوهر است این دو عرض
این دو در تکمیل آن شد معترض

کرّ کم عقلی مباد اگبر را
شومیش بی آب دارد ابر را

گفت پیغمبر که احمق هر که هست
او عدوّ ما و غول رهزن ست

هر که او عاقل بود او جان ماست
روح او و روح او ریحان ماست

عقل و شنام دهد من راضیم
زانکه فیضی دارد از فیاضیم

نبود آن دشنام او بیفائده
نبود آن مهمانیش بی مائده

احمق از حلوا نهد اندر لبم
من از آن حلوای او اندر تبم

از احمقان بگریز چون عیسی گریخت
صحبت احمق بسی خونها که ریخت

گفت رنج احمقی قهر خداست — رنج کوری نیست قهر آن ابتلاست

ابتلا رنجیست کو رحم آورد — احمقی رنجیست کو زخم آورد

آن گریز عیسی نی از بیم بود — ایمن ست و از پی تعلیم بود

جهد کن تا پیر عقل و دین شوی — تا چو عقل کل تو باطن بین شوی

ای بسی ریش سیاه و مرد پیر — ای بسی ریش سفید و دل چو قیر

شیخ که بُد پیر یعنی مو سفید — معنی این موبدان ای بی امید

هست آن موی سیه هستی او — تار هستیش نمانده تار مو

چونکه هستیش نماند پیر اوست — گر سیه مو باشد او با خود دو موست

هست آن موی سیه وصف بشر — نی سفیدی موی اندر ریش و سر

کم نشین بر اسب توسن بدلگام — عقل و دل را پیشوا کن والسلام

از بلیس او پیرتر خود کی بود — چونکه عقلش نیست او لاشی بود

عقل و دلها بیگمان عرشیند — در حجاب از نور عرشی میزیند

تا چه عالم هاست در سودای عقل — تا چه پاپهناست این دریای عقل

عقل از جان گشت با ادراک و فر — روح او را کی شود زیر نظر

لیک جان در عقل تاثیری کند — زان اثر آن عقل تدبیری کند

Marfat.com

عقلِ جزوی را وزیرِ خود مگیر
یعنی عقلیکه محکوم نفس باشد ۱۲
عقلِ جزوی عقل را بدنام کرد
کامِ دنیا مر ورا بی کام کرد

عقلِ کل را گفت مازاغ البصر
عقلِ جزوی میکند هر سو نظر

عقلِ مازاغست نورِ خاصگان
عقلِ زاغ استاد گورِ مردگان

زین قدم زین عقل رو بیزار شو
چشمِ غیبی جو و برخوردار شو

غیرِ ان عقلِ تو حق را عقلهاست
که بدان تدبیرِ اسبابِ شماست

که بدین عقل آوری ارزاق را
زان دگر مفرش کنی اطباق را

آفتِ مرغست چشمِ کام بین
مخلصِ مرغست عقلِ دام بین

چونکه عقلِ تو عقیلهٔ مردمست
آن نه عقلست آن چو مار و کژدمست

ماجرای مرد و زن افتاد نقل
آن مثالِ نفس و میدان و عقل

این زن و مردی که نفس و خرد
نیک پابستیست بهرِ نیک و بد

این دو پابسته درین خاکی سرا
روز و شب در جنگ و اندر ماجرا

زن همی خواهد حوائج خانگاه
حوائج و حوائج آنچه مالا بد باشد ۱۲
یعنی آب و دو نان و خوان و جاه

نفس همچون زن پی چاره گری
گاه خاکی گاه جوید سروری

عقلِ خود زین فکرها آگاه نیست
درد ماغش جز غمِ الله نیست

عقل باید نورده چون آفتاب — تا زند تیغی که نبود جز صواب
ورنه عقلت نیست با عقلِ دگر — یار باش و مشورت کن ای پسر
عقلِ خود با عقل یاری یار کن — امرهم شوری بخوان و کار کن
باد و عقل از بس بلاها وارهی — پای خود بر اوج گردون نهی
زین سر از حیرت گر این عقلت رود — اگر هر سر مویت سر و عقلی بود
عقلِ ایمانی چو شحنه عادلست — پاسبان و حاکمِ شهر دلست
عقلِ او باشد که او با مشعله ست — او دلیل و پیشوای قافله ست
این تفاوت عقلها را نیک دان — در مراتب از زمین تا آسمان
هست عقلی همچو قرصِ آفتاب — هست عقلی کمتر از ذره شهاب
هست عقلی چون چراغ سرخوشی — هست عقلی چون ستاره آتشی
هست پنهانی سعادت عقل را — که بیابد منزلی بی نقل را
گلشنی کز نفس روید یکدمیست — گلشنی کز عقل روید خرمنیست
گلشنی کز گل دمد گردد تباه — گلشنی کز دل دمد وافر حتاه
صیقلِ عقلت بدان دست حق — که بدو روشن کنی دل را ورق

باب هفتاد و پنجم در قلب

هر کسی زاندازهٔ روشندلی — غیب را بیند بقدر صیقلی

هر که صیقل بیش کرد او بیش دید — بیشتر آید بر و صورت پدید

پس چو آهن گرچه تیره هیکلی — صیقلی کن صیقلی کن صیقلی

صیقلی کن یکدو روزه سینه را — دفتر خود ساز آن آئینه را

تا دلت آئینه گردد پر صور — اندرو هر سو ملیحی سیمبر

آینهٔ دل چون کنی صافی و پاک — نقشها بینی برون از آب و خاک

هم به بینی نقش و هم نقاش را — فرش دولت را و هم فراش را

آهن ارچه تیره و بی نور بود — صیقلی آن تیرگی از وی ربود

گرتن خاکی غلیظ و تیره است — صیقلش کن زانکه صیقل گیره است

صیقلی دید آهن خوش کرد رو — تا که صورتها توان دیدن درو

تا درو اشکال غیبی رو دهد — عکس حوری و ملک در وی جهد

خانهٔ آن دل که ماند بی ضیا — از شعاع آفتاب کبریا

تنگ و تاریکست چون جان جهود — بی نوا از ذوق سلطان وجود

کور بهتر از چنین دل مر ترا — آخر از کوری دل خود برتر آ

همچو موسی نور کی یابد ز جیب — سخرهٔ استاد و شاگرد و کتیب

Marfat.com

روبره دل رو که تو جزو دلی
بندگی او به از سلطانی ست
صاحب دل جو اگر بیجان نه
موجب ایمان نباشد معجزات
معجزات از بهر قهر دشمنست
صاحب دل آینهٔ شش رو بود
آن که رزق او خوش آمد مر ترا
هر که بر خوی و بر طبع تو زیست
رو هوا بگذار تا بویت شود
از هوا رانی دماغت فاسدست
یک سبد پر نان ترا بر فرق سر
در سر خود پیچ و هل خیره مری
تا بزانوی میان آب جو
پس هم آب و پیش روی او آن
منفذی داری به بحر ای آب گیر

هین نه بنده پادشاه عادلی
که انا خیر دم شیطانی ست
جیش دل شو گر تو خود سلطانه
بوی جنسیت کند جذب صفات
بوی جنسیت پی دل بردنست
حق از و در شش جهت ناظر شود
او ولی تست نی خاص خدا
پیش طبع تو ولیست و نبیست
وان مشام خوش عنبر جویت شود
مشک و عنبر پیش مغزت کاسدست
تو همی جوئی لب نان در بدر
رو در دل زن چرا بر هر دری
غافل از خود این و آن تو آب جو
اندر آب و بیخبر ز آب روان
ننگ دار از جستن آب از غدیر

چشمهٔ شیرست در تو بی کنار
رو نعرهٔ تکسه بخوان

کان جمال دل جمال باقیست
عرش با آن نور و با پهنای خویش

گفت پیغمبر که حق فرموده است
در زمین و آسمان و عرش نیز

در دل مومن بگنجم ای عجب
در کف حق بهره دادو بهر زین

اصبع لطفست و قهری در میان
ای قلم بنگر گر اجلالیستی

دیده دل هست بین الاصبعین
یوسف وقتی و خورشید سما

دل که او بسته غم و خندیدنست
گام در صحرای دل باید نهاد

ایمن آبادست دل ای دوستان

تو چرا می شیر جوئی از تغار
دل طلب کن دل منه بر استخوان

دولتش از آب حیوان ساقیست
چون بدید او را برفت از جای خویش

من نگنجم هیچ در بالا و پست
من نگنجم این یقین دان ای عزیز

گر مرا جوئی دران دلها طلب
قلب مومن هست بین الاصبعین

کلک دل با قبض و بسطی زین بنان
که میان اصبعین کیستی

چون قلم در دست کاتب ای حسین
زین چه و زندان برآی رونما

تو مگو که لائق آن دیدنست
زانکه در صحرای گل نبود کشا

چشمها و گلستان در گلستان

گرد پایه دل همی گردای پسر
دل چو نبود تن چه داند گفتگو
ای دل زکین و کراهت پاک شو
بر زبان الحمد و اکراه درون
حمد گفتی گو نشان حامدون
حمد عارف مر خدا را راستست
از چه تاریک چشمش بر کشید
هست دل مانندهٔ خانهٔ کلان
از شگاف و روزن دیوارها
وانکه دل بیدار دارد چشم سر
طوطی کآید ز وحی آواز او
اندرون تست آن طوطی نهان
میبرد شادیت را تو شاد ازو
دل تو این آلوده را پنداشتی
تو همی گوئی مرا دل نیز هست

هان ز پایه حوض تن میکن حذر
دل نجوید تن چه داند جستجو
وانگمان الحمد خوان چالاک شو
از زبان تلبیس باشد با فسون
نی برونت هست اثر نی اندرون
که گواه حمد او شد پا و دست
وز تگ زندان دنیایش خرید
خانهٔ دل را نهان همسایگان
مطلع گردند بر اسرارها
گر نجهد بر کشاید صد بصر
پیش ز آغاز وجود آغاز او
عکس او را دیدهٔ بر این و آن
می پذیری ظلم را چون داد ازو
لاجرم دل ز اهل دل برداشتی
دل فراز عرش باشدنی به پست

نی دل اندر صد هزاران خاص و عام
در یکی باشد کدامست آن کدام

آن دلی کز آسمانها برترست
آن دلِ ابدال یا پیغمبرست

آن دلی آور که قطبِ عالم ست
جانِ جان و جانِ جانِ آدم ست

نورِ نورِ چشمِ خود نورِ دل ست
نورِ چشم از نورِ دلها حاصلست

باز نورِ نورِ دل نورِ خداست
کوز نورِ عقل و حس پاک و جداست

نورِ دل را نورِ حق تزیین بود
معنیِ نورٌ علی نور این بود

وانگهان گفته خدا که ننگرم
من بظاهر من بباطن بنگرم

منظرِ حق دل بود در دو سرا
که نظر در شاه آید شاه را

نی نظرگاهِ شعاعِ آن آهنست
پس نظرگاهِ خدا دل نی تنست

حق همیگوید نظر ما بر دلست
نیست بر صورت که آن آب و گلست

از دفتر سوم ست ۱۲

ننگرم در تو دران دل بنگرم
تحفه آور آور ای جان بردرم

حکایت

دید موسی یک شبانی را براه
کو همیگفت ای خدا و ای اله

ای خدای من فدایت جانِ من
جملهٔ بزها و خان و مانِ من

گر به بینم خانه ات را بر دوام
روغن و شیرت بیارم صبح و شام

هم پنیر و نانهای روغنین — دیگهای جوغرات نازنین

سازم و آرم به پیشت صبح و شام — از من آوردن ز تو خوردن طعام

تو کجائی تا شوم من چاکرت — چارقت دوزم کنم شانه سرت

کفشت ار پاره بود پاره زنم — در بود در پای خاری را کنم

ور ترا بیماریی آید به پیش — من ترا غمخوار باشم همچو خویش

دستکت بوسم بمالم پایکت — وقت خواب آید بروبم جایکت

ای فدای تو همه بزهای من — ای بیادت هی هی و های من

زین نمط بیهوده میگفت آن شبان — گفت موسی با که است ای فلان

گفت با آنکس که ما را آفرید — این زمین و چرخ از آن مدپدید

گفت موسی های خیره سر شدی — خود مسلمان ناشده کافر شدی

گفت موسی هی مکن تو این سخن — زین همه باشد منزه ذوالمنن

این چه ژاژست و چه کفرست و فشار — پنبه اندر دهان خود فشار

گنده کفر تو جهان را گنده کرد — کفر تو دیبای دین را ژنده کرد

چارق و پا تا به لائق مر ترا است — آفتابی را چنینها کی سزاست

گر نه بندی زین سخن تو حلق را — آتشی آید بسوزد خلق را

دوستیِ بیخرد خود دشمنیست
حق تعالی زین چنین خدمت غنیست

شیر آن نوشد که در نشو و نماست
چارق آن پوشد که آن محتاج پاست

لم یلد[1] لم یولد او را لائق ست
والد و مولود را او خالق ست

گفت ای موسیٰ دهانم دوختی
وز پشیمانی تو جانم سوختی

جامه را بدرید و آهی کرد و تفت
سر نهاد اندر بیابان و برفت

حق تعالی[2] کرد با موسیٰ خطاب
بندهٔ ما را چرا کردی عتاب

وحی آمد سوی موسیٰ از خدا
بندهٔ ما را ز ما کردی جدا

تو برای وصل کردن آمدی
یا برای فصل کردن آمدی

تا توانی پا مدار اندر فراق
البغض[3] الاشیاء عندی الطلاق

هر کسی را سیرتی بنهاده ام
هر یکی را اصطلاحی داده ام

هندیان را اصطلاح هند مدح
سندیان را اصطلاح سند مدح

در حق او مدح و در حق تو ذم
در حق او شهد و در حق تو سم

ما بری از پاک و ناپاکی همه
وز گران جانی و چالاکی همه

ما زبان را[4] ننگریم و قال را
ما روان را بنگریم و حال را

این اشعار دفتر دوم ست ۱۲

ناظر قلبم اگر خاشع بود
گرچه گفت لفظ ناخاضع بود

۱۲ کنده ۱۲ اوی

چند ازین الفاظ و اضمار و مجاز — سوز خواهم سوز با آن سوز ساز

موسیا آداب دانان دیگرند — سوخته جان و روانان دیگرند

گر خطا گوید ورا خاطی مگو — گر بود پر خون شهیدا ورا مشو

خون شهیدان را ز آب اولیترست — این خطا از صد ثواب اولیترست

گر زبانت کج بود معنیت راست — آن کجی لفظ مقبول خداست

تو ز سرستان قلاوزی مجو — جامه چاکان را چه فرمائی رفو

چونکه موسی این عتاب از حق شنید — در بیابان از پی چوپان دوید

بر نشان پای آن سرگشته راند — گرد از پرّه بیابان برفشاند

عاقبت دریافت او را او بدید — گفت مژده ده که دستوری رسید

هیچ آدابی و ترتیبی مجوی — هر چه میخواهد دل نیکت بگوی

کفر تو دین ست و دینت نور جان — ایمنی وز تو جهانی در امان

ای معاف یفعل الله ما یشا — بی محابا رو زبان را برگشا

گفت ای موسی از آن سو رفته ام — صد هزاران سال زان بگذشته ام

تازیانه بر زدی اسپم بگشت — گنبدی گرد و ز گردون برگذشت

محرم ناسوت ما لاهوت باد — آفرین بر دست و بر بازوت باد

هان و هان گر حمد گوئی در سپاس
همچو نافر جام آن چوبان شناس

حمدِ تو نسبت بدان گر بهتر ست
لیک آن نسبت بحق هم ابتر ست

رو دهانِ خویشتن را پاک کن
روحِ خود را چابک و چالاک کن

باب هفتاد و هشتم در روح

بحثِ جان اندر مقامِ دیگر ست
بادهٔ جان را قوامِ دیگر ست

بحثِ عقل گر دُر و مرجان بود
آن دگر باشد که بحثِ جان بود

بحثِ عقل و حس اثر دان یا سبب
بحثِ جانی یا عجب یا بوالعجب

آبِ صافی در گلی پنهان شده
جانِ صافی بستهٔ ابدان شده

چون بحق بیدار نبود جانِ ما
هست بیداری چو در بندانِ ما

جانِ همه روز از لگدکوبِ خیال
در زیان و سود از خوفِ زوال

نی صفائی ماندش نی لطف و فر
نی بسوی آسمان راهِ سفر

روح میبردت سوی چرخِ برین
سوی آب و گل شدی در اسفلین

خویشتن را مسخ کردی زین شغول
زان وجودی کو بُد آن رشکِ عقول

جانِ بیمعنی درین ره بیخلاف
هست همچون تیغِ چوبین در غلاف

تا غلاف اندر بود بی قیمت ست
چون برون شد سوختن را آلت ست

اسپ همت سوی آخر تاختی — آدم مسجود را نشناختی

آخر آدم زادهٔ ای ناخلف — چند پنداری تو پستی را شرف

صورت رفعت بود افلاک را — معنی رفعت روان پاک را

صورت رفعت برای جسمهاست — جسمها را پیش معنی اسمهاست

روح همچون صالح و تن ناقه است — روح اندر وصل و تن در فاقه است

(این چند ابیات از دفتر اول بقصهٔ حضرت صالح و پی شدن ناقه واقع)

روح صالح قابل آفات نیست — زخم بر ناقه بود بر ذات نیست

ناقهٔ جسم دلی را بنده باش — تا شوی با روح صالح خواجه تاش

عیسی روح تو با تو حاضرست — نصرت از وی خواه کو خوش ناصرست

(این شعر بدفتر دوم ست)

لیک پیکار تن پر استخوان — بر دل عیسی منه تو هر زمان

روح خود را متصل کن ای فلان — زود با ارواح قدسی سالکان

روح محجوب از لقایش در عذاب — روح واصل در بقا پاک از حجاب

آینهٔ آهن برای نقشهاست — آینهٔ سیمای جان سنگین بهاست

آینهٔ جان نیست الا روی یار — روی آن یاری که باشد زان دیار

جان اول مظهر درگاه شد — جان جان خود مظهر الله شد

(مراد حضرت آدم)

(مراد فخر بنی آدم صلی الله علیه وسلم)

روحهای کز قفسها رسته اند — انبیا و مهتران شایسته اند

Marfat.com

مرغ کو اندر قفس زندانیست — وز بجوید رستن از نادانی ست

مرغ را اندر قفس زان سبزه زار — نی خوش ماندست و نی صبر و قرار

سر ز هر سوراخ بیرون میکند — تا بود کین بند از پا برکند

چون[1] دل و جانش چنین بیرون بود — آن قفس را در کشائی چون بود

اهبطوا[2] افگند جان را در بدن — تا بگل پنهان کند دُرِّ عدن

ای[3] که جان را بهر تن میسوختی — سوختی جان را و تن افروختی

ای دریغا ای دریغ ای دریغ — کان چنان ماهی نهان شد زیر میغ

هر گیا را کش بود میل علا — بر مزیدست و حیات و در نما

چونکه گردانید سر سوی زمین — در کمی و خشکی و نقص و عنین

میل روحت چون سوی بالا بود — در تزاید مرجعت آنجا بود

در نگون سازی سرت سوی زمین — آفلی[4] حق لا اُحِبُّ الآفلین

فی[5] السَّماءِ رِزقُکُم نشنیدهٔ — اندرین پستی چه بر چفیدهٔ

هر چه در پستیست آمد از علا — چشم[6] را سوی بلندی نه هلا[7]

هر[6] ندای که ترا بالا کشید — آن ندا میدان که از بالا رسید

تو بتن حیوان بجانی از ملک — تا روی هم بر زمین هم بر فلک

[1] یعنی چارا بسبب شکل تن و بدن
[2] یعنی شاهد ذات خود در حقیقت
[3] یعنی شاهد ذات باز داشتی و در دوزخ
[4] یعنی ای بر جان ناقص میتی
[5] و فی السماء رزقکم و ما توعدون
[6] یعنی در آسمانست رزق شما و آنچه
[7] شما وعده داده شده اید

گر نرفتی تو بجان بر آسمان — کمتر از حیوان شدی این را بخوان

جبرئیل را بر استن بستهٔ — پر و بالش را بصد جا خستهٔ

پیش او گوساله بریان آوری — گه کشی او را بکهدان آوری

که بخور اینست مارا لوت پوت — نیست او را جز لقاء الله قوت

قدر جان زان می ندانی ای فلان — که بدادت حق به بخشش رایگان

زیر و بالا پیش و پس وصف تن است — بی جهتها ذات جان روشن است

گر تو خود را پیش و پس داری گمان — بستهٔ جسمی و محرومی ز جان

قبلهٔ جان را چو پنهان کرده اند — هر کسی رو جانبی آورده اند

خود غریبی در جهان چون شمس نیست — شمس جان باقیست کو را امس نیست

شمس در خارج اگرچه هست فرد — می توان هم مثل او تصویر کرد

شمس جان کو خارج آمد از اثیر — نبودش در ذهن و در خارج نظیر

احسن التقویم در والتین بخوان — که گرامی گوهرست ای دوست جان

این گهر از هر دو عالم برترست — هین بجز زین طفل جاهل کو خرست

پیش خر خرمهره و گوهر یکیست — آن پشک او را دُر و دریا یکیست

احسن التقویم از عرش و فزون — احسن التقویم از فکرت برون

جسم را نبود بجز جان بهره
حدِ جسمت یکدو گز خود بیش نیست
تا بغداد و سمرقند ای همام
دو درم سنگست پیه چشم تان
جان زریش و سبلتِ تن عاریست
موسیِ جان سینه را سینا کند
خسروِ شیرینِ جان نوبت زدست
یوسفانِ غیب لشکر می کشند
اشترانِ مصر را روسوی ما
شهرِ ما فردا پر از شکر شود
در شکر غلطید ای حلوائیان
میکشد حق راستان را تار شد
معده حلوائی بود حلوا کشد
هیچ مگذار از تپ صفرا اثر
نیشکر کو بیدکار اینست و بس

جسم پیشِ بحرِ جان چون قطره
جانِ تو تا آسمان جولان کنیست
روح را اندر تصرف هشت گام
نورِ روحش تا عنانِ آسمان
لیک تن بیجان بود مرداریست
طوطیانِ کور را بینا کند
لاجرم در شهرِ قند ارزان شدست
تنگهای قند و مصری میرسند
بشنو ای طوطیان بانگِ درا
شکر ارزانست ارزان تر شود
همچو طوطی کوریِ صفرائیان
قسمِ باطل باطلان را می کشد
معده صفرائی بود سرکا کشد
تا بیابی از دهان طعمِ شکر
جان برافشانید یار اینست و بس

یک ترش در شهر ما اکنون نماند — چونکه شیرین خسروان را بر نشاند

نقل بر نقلست و می بر می هلا — بر مناره رو بزن بانگ صلا

سرکهٔ نه ساله شیرین می شود — سنگ مرمر لعل و زرین میشود

آفتاب اندر فلک دستک زنان — ذرّها چون عاشقان بازی کنان

چشمها مخمور شد از سبزه زار — گل شگوفه می کند بر شاخسار

چشم دولت سحر مطلق می کند — روح شد منصور انا الحق می کند

روح بازست و طبایع زاغها — دارد از زاغان و چغدان داغها

او بماند در میان شان زار زار — همچو بوبکری میان سبزوار

میل تن در سبزه و آب روان — زان بود که اصل او آمد از آن

میل جان اندر حیات و در حیست — زانکه اندر لامکان اصل ویست

میل جان در حکمتست و در علوم — میل تن در باغ و راغست و کروم

میل جان اندر ترقّی و شرف — میل تن در کسب اسباب علف

میل عشق آن شرف هم سوی جان — زین یُحِبُّ را یُحِبُّون را بدان

چونکه هر جزوی بجوید ارتفاق — چون بود جان غریب اندر فراق

گوید آن اجزای پستی فرشیم — غربت من سخت تر من عرشیم

جهد کن تا جان مخلّد گردد ت | تا برو ز مرگ برگی باشدت

باب هفتاد و هفتم در موت فجار

مرگ هر یک ای پسر همرنگ اوست | پیش دشمن دشمن و بر دوست دوست
ای که می ترسی ز مرگ اندر فرار | آن ز خود ترسانی ای جان هوش دار
خلق در بازار یکسان میروند | آن یکی در ذوق و دیگر دردمند
همچنین در مرگ یکسان میرویم | نیم در خسران و نیمی خسرویم
عاقبت آید صباحی خشم دار | چند باشد مهلت آخر شرم دار
عذر خود از شه بخواه ای پرحسد | پیش از آن که بر تو آن روزی رسد
هین بده ای زاغ این جان باز باش | پیش تبدیل خدا جانباز باش
کشتن و مردن که بر نفس و تن ست | چون انار و سیب را بشکستنست
آنچه شیرینست او شد نار دانگ | وانکه بوسیدست نبود غیر بانگ
آنچه با معنیست خود پیدا شود | آنچه بوسیدست او رسوا شود
گوید اندر نزع از جان آه مرگ | این زمان کردت ز خود آگاه مرگ
در دقائق خویش را در باختی | رمز مردن این زمان دریافتی
پس عزا بر خود کنید ای خفتگان | زانکه بد مرگیست این خواب گران

دردها از مرگ می آید رسول — از رسولش رو مگردان ای فضول

مرگ کین[1] جمله ازو در وحشتند — می کنند این قوم بر وی ریشخند

باب هفتاد و هشتم در موت ابرار و احرار

از برون آواز شان آید ز دین — که ره رستن ترا اینست این

ما بدین رستیم زین تنگیں قفس — جز که این ره نیست چاره این نفس

ظاهرش مرگ و بباطن زندگی — ظاهرش ابتر نهان پایندگی

تلخ[2] نبود پیش ایشان مرگ تن — چون روند از چاه و زندان در چمن

تلخ کی باشد کسی را کش برند — از میان زهر ماران سوی قند

روح سلطانی ز زندانی بجست — جامه چه دریم چه خائیم دست

رفت آن طاؤس عرشی سوی عرش — چون رسید از هاتفانش بوی عرش

چونکه ایشان خسرو دین بوده اند — وقت شادی شد چو بشکستند بند

سوی[3] شاه روان دولت تاختند — کنده و زنجیر را انداختند

جان مجرد گشته از غوغای تن — می پرد با پر دل بی پای تن

جسم ظاهر عاقبت خود رفتنیست — تا ابد معنی نخواهد شاد زیست

آن عتاب ار رفت هم بر پوست رفت — دوست بی آزار سوی دوست رفت

بطر از اشکستن کشتی چه غم
چنانچه سعدی فرماید ؎ گر از نیستی دیگری شد هلاک + تراهست
مرگِ بی مرگی بود ما را حلال
ما بهاؤ خون بها را یافتیم
ما بمردیم و بکلی کاستیم
بانگِ حق اندر حجاب و بی حجیب
ای فناتان نیست کرده زیر پوست
انبیا را تنگ آمد این جهان
آن توئی که بی بدن داری بدن
گر نخواهد بی بدن جانِ تو زیست
گر نخواهد زیست جان بی این بدن
ور نکردی زندگانی منیر
بهرِ روزِ مرگ این دم مرده باش
خلق گوید مرد آن مسکین فلان
گر تن من همچو تنها خفته است
جان چو خفته در گل و نسرین بود

کشتیش بر آب بس باشد قدم
برگِ بی برگی بود ما را نوال
جانبِ جان باختن بشتافتیم
بانگِ حق آمد همه برخاستیم
آن دهد که داد مریم را ز جیب
باز گردید از عدم زاو از دوست
چون شهان رفتند اندر لامکان
پس مترس از جسم و جان بیرون شدن
فی السماءِ رزقکم روزی کیست
پس فلک ایوان که خواهد شدن
یک دو دم ماندست مردانه بمیر
تا شوی با عشق سرمد خواجه تاش
تو بگوئی زنده ام ای غافلان
هشت جنت در دلم بشگفته است
چه غم ست ارتن دران سرگین بود

چنانچه در اوصاف صوفیه کرام بجای خود منقولست والله اعلم ۱۲ شرح

وز رحم زادن چنین را رفتنست — در جهان دراز نو بشگفتنست

چون مرا سوی اجل عشق و هوست — نهی لا تلقوا بایدیکم مراست

زانکه نهی از دانهٔ شیرین بود — تلخ را خود نهی حاجت کی شود

دانهٔ مردن مرا شیرین شدست — بل هم احیاء پی من آمدست

دانهٔ کش تلخ باشد مغز و پوست — تلخی و مکروهیش خود نهی اوست

مرگ شیرین گشت و نقل زین سرا — چون قفص هشتن پریدن مرغ را

چون تمنوا الموت گفت ای صادقین — صادقم جان را برافشانم برین

چون نفخت بودم از لطف خدا — نفخ حق باشم زنای تن جدا

صورت تن گر بمیرد من کیم — نفس کم ناید که چون من باقیم

حملهٔ دیگر بمیرم از بشر — تا برارم از ملائک پا و سر

بار دیگر از ملک قربان شوم — انچه اندر وهم ناید آن شوم

خنجر و شمشیر شد ریحان من — مرگ من شد بزم نرگسدان من

در هوای عشق حق رقصان شوید — همچو قرص بدر بی نقصان شوید

جانهای بسته اندر آب و گل — چون رهند از آب و گلها شاد دل

چشم شان در رقص و جانها خود مپرس — وانکه گردد جان از انها خود مپرس

عمر و مرگ این هر دو با حق خوش بود — بی خدا آب حیات آتش شود

هر که دید او نباشد دفع مرگ — دوست نبود که نه میوستش بزرگ

کار آن کار است ای مشتاق مست — کاندران کاری رسد مرگت خوشست

شد نشان صدق ایمان ای جوان — آنکه آمد خوش ترا مرگ اندران

گر نشد ایمان تو ای جان چنین — نیست کامل رو بجو اکمال دین

شد هوای مرگ طوق صادقان — که جهودان را بدین دم امتحان

در نبی فرمود کای قوم یهود — صادقان را مرگ باشد گنج و سود

همچنان که آرزوی سود هست — آرزوی مرگ بردن زان به است

ای جهودان بهر ناموس کسان — بگذرانید این تمنا بر زبان

یک جهودی اینقدر زهره نداشت — چون محمد این علم را بر فراشت

مرگ بیش از مرگ اینست ای فتا — اینچنین فرمود ما را مصطفی

گفت موتوا کلکم من قبل ان — یاتی الموت تموتوا بالفتن

رو بگورستان دمی خامش نشین — آن خموشان سخنگو را ببین

لیک اگر یکرنگ بینی خاک شان — نیست یکسان حالت چالاک شان

هیچ مرده نیست پر حسرت ز مرگ — حسرتش آنست کش کم داد برگ

ورنه از چاهی بصحرا اوفتاد — در میان دولت و عیش کشاد

مقعد صدق و جلیس حق شده — رست زین آب و گل و آتشکده

راست گفتست آن شهید بوالبشر — که هران کو کرد از دنیا گزر

نیستش درد و دریغ و غبن موت — بلکه هستش صد دریغ از بهر فوت

که چرا قبله نکردم مرگ را — مخزن هر دولت و هر برگ را

قبله کردم من همه عمر از حول — آن خیالاتی که گم شد در اجل

حسرت آن مردگان از مرگ نیست — زانست کز این نقش پا گردیم نیست

ما ندیدیم آنکه آن نقش ست و کف — لیکه او بر هر یکی دارد شرف

آن یکی میگفت خوش بودی جهان — گر نبودی پای مرگ اندر میان

آن دگر گفت ار نبودی مرگ هیچ — می نیرزیدی جهان پیچ پیچ

عمرها بر طبل عشقت ای صنم — انّ فی موتی حیاتی میزنم

گر مرا صد یار تو گردن زنی — همچو شمعم بر فروزم روشنی

کار من سربازی بیخویشیست — کار شاهنشاه من سرخویشیست

گر ببرد او بقهر خود سرم — شاه بخشد شصت جان دیگرم

فخر آن سر که کف شاهش برد — ننگ آن سر کو بغیرے بنگرد

غیرِ شه را بهرِ آن لا کرده ام		که بسوی شه تو لا کرده ام
من نیم سگ شیرِ حقم حق پرست		شیرِ حق آنست کز صورت برست
شیرِ دنیا خواهد آبادی و برگ	جوید آزادی	شیرِ مولی جوید آزادی و مرگ
سیف و خنجر چون گل و ریحانِ او	علی	نرگس و نسرین عدوِ جانِ او

دائما از شوق یارب گوی باد
یعنی گوینده یارب ۱۲
پیشِ چوگانِ محبت گوی باد

خاتمة الطبع الثانی پس حمد و صلوة میگوید بلدِ کوی نادانی سرگشتهٔ وادی هیچمدانی متمسک بفضل خدای احد **حضور احمد** غفر الله له و لوالدیه و احسن الیهما و آتیه که کتاب کامل النصاب مقبول و مطبوع اولو الالباب منتخب مثنوی شریف مولانای روم مسمی به **لب لباب** که برخی از اوصافش در مقدمه ذکر یافته بتصحیح و تحشی همچون نالیاقتی را سزا دبی استعدادی رازیبا در مطبع مشهور یعنی مطبع مصطفائی واقع کانپور در ماه مبارک رمضان ۱۲۷۱ھ رنگ قبول در قالب انطباع ریخت هرچند که فراخور بی استعدادی خود در تصحیح و تحشی عرقریزیها بکار رفته لیکن اگر بجهت نبودن کدامی شرح حامل و چاپ شدن چند جزو اول نقل یک نسخه فقط از رهگذر تعجیل شائقین و انتظار نکشیدن آنها بهم رسیدن نسخهای دگر و بدست آمدن سه نسخه بعد چاپ گردیدن اجزای مذکور و تخالف نسخ باهمدگر که در مقدمه ازینمعنی هم اشارت رفته خطای فهم و نظر غلطی مانده باشد امید از ناظرین آنکه درست فرمایند و این ارذل الخلیقه را بدعای مغفرت یاد نمایند و نظر بفائدهٔ عام و افادهٔ علی الدوام بحکم خالق انام یا ایها الذین آمنوا توبوا الی الله توبة نصوحا قصه توبه نصوح از متعلقات باب توبه گردانیده حسن خاتمه کتاب قرار داده تا خلاف سند لازم نیاید و صورت مقصود ولی بکمال حسن و خوبی در آئینهٔ حصول جلوه گری نماید ✦

لب لباب مثنوی شریف دنیادی محض بتن پروری و خویشتن آرائی است چنانکه مثنوی شریف اخروی بمعرفت بجا نمائی و تن فرنائیست پس شیر دنیا بهم زند لاشش دل و جان جمله جان ذکر آید بغفلت همچنین جان شود و سگ بجای شیر دین اسبابی طرفه سازد و بیگ اسباب و آنهی و لوازم جهات سرمویست و آنکه علم و علمه شیر شیر

بسم الله الرحمن الرحیم

حکایت در بیان توبهٔ نصوح چنانکه شیر از پستان بیرون آید و باز به پستان نرود و آنکه توبهٔ نصوح کرده باشد هرگز از آن گناه یاد نکند بطریق رغبت بلکه هر دم نفرتش افزون شود و آن نفرت دلیل آن باشد که آن تائب لذت قبول یافته است از آن شهوت اول بی لذت شده این لذت بجای آن نشست چنانکه ؎ نبرد عشق را جز عشق دیگر + چرا یاری نگیری زو نکوتر + و آنکه دلش با زبان گناه راغب میشود علامت آنست که لذت قبول نیافته است و لذت قبول بجای لذت گناه نشسته است و نیسره للیسری نشده است و نیسره للعسری روی بایست و یا شود و الحر یکفیه الاشارة

بود مردی پیش ازین ناش نصوح		بدزدلاکی زنان او را فتوح

بود مردی پیش ازین ناش نصوح
بدزدلاکی زنان او را فتوح
مردی او بود را همین کرد او نهان
او بجام زنان دلاکی بود
در دغا و حیله بس چالاک بود
سالها میکرد دلاکی و بس
نبرد از عادت آن بهوس
زانکه آواز در خشان وار بود
لیک شهوت کامل و بیدار بود
جامه و شهوانی و در غربت
مرد و شهوانی و در غربت
دختران خسروان را زین طرق
دختران خسروان را زین طرق
خوش همین بالید و می شد عاشق
خوش همین بالید و می شد عاشق
تا بجایی رسید کز دو یا در می رسید
تا بجایی رسید کز دو یا در می رسید
نصب کرد فرشته بر انگشت کار
نصب کرد فرشته بر انگشت کار
گفت شیب عارفی آن زشت کار
گفت شیب عارفی آن زشت کار
گفت ما را در دعا یاد آر
گفت ما را در دعا یاد آر
پیک او را دانست آن از دور
پیک او را دانست آن از دور
بر جمال قلب او بیدار کرد
بر جمال قلب او بیدار کرد
بر جمال قلب و در دل راز ها
بر جمال قلب و در دل راز ها
عارفان کو جام حق نوشیده اند
عارفان کو جام حق نوشیده اند
راز ها دانسته و پوشیده اند
راز ها دانسته و پوشیده اند
هر کرا اسرار کار آموخته
هر کرا اسرار کار آموخته
سر حق پیوسته و پاسش دوخته
سر حق پیوسته و پاسش دوخته
گفت خنبید و بگفت ای بی نوا
گفت خنبید و بگفت ای بی نوا
زانکه دانی این زشت لوبه نما
زانکه دانی این زشت لوبه نما
در بیان نامه های عارف و اهل
در بیان نامه های عارف و اهل
در قوانین ادب حق پیچون قوانین
در قوانین ادب حق پیچون قوانین
حق تعالی از خویش دانست لم
حق تعالی از خویش دانست لم
سمعا و بصرا و لسانا و یدا
سمعا و بصرا و لسانا و یدا

و قوله تعالی وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰهَ رَمٰی و آیات و اخبار و آثار
درین بسیارست و شرح سبب سازی حق تا مجرم را گوش گرفته بتوبه نصوح آرد

آن دعا از هفت گردون درگذشت — کار آن مسکین بآخر خوب گشت
کان دعای شیخ نه چون هر دعاست — فانیست و گفت او گفت خداست
چون خدا از خود سوال و کد کند — پس دعای خویش را چون رد کند
یک سبب انگیخت صنع ذوالجلال — که رهانیدش ز نفرین و وبال
اندران حمام پر می کرد طشت — گوهری از دختری شه یاوه گشت
گوهری از حلقهای گوش او — یاوه گشت و هر زنی در جستجو
پس در حمام را بستند سخت — تا بجویند اول اندر پیچ رخت
رختها جستند چون پیدا نشد — دزد گوهر نیز هم رسوا نشد
پس بجد جستن گرفتند از گزاف — در دهان و گوش اندر هر شکاف
در شگاف تحت و فوق و در طرف — جستجو کردند دُر از هر طرف
بانگ آمد که همه عریان شوید — هر که هستید از عجوز و از نوید
یک بیک را جامه جستن گرفت — تا پدید آید گهر دانه شگفت
آن نصوح از ترس شد در خلوتی — روی زرد و لب کبود از خشیتی
پیش چشم خویش او میدید مرگ — سخت میلرزید او مانند برگ

ای خدا وای خدا چندان بگفت
کان در و دیوار با او گشت جفت

درمیانِ یا رب و زاری بُداد
بانگِ آمد درمیانِ جستجو

نوبتِ رسیدن نصوح

که اورا برهنه کنند و بیهوش شدنِ نصوح ازین هیبت و کشاده شدن کار بعد از نهایت بستگی

جمله را جستیم پیش آی نصوح
گشت بیهوش آن زمان پرّید روح

همچو دیوارِ شکسته درفتاد
هوش و عقلش رفت آن ساعت زیاد

چونکه هوشش رفت از تن آن زمان
سرِّ او با حق به پیوست از نهان

چون تهی گشت و وجودِ او نماند
باز جانش را خدا در پیش خواند

چون شکست آن کشتیِ او بی مراد
در کنارِ رحمتِ دریا فتاد

جان بحق پیوست چون بیهوش شد
بحر موجِ رحمت آن زمان در جوش شد

چونکه جانش وارهید از تنگِ تن
رفت شادان پیشِ اصلِ خویشتن

جان چون باز و تن مرا او را کنده
پای بسته پر شکسته بنده

چونکه هوشش رفت پالیش برکشاد
می پرید آن باز سوی کیقباد

چونکه دریاهای رحمت جوش کرد
سنگها هم آبِ حیوان نوش کرد

Marfat.com

اول او را خواست جستن در نبرد / بهر حرمت داشتش تاخیر کرد
تا بود کانرا بیند از دبجا / اندرین مهلت رهاند خویش را
پس حلالیها از وی خواستند / وز برای عذر میخاستند
گفت بُد فضلِ خدای داوگر / ورنه زانچه گفته شد هستم بتر
چه حلالی خواست می باید ز من / که منم مجرم تر از اهلِ زمن
انچه گفتیدم ز بد از صد یکیست / بر من این کشفست اگر کس را شکیست
کس چه میداند ز من جز اندکی / وز هزاران جمله بد فعلی یکی
من همی آن دانم و ستارِ من / جرمها و زشتی کردارِ من
اول ابلیسی مرا اُستاد بود / بعد از ان ابلیس پیشم باد بود
حق بدید آن جمله و نادیده کرد / تا نگردم در فضیحت روی زرد
باز رحمت پوستین دوزیم کرد / توبهٔ شیرین چو جان روزیم کرد
هرچه کردم جمله ناکرده گرفت / طاعتِ ناکرده آورده گرفت
همچو سروِ سوسنم آزاد کرد / همچو بختِ دولتم دلشاد کرد
نامِ من در نامهٔ پاکان نوشت / دوزخی بودم بخشیدم بهشت
عفو کردم جملگی جرم و گناه / شد سفید آن نامه در روی سیاه
آه کردم چون رسن شد آهِ من / گشت آویزان رسن در چاهِ من
آن رسن بگرفتم و بیرون شدم / شاد و زفت و فربه و گلگون شدم

حواشی متعلق صفحہ ۱۲۲

۵۶ یعنی چنانکہ آئینہ باعث زیب و زینت محبوبان و گلرخان ست ہمچنان روی احسان از گدایان تابان و درخشان ست و چوں آئینہ موجود نباشد حسن حسینی رونقی نیابد ہمچنین بدون گدایان چہرۂ احسان بیرونق ماند بل ظہور نیابد فافہم وعلمہ احکم ۱۲ شرح

۵۷ یعنی چوں آئینہ شدن گدایان برائے آرایش و رونق روی احسان از بیت بالا ثابت و محقق گشت و دمیدن بر آئینہ خیلی تکدری آرد و صفایش دور سازد و لہذا دمیدن بر آئینہ ناجائز و نادرست داشتہ اند ہمچنان دم زدن بر گدایان کہ از روی رونق دہی روی احسان آئینہ شدہ اند ممنوع شد و این ممانعت در بیت سابق تصریح یافت کہ او تعالی از منع کردن و بانگ زدن بر گدا بہ حبیب خود منع فرمودہ چنانچہ آیۂ کریمہ کہ بآخر والضحیٰ در پارۂ عم واقع است بدان مخبر کہ وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ بہر حال سائل را پس ای محمد بانگ مزن یعنی کلمہ سخت و درشت مگو واللہ اعلم وعلمہ احکم ۱۲ شرح

۵۸ یعنی گدا برو و قسم ست بسیاری از تنہا آئینۂ جود حقند کہ ہر کس در جمال آنہا دیدہ دانست کہ از راہ جود بآئینہا مقابلہ باید کرد و آن گدایان کہ مشغول حقند و خود را پیوستہ نہان میدارند جود مطلق اند کہ بذل کردہ اند ہستی خود را در نیستی ۱۲ محمد رضا

۵۹ چنانچہ سعدی شیرازی رحمۃ اللہ علیہ گلیکہ بوستان خود بردہ ازین گلستانست

خورش دہ بہ کنجشک و کبک و حمام + کہ یکروزت افتد ہمای بدام + شرح

۶۰ یعنی کسی را کہ از خود گزشتہ بخدا پیوستہ باشد در ہر کس و ناکس بجو کہ در دریا باخوف نہنگ و گوہر با سنگ و فخر میان ننگ نہانست چنانچہ ابیات بوستان مناسب این مقام ست

ز تاج ملکزادۂ در منامے + شبی لعلی افتاد در سنگ لاخ + پدر گفتش اندر شب تیرہ رنگ + چہ دانی کہ گوہر کدامست و سنگ + ہمہ سنگہا پاس دار ای پسر + کہ لعل از میانش نباشد بدر + در او باش پاکان شوریدہ رنگ + ہماں جای تاریک لعلست و سنگ + بعزت بکش بار ہر جاہلی + کہ افتی بسر وقت صاحبدلے + واللہ اعلم ۱۲ شرح

حواشی متعلق صفحہ ۱۲۴

۵۴ قولہ در حقیقت الخ فی الواقع دوری از اہل اللہ بعینہ دوری از اللہ ست زیرا کہ از ہستی موہوم گزشتہ بہ ہستی حقیقی پیوستہ فانی فی اللہ و باقی باللہ بودہ اند چنانکہ اہل دلی گویند ۵ اتحادیست میان من و تو + من و تو نیست میان من و تو + واللہ اعلم وعلمہ احکم ۱۲ شرح

۵۵ یعنی نسبت اولیا بحق تعالی چون نسبت اطفالست بمادر و پدر چنانچہ مادر و پدر از حال اطفال خود ہم در وقتی کہ آن اطفال پیش ایشان حاضر میباشند و ہم در ہنگامیکہ از پیش ایشان غایب میباشند آگاہی و خبرداری میدارند و از کسیکہ اطفال را می رنجاند آگاہ و خبردار باشند و در صدد انتقام میشوند پس حضور و غیبت نسبت بمادر و پدر و اطفال آنہاست نہ نظر بحق تعالی زیرا کہ نسبت حق سبحانہ غیبت را دخلی نیست فافہم ۱۲

ایضاً گویا اقتباس ست از حدیث شریف کہ الخلق عیال اللہ احبہم الی اللہ انفعہم لعیالہ وابغضہم الی اللہ اذاہم لعیالہ یعنی خلق عیال حق تعالی اند کہ مونت و امداد ایشان بر ذمۂ کرم و لطف اوست چنانچہ فرمود او تعالی بسورۂ ہود پارۂ دوازدہم وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا انتہی یعنی محبوبترین خلق نزد حق تعالی انفع ایشان ست برائے عیال حق و مبغوض ترین خلق بسوی حق تعالی ایذا رساننده ترین ایشان ست برائے عیال حق ۱۲ ولی محمد رح

۵۵ قولہ غائبی باید دانست کہ غیبت از حق کہ عبارت از غفلت و ملاحظۂ غیر و غیریت ست حاشا کہ در دل پاکان راہ یابد پس فقط غیبت و غائبی یا بطریق فرضست خواہ در حضور حق باشند خواہ بالفرض وقتی از اوقات از وی غافل و غائب شوند و حق از ایشان آگہ و باخبرست یا مراد از غیبت حالت بشریت باشد و التفات بحوائج بشری چون مطاعم و مشارب و مناکح وغیر ذلک و ہر چند کہ در ان اوقات ایشان غائب از حق نمی باشند لیکن چون اوقات ایشان غائب از حق نمی باشند لیکن چون اوقات را بنسبت اوقات خاص کہ اوقات عبادت ست صورت غفلت ست اطلاق غیبت کردہ یا از حضور حالت وصل و از غیبت حالت ہجر مراد باشد ۱۲ ولی محمد رح **۵۶** ازین بیت ثابت میشود گویا خطاب از خالق بر حق ست یعنی اولیاء اللہ کہ اوصاف ایشان از بیت بالا دریافت شد گو بظاہر نظر بامتحان خوار و پریشان اند اما بدرگاہ آن بی نیاز طرفہ نازی دارند و سوای او بکسی نیازی نیارند چنانچہ در حدیث شریف واقع یعنی کسانیکہ بچشم کسان و ناکسان خوار و پریشان اند و بجناب رب العزت طرفہ عزتی دارند اگر قسم خورند کہ چناں شود او تعالی بپاس ایشان ہمچنان سازد و ہرگز تفاوت نفرماید سبحان اللہ اعزاز خواران این جہان و عزیزان آنجہان از ینجا دیدنی و بدل صفا منزل فہمیدنی ست فافہم وعلمہ احکم ۱۲ شرح **۵۷** یعنی این اولیائے دلق پوشان من ہستند و چنین صفت دارند کہ ہم یک تن اند بحسب اتحاد و یگانگی و ہم بسیارند بحسب قوت و اعمال عجیبہ ۱۲ شاہ افضل الہ آبادی

حواشی متعلق صفحہ ۱۲۳

۵۹ ضمیر او را جست بسوے کامل مکان عبارتست از بعد متوہم کہ آنرا خلا میگویند محل اجسامست و لامکان کہ مقابل اوست ترا زین کہ مقر معانی و مجرداتست یعنی اشیائے مکانی کہ اجسام اند و لامکانی کہ مجردات اند ہمہ محکوم کامل اند یا گوئیم کہ خود این مکان و لامکان در حکم کامل اند باین معنی کہ اگر خواہد ہر دو مشتمل شدہ و صورت گرفتہ از انچہ در میان خود دارند از موجودات خبر دہند چنانچہ پیش حضرت غوث الاعظم سر اولیا معظم رح مشہور و ہو صورت گرفتہ خبر از واقعات و حادثات میدادند و شاید کہ مراد حضرت مولوی رحمہ اللہ تعالی چیزی دیگر باشد واللہ اعلم ۱۲ ولی محمد رحمہ اللہ تعالی

ایضاً یعنی مراتب فنا و بقا را نسبتہای امور مثبتہ منفیہ در حیطۂ ضبط او متحقق باشد

Marfat.com

حواشی متعلق صفحہ ۱۴۸

۶ فی الواقع جاہ و مال کہ اکثر جاہ بالست پیش نادان و جہال بہ از جان و ایمان چنانکہ نزد بیدار بختان صاحب ایقان نثار جسم و جان چنانچہ دانشمندان بیدار دلان گفتہ اند کہ زر نثار جان و جان نثار ایمانست باعث خرابی انسان و موجب پنہانی گنج ایمان در حقیقت ہمان توان شود کہ حب جاہ و مال دنیای دون ابلہان اندرون دل و جان پنہان کنند چنانکہ گفتہ اند کہ زر از کان بکندن بدر آید و از نادان بجان کندن چنانچہ مقولہ مقبولہ حب الدنیا راس کل خطیئۃ بدان ناطق واللہ الموفق وصاحب التوفیق وہو خیر رفیق واللہ اعلم ۱۲ شرح

۷ اشارتست بحدیث شریف نعم المال صالح للرجل الصالح در شرح السنہ بروایت عمرو بن العاص نعما بالمال الصالح للرجل الصالح و نعما در اصل نعم ما بود میم را در میم ادغام کردند نعما شد ما زائدہ است و در یک روایت نعم المال الصالح ہم مرویست یعنی نیکوست مال صالح کہ در ہیچ شبہ حرمت نباشد برای مردی صالح کہ در مصرف صالح صرف میکند ۱۲ عبد اللطیف

حواشی متعلق صفحہ ۱۶۸

۸ گویا اشارتست بحدیث شریف کہ در صحیح بخاریست عن ابی ہریرۃ۔ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم یجیئ الاعمال فتجیئ الصلوۃ فتقول یارب انا الصلوۃ فیقول خیر فتجیئ الصدقۃ فتقول یارب انا الصدقۃ فیقول انک علی خیر ثم یجیئ الصیام فیقول انا الصیام فیقول انک علی خیر ثم یجیئ الاعمال علی ذلک الی آخر الحدیث رواہ احمد روایتست از ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ کہ گفت کہ فرمود آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم یعنے چون خالق عدل و عدالت مالک جاہ و جلالت ہنگام قیام قیامت بر تخت معدلت اجلاس فرماید و ہر یکی بداد خود برسد اول چیزیکہ بحضورش حاضر شود نماز خواہد بود پس عرض کند کہ ای رب منم کار پس بفرماید او تعالی کہ خوش آمدی بر خیر ہستی پس بیا صدقہ و صیام علی ہذا القیاس واللہ اعلم

حواشی متعلق صفحہ ۲۰۸

ایضاً ۶ مراد آنست کہ بہوای نفس کاری نباید کرد چہ نفس امارہ بسوء ہرگز دلالت خیر بانسان نمیکند و اگر کند جہت تقویت چیزی بہتر از آن خواہد بود چنانچہ قصہ بیدار کردن ابلیس معاویہ را جہت نماز و آن گفت و شنید او کہ در ہمین دفتر دوم واقعست شاہدیست عادل برای ثبوت این مقدمہ پس بہر عنوان کہ باشد خواہش نفس و شیطان در لباس نیکی عین بد است و بمقتضای عداوت جبلی کہ بنص و تجربہ و امتحان ثابت و محقق شدہ ہیچ فعل او بی مکری نیست پس بر عمل نیک کہ نفس بآن رغبت کند از مکرش ایمن نبودہ خالصاً و مخلصاً لوجہ اللہ و الطاعۃ لامر اللہ و امر رسولہ بی شائبہ سمعہ و ریا با خلوص نیت و صفائی طبیعت باید تقدیم رسانید نہ آنکہ تمسک باین معنی جستہ ترک اعمال صالح باید نمود چہ این ہم از نتائج مکر نفس است و مخالفت نفس را در رفع مراتب عدم خلوص بکار نباید برد تا ہم از ارتکاب باعمال صالحہ و ہم مخالفت نفس کہ باین طریق عین موافقت حق است بفعل آمدہ باشد ۱۲ عبد اللطیف

۷ فی الواقع ظاہر آراستن و در باطن بخرابی گوناگون ساختن بدست تسبیح و در مصحف مجید در گرفتن و در دل خواہش چند در چند نگاہداشتن جہت عدم حصول آنہا خود را متقی و حق آگاہ

گمان بردن بعینہ خنجر و شمشیر اندر آستین نہادنست چنانکہ مولانا بمصرع دوم فرمایند ۱۲ شرح

حواشی متعلق صفحہ ۱۹۹

۵ یعنی سخرہ حس اہل اعتزال اند بدین معنی کہ آنہا کہ مغلوب و محکوم حس اند و از مضیق حس بیرون نشوند از اہل اعتزال اند چنانکہ معتزلہ منکر رویت اند آنہا نیز انکار رویت دارند و توجیہ بآنکہ اہل اعتزال سخرہ حس اند نمی توانند از حس برآمدہ بعالم عقل رسیدہ نادیدنیہا را دیدنی حد ذاتہ صحیحست با مناسبتی بمصرع ثانی ندارد چہ اہل اعتزال خود را سنی نمی نمایند بل از اہل سنت و جماعت کہ سخرہ حس اند خود را سنی وا می نمایند و سیاق کلام ہمین ناطق است و اختلاف در سنت و جماعت و معتزلہ در رویت آخرویست اما در رویت دنیوی اتفاق ست کہ غیر پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم را در شب معراج واقع نیست و فقیر در بعضے از رسائل تحقیق این مطلب بحد کمال رسانیدہ ۱۲ شاہ فضل الہ آبادی **ایضاً** یعنی ہر کہ ورای چشم حس چشم بین ندارد و در نادیدن جمال مذہب اعتزال دارد اگرچہ خود را سنی اعتقاد کند اما سنی نباشد زیرا کہ بمقتضای این حس عدم رویت باشد چنانچہ ابیات لاحقہ موضح این معنی ست ۱۲ محمد رضا رحمہ اللہ تعالی **۶** چرا کہ درین بیت نفی ادراک ذات حق ست از حس بصر و ہر گاہ کہ حس بصر ادراک سر نتواند کرد پس گوش بطریق اولی نتواند نمود غرضکہ این عزیز طرفہ بی دید و بی تمیز ست ۱۲ ولی محمد رح **۷** اشارتست بآیۂ کریمہ کہ در پارۂ پانزدہم سبحان الذی واقعست وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيْٓ الخ ۱۲ شرح **۸** یعنی اگر سوای حس حیوانی مر ترا حس دیگر نبودی بنی آدم کہ تو از جملۂ ایشانی بحسی کہ مشترک ست میان انسان و دیگر حیوانات چگونہ محرم شدی ازین تقریر ظاہر شد کہ مراد بحس مشترک آن حس نیست کہ از جملہ حواس باطنہ شمردہ اند چنانکہ درین ابیات حکیم بو علی مذکور اند ؎

سہ تجویف دارد دماغ بشر + کز احساس باطن دہندت خبر
مقدم ز تجویف اول بدان + بود حاسۂ مشترک را مقر
موخر از و شد محل خیال + کہ ماند بر و از تصور اثر
پس اندر نخستین اوسط بود + تخیل ز حیوان و فکر از بشر
اخیر و وسط جای وہم ست و حفظ + نباشد ز تجویف آخر بدر

تفصیل این اجمال در کتب حکمیہ باین طریق مذکور ست کہ یکی از حواس باطنی حس مشترک ست و آن قوتی ست مودع در مقدم تجویف اول از تجاویف ثلثۂ دماغ کہ درک میکند صور تہا را کہ منطبع اند در حواس ظاہرہ و حواس ظاہرہ بمنزلۂ جواسیس وی اند دوم خیال و آن قوتی ست مودع در موخر تجویف اول کہ حافظ ست مدرکات حس مشترک را سوم وہم و آن قوتی ست مودع در تمام دماغ لیکن او را با تجویف اوسط زیادہ خصوصیت ست کہ درک میکند معانی جزئیہ را چہارم حافظ و آن قوتی ست مودع در تجویف آخر کہ حافظ ست مدرکات وہم را پنجم متصرفہ و آن قوتیست مودع در تجویف اوسط کہ شان او ترکیب و تفصیل ست پس اگر عقل آن را استعمال کند در مدرکات خود او را متفکرہ می نامند و اگر وہم آن را استعمال کند در محسوسات خود پس آن را متخیلہ میخوانند ۱۲ شاہ فضل الہ آبادی۔

حواشی متعلق صفحہ ۲۳۱ ۵۶

یار مراد از اولیای کبار کہ بمجرد دیدن روی آئینہ دار آنہا ہمہ راز نہان عیان گردد و بفیضان صحبت آن اصل بحق تن

Marfat.com

انوار ساطعہ دربیان مولود و فاتحہ

حضرات یہ وہی کتاب ہے جسنے اپنے مصنف یعنی حضرت مولانا مولوی حاجی عبدالسمیع صاحب بیدل رامپوری ثم المیرٹھی نور اللہ مرقدہ کے زور قلم صحت استدلال اور سلاست روی کا ڈنکا نہ صرف ہندوستان بلکہ بلاد عرب۔ بلکہ مصر و شام و دمشق و قسطنطنیہ بلکہ افریقہ امریکہ چین تک میں بجوا دیا۔ اور جسنے حق کو تمام دنیا پر آفتاب کی طرح ظاہر و باہر کر دیا۔ اور نہ صرف میلاد شریف و فاتحہ کے جواز ہی کو عجیب و غریب معقولی و منقولی دلائل سے ثابت کیا بلکہ مسلک دیوبند کے حق نما باطل ہونے کے راز کو ایسی خوبی سے طشت از بام کیا کہ کسی منصف مزاج کو چون و چرا کی بالکل گنجائش نہ رہی۔ مخالفوں نے بڑی کوششوں اور بہت سی جانفشانیوں کے بعد براہین قاطعہ کے نام سے اسکا جواب دیا جس میں بجز فحش گوئی کے اور کچھ نہ تھا لیکن حضرت مصنف رح نے انوار ساطعہ کی دوسری اشاعت میں بجائے ترکی بترکی جواب کے نہایت متانت سے انکے خال خال علمی استدلالات کا رد کر دیا۔ اب یہ کتاب معہ جواب الجواب کے نہایت خوبی کے ساتھ چوتھی بار چھپکر تیار ہو گئی ہے۔ پہلے چھپائی وغیرہ کا معقول انتظام نہیں کیا گیا تھا اسلئے قیمت کم تھی اب چونکہ معنوی خوبیوں کے ساتھ اسکے ظاہر کو بھی شاندار بنا دیا گیا ہے لہذا اب اسکی قیمت علاوہ محصول ڈاک عہ روپیہ رکھی گئی ہے۔

آئینہ قیامت :- اس رسالہ میں واقعات کربلا کو جدید اردو میں نہایت خوبی سے لکھا ہے تنقید روایات کے ساتھ پیرایہ بیان نہایت موثر و دلکش اختیار کیا ہے واقعات شہادت کو اخلاقی رنگ میں رنگ کر تصوف کے اعلیٰ نکات کو ظاہر کیا ہے اہل ملک نے قدر کی نگاہ سے دیکھا مغربی تعلیم یافتہ اصحاب نے بہت ہی پسند کیا۔ اعلیٰ درجہ کے کاغذ پر نہایت ہی خوشخط چھپا ہے

قیمت قسم اول ۶ر قسم دوم ۴ر

مضامین حضرت خواجہ حسن نظامی صاحب

آجتک مختلف اخباروں اور رسالوں میں حضرت خواجہ صاحب کے جسقدر مضامین شائع ہوئے ہیں انکا انتخاب۔ درد سوز اور کیف کی نہریں بڑی تقطیع لکھائی چھپائی عمدہ۔ قیمت عہ

نور ایمان و سلسبیل :- یہ نعتیہ دیوان گویا بلبل ہزار داستان ہے باعتبار صنائع و بدائع و لطف زبان لاجواب ہے۔ پھر سراسر احادیث و قرآن کا ترجمہ ہے بلاد اسلامیہ میں بہت کچھ مقبول ہو چکا ہے قیمت ۶ر

شیخ سنوسی و کتاب الامر :- حضرت امام آخر الزماں کے ظہور اور تاجدار انگریزی کے مسلمان ہو جانے کی پیشینگوئیاں۔ زرتشتی۔ ہندو عیسائی۔ موسائی وغیرہ مذاہب کی کتب سے ثبوت امام مہدی۔ شاہ کابل کا عروج و خروج۔ شیخ سنوسی کی بتائی ہوئی وہ آیات قرآنی جن میں سائنس کی آئندہ ایجادوں کا ذکر ہے۔ مصنفہ حضرت مولینا خواجہ حسن نظامی۔ قیمت ہر سہ حصہ ۱۲ر

اسلام کا انجام دیار مصر کے شیخ المشائخ کی شہرۂ آفاق کتاب مستقبل الاسلام کا اردو ترجمہ فلسفیانہ استدلال سے اسلام کے بین انجام کا ثبوت قیمت ۱ر

اسرار بابی فرقہ کی بانی بہاء اللہ آفندی کی وہ زبردست کتاب جسمیں موصوف نے حیرت خیز طریقہ سے بیان کیا ہے اور جو مصنف کے فرزند نے خواجہ صاحب کو بطور یادگار دی تھی

روزنامچہ خواجہ حسن نظامی ۱۹۰۷ء :- اس روزنامچہ میں بمبئی کے قابل دید نظارے۔ مندر سومناتھ کی سیر۔ اولیاء کرام کے مزارات۔ آغا خوانی و امام شاہی مخفی تحریکوں کے تذکرے جن لوگوں نے حضرت خواجہ صاحب کا روزنامہ سفر حجاز پڑھا ہے وہ اسکی معنی خیز روش کو خود ہی سمجھ جائینگے قیمت ۸ر

جاماسپ نامہ حکیم جاماسپ کی اس نایاب کتاب کا ترجمہ جسمیں موجودہ اور آئندہ زمانہ کی نسبت چونکا دینے والی پیشینگوئیاں ہیں قیمت ۳ر

اصول سراغرسانی :- پولیس کو سراغرسانی مقدمات اور بدمعاشوں کی شناخت میں اس کتاب سے بڑی مدد مل سکتی ہے فن سراغرسانی میں اس سے بہتر کتاب نہیں ہے طرفہ یہ کہ بہت ہی دلچسپ ہے۔ قیمت ۶ر

محمد انوار ہاشمی مدیر مکتبہ قادریہ شہر میرٹھ

Marfat.com

ذخیرہ

قرآن مجید بترتیب نزولی مع تفسیر

صرف یہی ایک قرآن مجید ہے جسکا ظاہر اگر ایسا شاندار و دلفریب ہے جسے ایک نظر دیکھتے ہی گزشتہ اسلامی شوکت و عروج کا نقشہ آنکھوں میں پھر جاتا ہے تو ساتھ ہی باطن بھی ایسا پُر مغز و معنی خیز ہے جو کلام اللہ کے تفہیم و تفہم کو حد درجہ آسان کر دیتا ہے۔ غرضیکہ زمانہ حال کی اہم اور دینی ضرورتوں کو پورا کرنیکا اسی نے بیڑا اُٹھایا ہے اور زیادہ تعریف کرنیکی بجائے یہاں اس قرآن شریف کی صرف چند خصوصیات بیان کی جاتی ہیں چونکہ ان میں مبالغے کو دخل نہیں ہے اسلئے ناظرین کرام اسکی خوبیوں کا خود صحیح طور پر اندازہ کر سکتے ہیں۔ نمبر (۱) ۲۲ × ۲۹/۲ تقطیع یعنی صفحہ کا طول ۱۴ انچ۔ اور عرض ۱۲ انچ۔ ضخامت ۱۲۴۰ صفحہ۔ وزن غیر مجلد ۹ سیر۔ کاغذ چکنا۔ نمبر (۲) عربی متن نہایت جلی۔ خوشخطی میں بے نظیر۔ پورے صفحے پر کل ۹ سطریں۔ سرنامہ پر چار مشہور مزارات کے نقشے۔ پارہ سب علیحدہ علیحدہ۔ نمبر (۳) بین السطور میں دو ترجمے۔ فارسی ترجمہ مولانا شاہ ولی اللہ صاحب کا۔ اور اُردو ترجمہ مولانا محمد عبدالحق صاحب تفسیر حقانی کا۔ نمبر (۴) حاشیہ کے دو حصے۔ بڑے حصے میں تفسیر حقانی و تفسیر حسینی۔ چھوٹے حصے میں اختلاف قرائت۔ شان نزول اور رسم خط۔

ہدیہ غیر مجلد ۸ ہے۔ مجلد ۹ روپیہ محصول ریل و ڈاک بذمہ خریدار

ملنے کا پتہ

محمد نواز ہاشمی پبلشر مکتبہ قادریہ لاہور سٹی

مکتبہ نذر حسین کاپی نویس لاہور

Marfat.com

ذخیرہ

قرآن مجید بترتیب نزولی مع تفسیر

صرف یہی ایک قرآن مجید ہے جسکا ظاہر اگر ایسا شاندار و دلفریب ہے جسے ایک نظر دیکھتے ہی گزشتہ اسلامی شوکت و عروج کا نقشہ آنکھوں میں پھر جاتا ہے تو ساتھ ہی باطن بھی ایسا پُر مغز و معنی خیز ہے جو کلام اللہ کے تفہیم و تفہم کو حد درجہ آسان کر دیتا ہے۔ غرضیکہ زمانہ حال کی اہم اور دینی ضرورتوں کو پورا کرنیکا اسی نے بیڑا اُٹھایا ہے اور زیادہ تعریف کرنیکی بجائے یہاں اس قرآن شریف کی صرف چند خصوصیات بیان کی جاتی ہیں چونکہ ان میں مبالغے کو دخل نہیں ہے اسلئے ناظرین کرام اسکی خوبیوں کا خود صحیح طور پر اندازہ کر سکتے ہیں۔ نمبر (۱) ۲۲ × ۲۹/۲ تقطیع یعنی صفحہ کا طول ۱۴ انچ۔ اور عرض ۱۲ انچ۔ ضخامت ۱۲۴۰ صفحہ۔ وزن غیر مجلد ۹ سیر۔ کاغذ چکنا۔ نمبر (۲) عربی متن نہایت جلی۔ خوشخطی میں بے نظیر۔ پورے صفحے پر کل ۹ سطریں۔ سرنامہ پر چار مشہور مزارات کے نقشے۔ پارہ سب علیحدہ علیحدہ۔ نمبر (۳) بین السطور میں دو ترجمے۔ فارسی ترجمہ مولانا شاہ ولی اللہ صاحب کا۔ اور اُردو ترجمہ مولانا محمد عبدالحق صاحب تفسیر حقانی کا۔ نمبر (۴) حاشیہ کے دو حصے۔ بڑے حصے میں تفسیر حقانی و تفسیر حسینی۔ چھوٹے حصے میں اختلاف قرائت۔ شان نزول اور رسم خط۔

ہدیہ غیر مجلد ۸ ہے۔ مجلد ۹ روپیہ محصول ریل و ڈاک بذمہ خریدار

ملنے کا پتہ

محمد نواز ہاشمی پبلشر مکتبہ قادریہ لاہور سٹی

مکتبہ نذر حسین کاپی نویس لاہور

Marfat.com